

บทที่ 3

ข้อตกลงระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง กับกระบวนการยุติธรรมชั้นตำรวจและชั้นพนักงานอัยการ

ในบทนี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอถึงสนธิสัญญา ข้อตกลง หรือกติการะหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอบสวนทางอาญา ตลอดจนนำเสนอกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอบสวนทางอาญา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งนี้จะได้นำเสนอข้อมูลของการสอบสวนในชั้นตำรวจและชั้นพนักงานอัยการเป็นสำคัญ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย ข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการสอบสวนและการดำเนินคดีอาญา กฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชั้นตำรวจและชั้นพนักงานอัยการ กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชั้นตำรวจและชั้นพนักงานอัยการ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

3.1 ข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการสอบสวนและการดำเนินคดีอาญา

ในหัวข้อนี้จะได้นำเสนอข้อตกลง หรือกติการะหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวน ความผิดทางอาญาและการดำเนินคดีอาญา ซึ่งประกอบไปด้วยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญ โดยถูกบังคับ ค.ศ. 2006 โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

3.1.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) ได้แสดงถึงความหมายสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ว่าเป็นสิทธิของความเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติ ตั้งแต่กำเนิดมา¹ แต่ด้วยมนุษย์มีความต้องการความอยู่รอดจึงมีการรวมกลุ่มเป็นครอบครัว สังคม และรัฐตามลำดับ ความไม่เป็นธรรมและเอารัดเอาเปรียบเกิดขึ้น รวมถึงความ

¹ กรมองค์การระหว่างประเทศ. (2551). *คำแปลปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนโดยข้อมติสมัชชาสหประชาชาติที่ 217 เอ (III) เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491*. กรุงเทพฯ: กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. หน้า 2.

ขัดแย้งที่เป็นการป่าเถื่อนโดยไม่มีมนุษยธรรม มนุษย์จึงมีความต้องการที่จะได้รับปกป้องคุ้มครอง มีความปลอดภัยตลอดจนได้รับสิทธิต่างๆ ของตนเองอันจะพึงมีมนุษย์จึงได้พิจารณาถึงสิทธิตามธรรมชาติ เป็นที่มาอันสำคัญยิ่งของสิทธิมนุษยชน ตามแนวคิดดังกล่าวหมายความถึงมนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกันมนุษย์มีสิทธิบางประการมาแต่กำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย สิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และใครจะละเมิดมิได้หากมีการละเมิดก็อาจจะก่อให้เกิดอันตราย หรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ได้

ในกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จึงมีหลักประกันของคนต่างด้าวโดยตามสนธิสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศลักษณะหนึ่งกับกฎหมายจารีตประเพณีอีกลักษณะหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับการปฏิบัติที่เสมอภาคอันเป็นหลักมูลฐานสำหรับทุกๆ คน โดยปราศจากความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษาหรือศาสนา ทั้งในสิทธิและหน้าที่ และสิทธิที่ไม่ได้รับเลือกการปฏิบัติตามที่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนรับรองไว้ โดยสมัชชาใหญ่สหประชาชาติเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2491 มีคำปรารภว่า ด้วยเหตุที่การยอมรับศักดิ์ศรีประจำตัวและสิทธิซึ่งเสมอกัน และไม่อาจโอนแก่กันได้ของสมาชิกทั้งปวงแห่งครอบครัวมนุษย์เป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพในพิภพ ด้วยเหตุที่การเมินเฉยและดูหมิ่นเหยียดหยามสิทธิมนุษยชนได้ก่อให้เกิดการอันป่าเถื่อนโหดร้ายทารุณ ซึ่งได้กระทบกระเทือนมนโนธรรมของมนุษยชาติอย่างรุนแรง และโดยเหตุที่ได้มีการประกาศปณิธานอันสูงสุดของสามัญชนว่าถึงวาระแห่งโลกแล้วที่มนุษย์จะมีเสรีภาพในการพูดและในความเชื่อถือ รวมทั้งมีเสรีภาพจากความกลัวและความต้องการ ด้วยเหตุที่เป็นสิ่งจำเป็น สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักนิติธรรมถ้าไม่พึงประสงค์ให้มนุษย์ต้องถูกบีบบังคับให้หาทางออก โดยการกบฏต่อพระราชและการกดขี่อันเป็นที่พึงแห่งสุดท้าย ด้วยเหตุที่ประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันไว้ในกฎบัตรถึงความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในศักดิ์ศรีและคุณค่าของตัวบุคคลและในความเสมอกันแห่งสิทธิของทั้งชายและหญิง และได้ตัดสินใจที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคม ตลอดจนมาตรฐานแห่งชาติให้ดีขึ้น ได้มีเสรีภาพมากขึ้น และการถือปฏิบัติโดยสากลต่อสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานด้วยเหตุที่ความเข้าใจตรงกันในเรื่องสิทธิและเสรีภาพมีความสำคัญยิ่ง เพื่อให้ปฏิญานี้เกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างเต็มเปี่ยมดังนั้น บัดนี้สมัชชาจึงประกาศให้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ เป็นมาตรฐานร่วมกันแห่งความสำเร็จ สำหรับประชาชนทั้งหลายและประชาชาติทั้งปวง ด้วยจุดประสงค์ที่จะให้ปัจเจกบุคคลทุกผู้ทุกนาม และองค์กรของสังคมทุกหน่วยโดยการระลึกเสมอๆ ถึงปฏิญญานี้ พยายามสั่งสอนและให้การสอนและการศึกษา เพื่อส่งเสริมการเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ และด้วยมาตรฐานที่เจริญก้าวหน้าไปข้างหน้าทั้งในและระหว่างประเทศ เพื่อให้ได้มา

ซึ่งการยอมรับและการถือปฏิบัติต่อสิทธิเหล่านั้นสากล และได้ผลทั้งในหมู่ประชาชนของรัฐสมาชิกเองและในหมู่ประชาชนแห่งดินแดนที่อยู่ภายใต้ดูแลอาณัติของรัฐสมาชิกดังกล่าว

3.1.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR)

สมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้รับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2509 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2519 ปัจจุบันมีประเทศลงนามแล้วจำนวน 64 ประเทศ และมีประเทศที่เป็นภาคีแล้ว 117 ประเทศทั่วโลก²

ประเทศไทยได้ภาคยานุวัติ (Accession) เข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 โดยไม่ได้ตั้งข้อสงวนแต่อย่างใด และมีผลใช้บังคับกับประเทศไทย เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2540 แต่ได้ทำคำแถลงตีความไว้ 4 ประเด็น

ประเด็นแรก ข้อบทที่ 1 วรรค 1 เรื่องการใช้สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง การกำหนดสถานะทางการเมือง การดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเสรีว่า ประเทศไทยเข้าใจการตีความของการใช้สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเองตามที่ปรากฏในปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ ซึ่งได้รับการรับรองจากที่ประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อันเป็นเอกสารระหว่างประเทศฉบับล่าสุดที่มีการตีความเกี่ยวกับสิทธิดังกล่าว ซึ่งเอกสารฉบับนี้ ระบุว่า การใช้สิทธินี้ไม่เกี่ยวกับการกระทำที่มีผลกระทบต่อบูรณภาพแห่งดินแดนหรือเอกภาพทางการเมือง

ประเด็นที่สอง ข้อบทที่ 6 วรรค 5 เรื่องการพิพากษาประหารชีวิตบุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปี ซึ่งประเทศไทยได้ทำคำแถลงตีความเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับการปฏิบัติของไทยตามประมวลกฎหมายอาญาว่า ตามกฎหมายดังกล่าวในทางปฏิบัติประเทศไทยไม่เคยมีการพิพากษาประหารชีวิตบุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปี ทั้งนี้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 74 บัญญัติว่า เด็กอายุไม่เกิน 14 ปี ไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดที่กระทำ และมาตรา 75 บัญญัติว่า เด็กอายุกว่า 14 ปี แต่ยังไม่เกิน 17 ปี หากศาลจะพิพากษาลงโทษ ศาลต้องลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดลงกึ่งหนึ่ง ส่วนผู้ที่มีอายุกว่า 17 ปี แต่ไม่เกิน 20 ปี นั้น มาตรา 76 บัญญัติมีผลว่า แม้กระทำความผิดที่มีโทษถึงประหารชีวิต แต่กฎหมายไทยก็ได้ให้อำนาจศาลใช้ดุลยพินิจว่าจะลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นลงหนึ่งในสามหรือกึ่งหนึ่งก็ได้ และในทางปฏิบัติศาลได้ใช้ดุลยพินิจลดมาตราส่วนโทษให้เสมอ จึงไม่เคยมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ประหารชีวิตบุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปี

² United Nations. (2018). *International Covenant on Civil and Political Rights*. United Nations Treaty Collection.

ประการที่สาม ข้อบทที่ 9 วรรค 3 เรื่องระยะเวลาในการนำผู้ถูกจับกุมไปศาล ซึ่งกติกาใช้คำว่า “โดยพลัน” (promptly) นั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย (ฉบับที่ 14) พ.ศ.2525 มาตรา 87 วรรคสาม ได้ให้อำนาจพนักงานสอบสวนควบคุมตัวผู้ต้องหา ก่อนนำตัวไปศาลไว้ได้ 48 ชั่วโมง แต่หากการสอบสวนไม่เสร็จสิ้น ก็สามารถควบคุมตัวต่อได้ถึง 7 วันนั้น ไม่สอดคล้องกับกติกา ดังนั้นประเทศไทยจึงได้ทำคำแถลงชี้แจงว่า ไทยจะปฏิบัติตามพันธกรณีในข้อบทที่ 9 ในลักษณะที่กฎหมายไทยกำหนดไว้ในขณะนั้น

ประการที่สี่ ข้อบทที่ 20 วรรค 1 เรื่อง การห้ามการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อสงครามนั้น ประเทศไทยได้ทำคำแถลงในข้อบทนี้ชี้แจงว่า ประเทศไทยตีความว่าสงครามตามกฎหมายระหว่างประเทศเท่านั้น ซึ่งไม่รวมถึงการทำสงครามเพื่อป้องกันตนเอง

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ประเทศไทยได้นำสงครามสารอณคำแถลงตีความ ข้อบทที่ 6 วรรค 5 (เรื่องการพิพากษาประหารชีวิตบุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปี) และข้อบทที่ 9 วรรค 3 (เรื่องการนำตัวผู้ถูกจับกุมไปยังศาลโดยพลัน) แล้ว โดย การถอนคำแถลงตีความของไทยมีผล ตั้งแต่วันที่ 6 กรกฎาคม 2555 เป็นต้นไป

ทั้งนี้ สาระสำคัญของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง มีสาระสำคัญ ประกอบด้วยวรรคอารัมภบท และบทบัญญัติ 53 ข้อบท ซึ่งแบ่งเป็น 6 ส่วน ดังนี้

วรรคอารัมภบท กล่าวถึงพันธกรณีของรัฐด้านสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายบัตร สหประชาชาติ รวมทั้งหน้าที่ของรัฐที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และได้รับสิทธิทั้งด้านพลเมือง การเมือง เศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

ส่วนที่ 1 (ข้อบทที่ 1) กล่าวถึงสิทธิในการกำหนดเจตจำนงตนเอง (right of self-determination)³

ส่วนที่ 2 (บทที่ 2-5) กล่าวถึงพันธกรณีของรัฐภาคีที่รับรองจะเคารพและประกันสิทธิของบุคคล รวมถึงการห้ามการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทาง เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง สัญชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม ถิ่นกำเนิด หรือสภาพอื่นใด โดยจะดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติภายในประเทศ ประกันว่าบุคคลที่ถูกละเมิดจะได้รับการเยียวยา ไม่ว่าจะบุรุษหรือสตรีจะได้รับสิทธิพลเมืองและการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน การลดรอนสิทธิในสถานการณ์ฉุกเฉิน และการห้ามการตีความกติกาในอันที่จะไปจำกัดสิทธิและเสรีภาพอื่นๆ ลง⁴

³ International Covenant on Civil and Political Rights. Part I. Article 1. paragraph 3.

⁴ International Covenant on Civil and Political Rights. Part II. Article 2-5.

ส่วนที่ 3 (ข้อบทที่ 6-27) กล่าวถึงสาระของสิทธิในส่วนที่เป็นสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ได้แก่ สิทธิในการมีชีวิตอยู่ เสรีภาพจากการถูกทรมาน การห้ามบุคคลมิให้ตกอยู่ในภาวะเยี่ยงทาส การห้ามบุคคลมิให้ถูกจับกุมโดยตามอำเภอใจ การปฏิบัติต่อผู้ถูกกีดรองเสรีภาพอย่างมีมนุษยธรรม การห้ามบุคคล ถูกจำคุกด้วยเหตุที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามสัญญาได้ เสรีภาพในการโยกย้ายถิ่นฐาน ความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมาย การห้ามมิให้มีการบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง สิทธิการได้รับรองเป็นบุคคลตามกฎหมาย การห้ามแทรกแซงความเป็นส่วนตัว การคุ้มครองเสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก การห้ามการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อการสงครามหรือก่อให้เกิดความเกลียดชังทางเชื้อชาติ สิทธิที่จะชุมนุมอย่างสันติ การรวมกันเป็นสมาคม สิทธิของชายหญิงที่อยู่ในวัยที่เหมาะสมในการมีครอบครัว การคุ้มครองสิทธิเด็ก และการที่พลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ การรับรองว่าบุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมายและได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน การรับรองสิทธิของชนกลุ่มน้อยทางเผ่าพันธุ์ ศาสนา และภาษาภายในรัฐ⁵

ส่วนที่ 4 (ข้อบทที่ 28-45) กล่าวถึงการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Human Rights Committee - HRC) ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการตรวจสอบการปฏิบัติตามพันธกรณีที่กำหนดไว้ในกติกา ICCPR รวมถึงพันธกรณีในการเสนอรายงานของรัฐภาคี การยอมรับอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและขั้นตอนการพิจารณาข้อร้องเรียน⁶

ส่วนที่ 5 (ข้อบทที่ 46-47) กล่าวถึงการห้ามการตีความไปในทางขัดกับกฎหมายระหว่างประเทศอื่นๆ รวมทั้งการมิให้ ตีความในการที่จะลดรองสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ⁷

ส่วนที่ 6 (ข้อบทที่ 48-53) กล่าวถึงการเข้าเป็นภาคี และการแก้ไขเพิ่มเติมกติกา⁸

อย่างไรก็ตาม กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR) มีกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนให้การบังคับใช้กติการะหว่างประเทศดังกล่าวเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Human Rights Committee) เป็นคณะกรรมการประจำกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR) ซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 18 คน โดยการเลือกตั้งจากผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อจากรัฐภาคี

⁵ International Covenant on Civil and Political Rights. Part III. Article 6-27.

⁶ International Covenant on Civil and Political Rights. Part IV. Article 28-45.

⁷ International Covenant on Civil and Political Rights. Part V. Article 46-47.

⁸ International Covenant on Civil and Political Rights. Part. Article 48-53.

กรรมการแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่อย่างมีอิสระในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อเป็นตัวแทน
ในนามรัฐของตน มีวาระครั้งละ 4 ปี โดยมีหน้าที่หลัก 4 ประการ คือ⁹

ประการแรก การตรวจรายงานของรัฐภาคี และให้ข้อคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะแก่รัฐภาคี
เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง
ประการที่สอง การให้ข้อวินิจฉัย (General comments) เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ในการตีความ
ตามพันธกรณี

ประการที่สาม ในกรณีที่เป็นไปตามข้อกำหนด คณะกรรมการอาจรับข้อร้องเรียนจากรัฐ
ภาคีใด เมื่อรัฐภาคีนั้นอ้างว่าถูกละเมิดจากรัฐภาคีอื่นๆ ในกรณีที่ไม่สามารถปฏิบัติตามพันธกรณีได้

ประการสุดท้าย การรับข้อร้องเรียนจากบุคคล (Individuals) ในกรณีที่บุคคลนั้นๆ ถูกละเมิดสิทธิตามที่กำหนดในกติกาซึ่งพิธีสารเลือกรับต่อท้ายกติการะหว่างประเทศได้ให้อำนาจไว้

3.2 กฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชั้นตำรวจและชั้นพนักงาน อัยการ

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอเนื้อหาในส่วนของภาพรวมกฎหมายในต่างประเทศที่
เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชั้นตำรวจและชั้นพนักงานอัยการ ประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา
สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส และประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

3.2.1 สหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีกระบวนการทางยุติธรรมทางอาญา เป็นระบบ Dual Sovereignty
กล่าวคือทั้งรัฐบาลกลางและมลรัฐ มีอำนาจอธิปไตยของตนเองเป็นอิสระแยกจากกัน รัฐบาลกลาง
และแต่ละมลรัฐต่างมีระบบการดำเนินคดีอาญา ระบบ ศาล องค์กรอัยการและตำรวจของตนเอง ใน
สหรัฐอเมริกา พนักงานอัยการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสอบสวนและมีส่วนร่วมในการ
สอบสวนคอยให้คำชี้แนะ ให้คำปรึกษาแก่เจ้าพนักงานในการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์
การกระทำผิดของผู้ต้องหา แต่สหรัฐอเมริกาได้นำระบบการกลั่นกรองคดีโดยคณะลูกขุนใหญ่
(grand jury)

กระบวนการยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกายอมรับว่าองค์กรตำรวจ อัยการและศาล
เป็นองค์กรที่มีอำนาจดุลพินิจในการดำเนินคดีและเริ่มต้นคดีของตนเอง เจ้าหน้าที่ตำรวจในสหรัฐเป็นผู้
มีอำนาจดุลพินิจสูงมาก ดุลพินิจทางการบริหารงานตำรวจและทางกฎหมายนั้นยอมรับหลักความ

⁹ Christopher N.J.Roberts. (2017). *William H. Fitzpatrick's Editorials on Human Rights (1949)*. Quellen zur
Geschichte der Menschenrechte.

จำเป็นและข้อจำกัดในทางทรัพยากร ทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่อาจจะทุ่มเททรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปดำเนินการสอบสวนกับความผิดที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่ของตนได้ทุกคดี

หากมีคดีเกิดขึ้นในเขตท้องที่ ตำรวจจะพิจารณาถึงลักษณะความร้ายแรงของการกระทำผิด ความเสียหายต่อเหยื่ออาชญากรรม ร่องรอยพยานหลักฐานที่สามารถนำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลในการสืบสวนสอบสวน รวมถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดนั้น และจะพิจารณาถึงลำดับความสำคัญของคดีซึ่งจะขึ้นอยู่กับเขตท้องที่เป็นสำคัญ แต่อีกท้องที่หนึ่งอาจจะสำคัญน้อยกว่าคดีประเภทฆาตกรรม เป็นต้น

ส่วนระบบอัยการของสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลระบบกฎหมายอังกฤษ เนื่องจากเคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ก่อนการประกาศอิสรภาพการดำเนินคดีอาญาจึงมีลักษณะ เช่นเดียวกับอังกฤษซึ่งถือว่าตามทฤษฎีประชาชนดำเนินการฟ้องร้องคดีอาญาไปจนถึงที่สุด เมื่อประกาศอิสรภาพแล้วได้มีการนำเอาระบบการดำเนินคดีสมัยใหม่ ที่มีเจ้าพนักงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินคดีตามแบบประเทศฝรั่งเศสนั้นก็คือ “อัยการ” มาใช้

ระบบอัยการสหรัฐอเมริกา เป็นระบบการเมืองมีการเลือกตั้งเป็นพื้นฐาน ทำให้การเมืองมีโอกาสแทรกแซงการดำเนินคดีของอัยการ ได้ง่าย แต่อัยการเป็นตำแหน่งทางการเมือง และได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน หากประพฤติตนไม่เหมาะสม อาจจะเป็นตำแหน่งอัยการในฐานะที่เป็นสถาบันที่มีเกียรติอย่างหนึ่งของสหรัฐอเมริกา เชื่อกันว่าอัยการเป็นเจ้าหน้าที่ที่อยู่ในฐานะที่ได้รับความเชื่อถือจากสาธารณชนสามารถออกคำสั่งชี้ขาดความยุติธรรมได้

ส่วนการฟ้องร้องคดีอาญาร้ายแรง ซึ่งหมายถึง คดีอาญาความผิดที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป โดยผ่านลูกขุนรับฟ้องให้มีการออก indictment เพื่อให้ลูกขุนรับฟ้องได้ก่อนลงเสียก่อนว่าคดีนั้นมีมูลหรือไม่ อันมีผลเป็นการป้องกันการใช้อำนาจฟ้องร้องโดยมิชอบของอัยการ

การใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจดำเนินคดีอาญาหรือไม่ นับว่าเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดของอัยการ ในการควบคุมการใช้อำนาจโดยมิชอบของตำรวจ เช่น การแก้มจับกุมผู้บริสุทธิ์ กล่าวคือ การสั่งไม่ฟ้องคดี ถ้าอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่าคดีนั้นมีพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่ศาลจะลงโทษจำเลยได้ การควบคุมจะได้รับความดีก็ต่อเมื่ออัยการสามารถออกคำสั่งไม่ฟ้องคดีได้โดยเร็วที่สุด

หลังจากมีการจับกุมเกิดขึ้นและตำรวจจะต้องนำผู้ต้องหาให้อัยการเพื่อยื่นคำฟ้องเบื้องต้นต่อศาลโดยเร็ว ในบางท้องถิ่นตำรวจจะนำคดีไปรายงานให้อัยการทราบภายในประมาณ 6 - 8 ชั่วโมง หรือ 24 - 48 ชั่วโมง หลังจากที่มีการจับกุม ซึ่งอัยการก็จะดำเนินการตรวจสอบสำนวน

การสอบสวนและตรวจพยานหลักฐาน ถ้าอัยการเห็นว่าคดีนั้นพยานหลักฐานไม่เพียงพอ อัยการก็จะสั่งไม่ฟ้องต่อไป¹⁰

ดังนั้น อำนาจในการใช้ดุลพินิจของอัยการจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง เพราะประเพณีปฏิบัติในการอำนวยความยุติธรรม ซึ่งศาลยุติธรรมยอมรับการวินิจฉัยว่าควรฟ้องกล่าวหาบุคคลใด กระทำความผิดอาญาต่อศาลหรือไม่ นั้น เป็นดุลพินิจของอัยการซึ่งเป็นเจ้าพนักงานฝ่ายบริหารมีความรับผิดชอบโดยตรงต่อการรักษาความสงบเรียบร้อย และความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายอันเป็นประโยชน์ร่วมกันของชุมชน การที่พนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง นั้นอาจเป็นเพราะพนักงานอัยการสหรัฐอเมริกาได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนเป็นส่วนสำคัญด้วย

พนักงานอัยการในสหรัฐอเมริกา มีอำนาจใช้มาตรการอื่นแทนการฟ้องผู้ต้องหา เป็นวิธีการที่จัดให้ผู้ต้องหายอมรับที่จะปฏิบัติตามโครงการที่พนักงานอัยการจัดให้ ซึ่งเป็นการทำให้คดีอาญาเสร็จสิ้นลงโดยไม่ต้องพิพากษาลงโทษผู้ต้องหา โดยใช้โครงการกำหนดความประพฤติที่มีเงื่อนไขต่างกันตามแต่ความเหมาะสมของคดี โดยให้ผู้ต้องหามีส่วนร่วม และได้รับการให้คำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญรวมทั้งอาจมีการรักษาทางการแพทย์ควบคู่กันไป

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าระบบการดำเนินคดีของประเทศสหรัฐอเมริกานั้น ใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution) โดยกฎหมายกำหนดให้อัยการจะเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการฟ้องคดี ต่อศาล โดยอัยการจะเป็นผู้ดำเนินคดีในนามประชาชนและอัยการยังเป็นผู้รับผิดชอบขั้นตอนในการสอบสวนฟ้องร้องและในการดำเนินคดีอาญาอัยการยังมีหน้าที่แนะนำลูกขุนทั้ง (Jurors) และคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jurors) ในคดีอาญาโดยลักษณะดังกล่าวแตกต่างกันของประเทศอังกฤษที่แม้จะมีองค์กร CPS ที่มีอำนาจในการฟ้องคดีอาญา แต่ก็ยังให้สิทธิแก่ผู้เสียหายตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Public Prosecution) และประเทศสหรัฐอเมริกาถือว่าเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่อัยการเป็นพนักงานยุติธรรม กล่าวคือ มิใช่ว่ามีหน้าที่เป็นโจทก์อย่างเดียวแต่ยังต้องให้ความยุติธรรมแก่จำเลยอีกด้วย

โดยภาพรวมแล้วระบบการดำเนินคดีของสหรัฐอเมริกานั้น ใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution) โดยกฎหมายกำหนดให้อัยการเท่านั้นเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ ในการฟ้องคดีต่อศาล โดยอัยการจะเป็นผู้ดำเนินคดีในนามประชาชน และอัยการยังเป็นผู้รับผิดชอบขั้นตอนในการสอบสวนฟ้องร้องและการดำเนินคดีอาญาอัยการยังมีหน้าที่แนะนำลูกขุนทั้ง (Jurors) และคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jurors) ในคดีอาญา โดยลักษณะดังกล่าวแตกต่างกันของประเทศอังกฤษที่มีแม้้องค์กร CPS ที่มีอำนาจในการฟ้องคดีอาญา แต่ก็ยังให้สิทธิแก่ผู้เสียหายตามหลักฐานการดำเนินคดี

¹⁰ น้าแท้ มีบุญสูงล่าง. (2552). “กระบวนการยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกา”. *บทบัญญัติ*, 65(4). หน้า 84-90.

อาญาโดยประชาชน (Public Prosecution) ดังนั้น เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจก็จะดำเนินการสืบสวนรายละเอียดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความผิด เพื่อให้ข้อเท็จจริงเบื้องต้นต่อจากนั้นก็ดำเนินการจับกุมผู้ต้องสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิด ดังกล่าว ทั้งนี้ ก็โดยอาศัยรายละเอียดข้อเท็จจริงที่สืบสวนสอบสวนเรื่องราวต่างๆ เป็นแนวทาง ในการพิจารณาถึงผู้ต้องสงสัยว่าน่าจะเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่

โดยปกติแล้วการสืบสวนสอบสวนแสวงหาพยานหลักฐานและจับกุมผู้ต้องหาจะเป็นหน้าที่ของตำรวจ แต่อัยการก็เป็นผู้มีดุลพินิจที่มีอำนาจและอิทธิพล โดยอัยการจะมีเขตอำนาจเป็นของตนเองเป็นอิสระจากกันและไม่อยู่ในความควบคุมของรัฐ อัยการจึงทำหน้าที่ประสานงาน และสั่งการทั้งผู้ที่อยู่ในสำนักงานของตนและตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่ซึ่งทำการสืบสวนและป้องกันอาชญากรรมหน่วยอื่นๆ ด้วย ดังนั้น การสืบสวนสอบสวนคดีอาญาก่อนที่จำนำคดีขึ้นสู่ศาล จึงเป็นหน้าที่ปกติของอัยการเช่นกัน

3.2.2 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

กระบวนการยุติธรรมของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นระบบที่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของกระบวนการยุติธรรมในทวีปยุโรป กล่าวคือ การสอบสวน คดีอาญาจะกำหนดหรือควบคุมโดยอัยการของรัฐ หรือของผู้พิพากษาสอบสวน¹¹ สำหรับผู้พิพากษาสอบสวนของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้ยกเลิกไปในปี ค.ศ. 1975 ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินคดีดำเนินเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และวิธีพิจารณาความอาญามีความกระชับยิ่งขึ้น รวมทั้งได้ปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

สำนักงานอัยการสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะอยู่ในรัฐต่างๆ (Staatsanwaltschaft) อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐมนตรียุติธรรมแห่งรัฐนั้น (Land) ปัจจุบันเยอรมันมีสำนักงานอัยการ 92 แห่ง แต่ละแห่งจะมีอัยการผู้ช่วย 5-150 คน ขึ้นอยู่กับภารกิจของสำนักงาน นอกจากนี้ยังมีสำนักงานอัยการระดับสหพันธ์รัฐ (Bundesanwaltschaft) ซึ่งดำเนินคดีอาญาส่วนน้อยในศาลของสหพันธ์รัฐ และในศาลสูงในส่วนภูมิภาค

ดังนั้น การควบคุมตัวในระหว่างสอบสวน การไต่สวนพยาน การค้นและยึดสิ่งของ การตรวจทางการแพทย์ และการดักฟังการสื่อสาร อัยการจะต้องยื่นคำขอต่อผู้พิพากษา

ตำรวจสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นตำรวจในระดับรัฐ และมีตำรวจของรัฐบาลกลางทำหน้าที่ทางด้านการข่าวกรอง และสถาบันฝึกอบรมชั้นสูง สำนักงานตำรวจของสหพันธ์รัฐ

¹¹ สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์. (2556). “หลักการพื้นฐานของกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานบางหลักตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน”. *ศุลพาท*, 2(60). หน้า 127.

Bundes Kriminalamt (BKA) มีความเชี่ยวชาญทางด้าน การสืบสวนสอบสวนการก่อการร้าย ดังนั้น การสอบสวนคดีก่อการร้ายจึงกระทำโดยตำรวจของสหพันธ์ และอัยการของสหพันธ์ (Bundesanwtschaft) ซึ่งมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาบางประเภท คดีเกี่ยวกับการเมือง และการก่อการร้าย บางครั้งคดีเหล่านี้จะดำเนินคดีในศาลระดับรัฐ โดยมีตำรวจของสหพันธ์ BKA ให้ความช่วยเหลืออัยการท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบการฟ้องคดีอาญาตามรัฐธรรมนูญ

ในสำนักงานอัยการอาจจะแบ่งออกเป็นหน่วยย่อยที่มีอัยการซึ่งเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น คดีเด็กและเยาวชน คดียาเสพติด อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ องค์การอาชญากรรม เป็นต้น การปฏิบัติงานอาจทำเป็นคณะ หรือทีมระหว่างอัยการกับอัยการ หรือตำรวจกับอัยการ

ตามรัฐธรรมนูญ อัยการเป็นผู้ควบคุมการสอบสวนและตำรวจเป็นผู้ช่วยของอัยการ บางครั้งก็มีความขัดแย้งระหว่างอัยการและตำรวจ เกี่ยวกับการสอบสวน ซึ่งตำรวจต้องการที่จะทำงานอย่างอิสระ และมีแนวโน้มว่าตำรวจจะมีบทบาทในการสอบสวนมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ระบบของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะมีความร่วมมือกันอย่างสูง ระหว่างอัยการและตำรวจ รวมทั้งมีความเชื่อมั่น และเชื่อถือนระหว่างหน่วยงานทั้งสอง ซึ่งเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่ทำให้การรักษากฎหมายมีประสิทธิภาพ โดยปกติอัยการจะไม่เข้าไปก้าวก่ายงานของตำรวจ หรือบอกให้ตำรวจปฏิบัติหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง และจะไม่ยุติหรือปิดคดีโดยที่อัยการไม่แจ้งให้ผู้บังคับการตำรวจทราบก่อน รวมทั้งเหตุผลที่จะยุติคดีด้วย ระบบของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีจารีตประเพณี การร่วมมือระหว่างตำรวจกับอัยการด้วยดีมาโดยตลอด (กองกำลังตำรวจในแต่ละรัฐ จะขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย และอัยการขึ้นกับกระทรวงยุติธรรม)

แม้สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเยอรมันเป็นประเทศสหพันธ์รัฐ แต่ประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญาใช้บังคับในทุกรัฐ (StPo, Strafprozeßordnung) นอกจากนี้กฎหมายธรรมนูญศาล (GVG, Gerichtsverfassungsgesetz) ยังกำหนดเขตอำนาจศาลต่างๆ และการบริหารงานของศาล การแต่งตั้งผู้พิพากษาจากบุคคลธรรมดา การพิจารณาคดีโดยเปิดเผย และการพิพากษาคดี เป็นต้น

ในกรณีที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มิได้บัญญัติวิธีปฏิบัติในเรื่องใดก็ให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม

สำหรับคดีอาญาบางประเภท กฎหมายอาญามีบทบัญญัติห้ามการฟ้องคดี เว้นแต่ผู้เสียหายจะร้องทุกข์ มาตรา 77-776 ประมวลกฎหมายอาญาสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

รัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นทั้งหลักและแนวทางการดำเนินคดีอาญาของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้วางบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐาน และสิทธิทางศาล ของประชาชน อันเป็นหลักประกันการละเมิดสิทธิจากอำนาจรัฐ ประมวลกฎหมายวิธี

พิจารณาความอาญาจะต้องสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญทั้งทางทฤษฎี ปฏิบัติและค่านิยมในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เรียกประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญประยุกต์ อนุสัญญาสิทธิมนุษยชนของยุโรป ได้นำมาบัญญัติเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายสหพันธ์รัฐ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1953 เป็นต้นมา มีลักษณะคล้ายคลึงกับรัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนในยุโรป (Case Law) เป็นที่ยอมรับในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

3.2.2.1 โครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมชั้นตำรวจ

อำนาจการสอบสวนและการฟ้องคดีในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นของอัยการ และตำรวจเป็นผู้ช่วยของอัยการ (กฎหมายตำรวจ มาตรา 152 (2) การแต่งตั้งให้ตำรวจทำหน้าที่สอบสวนอยู่ภายใต้บทบัญญัติกฎหมายของรัฐ และปฏิบัติงานสอบสวนภายใต้คำสั่งของอัยการ ในขณะที่เดียวกันตำรวจก็ปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กฎหมายและอยู่ในองค์กรของตนเองด้วย

ระบบตำรวจจัดตั้งในระดับรัฐ อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทยของรัฐ ในฐานะผู้ช่วยพนักงานอัยการ ตำรวจจะทำหน้าที่ภายใต้อำนาจของกระทรวงยุติธรรม

กองกำลังตำรวจสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีการจัดตั้งในลักษณะกองกำลัง 3 ระดับ ได้แก่ ตำรวจในเมืองใหญ่ (Polizeiprasidum) ตำรวจในหมู่บ้าน (Polizeidirektion) และตำรวจในชนบท (Polizeiinspektion)

การบังคับบัญชาของตำรวจ จะมีสายการบังคับบัญชาเป็นลำดับขึ้นจากกระทรวงลงไปจนถึงตำรวจในชนบท ภายในกองกำลังตำรวจดังกล่าวจะแบ่งงานออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรก คือ ตำรวจที่รับผิดชอบคดีอาญาหลายโทษ (Schutz Polizei) และประเภทที่สอง คือ ตำรวจสอบสวน (Kriminal Polizei)

ในระดับสหพันธ์รัฐจะมีตำรวจสหพันธ์ (Bundeskriminalant) ซึ่งจะทำหน้าที่สนับสนุน เป็นหลัก มีอำนาจสอบสวนคดีอย่างจำกัด ได้แก่ คดีการปลอมแปลง ก่อการร้าย องค์กรอาชญากรรม ฯลฯ

ในทางทฤษฎีอัยการเป็นผู้นำการสอบสวนคดีอาญา แต่ในทางปฏิบัติตำรวจจะทำการสอบสวนคดีอาญาโดยพฤตินัย อัยการอาจเข้ามาทำการสอบสวนคดีอาญาเมื่อคดีนั้นเป็นที่สนใจของประชาชน หรือคดีการเมือง ในคดีดังกล่าวอัยการจะมีบทบาทเป็นผู้ควบคุมการสอบสวนตามกฎหมายอย่างแท้จริง (Master of Investigation) โดยร่วมมือกับตำรวจ การที่อัยการมีบทบาทการสอบสวนคดีอาญาไม่มากนัก เพราะโดยทั่วไปอัยการขาดความรู้และประสบการณ์ด้านการสอบสวน ดังนั้นในทางปฏิบัติอัยการจึงเป็นเพียง ที่ปรึกษากฎหมายของตำรวจเท่านั้น

3.2.2.2 โครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมชั้นอัยการ

อัยการขึ้นตรงต่อกระทรวงยุติธรรมของรัฐ และมีโครงสร้างการบังคับบัญชาจากบนลงสู่ล่าง จากอัยการสูงสุด (Prosecutor General) ซึ่งได้รับอำนาจจากรัฐมนตรี จะปฏิบัติหน้าที่ฟ้องคดีในศาลสูง อัยการท้องถิ่นซึ่งจะฟ้องคดีในศาลท้องถิ่น โดยอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของอัยการสูงสุด

ในระดับสหพันธ์รัฐ จะมีสำนักงานอัยการสหพันธ์รัฐ ซึ่งมีอำนาจฟ้องเฉพาะคดีเกี่ยวกับ ความมั่นคงของรัฐ และขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมของสหพันธ์รัฐ

อัยการมีหน้าที่สอบสวนคดีอาญา และแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐาน ทั้งที่แสดงถึง การกระทำความผิด และมีได้กระทำความผิดของผู้ต้องหา

ในคดีที่มีพยานหลักฐานเพียงพอ อัยการเยอรมันจะต้องฟ้องคดีเสมอ (หลักการฟ้องคดี ตามกฎหมาย) ยกเว้นในคดีความผิดเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น ที่อัยการอาจใช้ดุลไม่ฟ้องคดีก็ได้ (หลักการฟ้องคดีโดยใช้ดุลพินิจ) อัยการจะต้องทำหน้าที่ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล ในฐานะตัวแทนของรัฐ และมีหน้าที่นำสืบข้อกล่าวหา (Burden of Proof)

3.2.2.3 โครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมชั้นผู้พิพากษา

ผู้พิพากษา มีอิสระตามรัฐธรรมนูญในการพิจารณาและพิพากษาคดี¹² และจะต้องวางตัวเป็นกลาง จำเลยอาจคัดค้านผู้พิพากษาที่ไม่วางตัวเป็นกลางได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 24 การแต่งตั้งผู้พิพากษา เป็นไปตามกฎหมาย มิใช่รัฐที่ผู้พิพากษาปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้แต่งตั้ง อำนาจตุลาการจะเป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 101

ศาลอาญาในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี แบ่งออกเป็นศาลท้องถิ่น (Amtsgericht) ศาลจังหวัด (Landgericht) และศาลสูง (Oberlandesgericht) ในศาลชั้นต้นเหล่านี้จะมีผู้พิพากษานุคคลธรรมดาในศาล ท้องถิ่น และศาลจังหวัด แต่จะไม่มีในศาลสูง

ผู้พิพากษานุคคลธรรมดามีฐานะทางกฎหมายเทียบเท่าผู้พิพากษาอาชีพ หมายความว่าในการพิจารณาคดี เขาจะทำหน้าที่พิจารณาและออกเสียงลงโทษจำเลยได้ เช่นเดียวกับผู้พิพากษาอาชีพ ข้อยกเว้น ผู้พิพากษานุคคลธรรมดาไม่มีสิทธิตรวจสำนวนคดี มีหน้าที่นั่งพิจารณาคดีอย่างเดียวกันเท่านั้น เขตอำนาจของศาลเป็นไปตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม

ศาลท้องถิ่นมีอำนาจพิจารณาคดี ที่มีอัตราโทษไม่เกิน 3 ปี องค์กรผู้พิพากษาจะมี 1 คน หรือมีผู้พิพากษานุคคลธรรมดาจำนวนเท่าใดขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของความผิด

¹² Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Artikel 97 (1).

อัยการจะเป็นผู้เสนอว่า องค์คณะผู้พิพากษาจะเป็นอย่างไร โดยการเสนอคำฟ้อง แต่ศาลที่รับฟ้อง อาจพิจารณาแก้ข้อหาในคำฟ้องของอัยการก็ได้

ศาลจังหวัดจะพิจารณาคดีที่ไม่อยู่ในเขตอำนาจของศาลท้องถิ่น และศาลสูง ศาลสูงจะทำหน้าที่เป็นศาลชั้นต้น (พิจารณาคดี) เฉพาะในคดีการก่อการร้ายและคดีความผิดทางการเมือง เช่น กบฏ หรือทำร้ายผู้แทนระดับสูงสุดของรัฐ

ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ในการพิจารณาคดี จะเป็นผู้นำในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา นายจำเลยและอัยการเป็นเพียงผู้ดูแลสิทธิตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของตนเท่านั้น ศาลจะเป็นผู้กำหนดกระบวนการพิจารณาและวินิจฉัยปัญหา

3.2.2.4 คู่ความในคดีอาญา

อัยการเป็นผู้นำในการสอบสวน และเป็นผู้วินิจฉัยว่าจะฟ้องหรือไม่ฟ้องคดี (ตามพยานหลักฐานที่มีอยู่) ในระหว่างพิจารณาคดี อัยการเป็นผู้กล่าวหาและเมื่อสิ้นสุดการพิจารณาคดีจะเป็น ผู้แถลงการณ์ รวมทั้งมีสิทธิยื่นอุทธรณ์คำพิพากษาของศาล

3.2.2.5 นายจำเลย

ผู้ต้องหาที่มีสิทธิปรึกษาทนายความของตน ได้ทุกขั้นตอนการดำเนินคดีอาญา (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนฯ) ทนายความที่เป็นสมาชิกเนติบัณฑิตยสภาสามารถเป็น ทนายจำเลยได้ทุกคน (รวมทั้งศาสตราจารย์ทางกฎหมายในมหาวิทยาลัย)

ถ้าผู้ต้องหาเป็นคนยากไร้ เขาจะ ได้รับบัตรช่วยเหลือทางกฎหมายจากรัฐ เพื่อนำไปว่าจ้างทนายความคนใดที่เขาต้องการได้ในเขตท้องที่นั้น ในคดีร้ายแรงเท่านั้นที่เขาจะได้รับความช่วยเหลือ ทางกฎหมายจากรัฐแบบให้เปล่าถ้าหากเขาเป็นคนยากจน

ทนายจำเลยมีสิทธิที่จะพบผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมตัว การติดต่อระหว่างผู้ต้องหาและทนายความจะไม่มีข้อจำกัด และเขามีสิทธิร่วมฟังการสอบสวนถ้ามีผู้ต้องหาอยู่ด้วย และจะได้รับแจ้งผลการสอบสวนจากผู้พิพากษาในคดีร้ายแรงที่จำเลยต้องมีทนายความ การพิจารณาคดีโดยไม่มีทนายความจะกระทำมิได้ฐานะของทนายจำเลยในศาลจะเป็นเช่นเดียวกับอัยการ แต่เขาไม่มีหน้าที่ต้องพิสูจน์สิ่งใด

3.2.2.6 ผู้เสียหาย

ผู้เสียหายมีฐานะเป็นพยานในคดีตามกฎหมายแต่กฎหมายปัจจุบันบัญญัติให้ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับแจ้งผลการดำเนินคดี และตรวจดูสำนวนการสอบสวนของรัฐ โดยให้ทนายความของตนเป็นผู้ใช้สิทธิแทน และถ้าผู้เสียหายเป็นผู้ยากไร้เขามีสิทธิปรึกษาทนายความได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

นอกจากนี้ผู้เสียหายอาจเข้าทำหน้าที่แทนอัยการเสียเอง ถ้าอัยการไม่ใช่อำนาจฟ้องคดีในศาล หรือไม่สามารถแสวงหาพยานหลักฐานได้เพียงพอ บทบาทของผู้เสียหายในเรื่องนี้คล้ายอัยการ เพียงแต่เขาไม่สามารถออกคำสั่งให้ตำรวจปฏิบัติงานได้ หรือมิฉะนั้นอาจขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับอัยการ และในประการสุดท้ายเป็น โจทก์ฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ในทางปฏิบัติการดำเนินคดีประเภทนี้มักจะไม่เป็นผลเพราะผู้พิพากษาอาจไม่รับฟ้องโดยไม่ให้เหตุผลก็ได้

3.2.2.7 การจับและการควบคุม

ผู้ที่ขัดขืนหมายเรียกอาจถูกนำตัวมายังศาล หรือมายังพนักงานอัยการหรือผู้กระทำความผิด ซึ่งหน้า ภายหลังจากการกระทำความผิดอาจถูกจับโดยไม่ต้องมีหมายจับของศาล แต่ไม่ว่าผู้จับจะเป็นใคร รวมทั้งประชาชนด้วย เมื่อจับแล้วจะต้องนำตัวไปยังเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ หรือศาล ถ้าตำรวจจับผู้ต้องหาจะต้องนำตัวไปยังศาลภายในไม่เกิน 48 ชั่วโมง การจับอาจทำโดยคำสั่งศาล หรือพนักงานอัยการก็ได้

ส่วนการควบคุมตัว จะกระทำได้ในกรณีที่พบว่า ผู้ต้องหาหลบหนี เกรงว่าผู้ต้องหาจะหลบหนี หรือเกรงว่าผู้ต้องหาจะกระทำความผิดอีก

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 112 (3)¹³ ในคดีที่ความผิดร้ายแรง อาจควบคุมตัวผู้ต้องหาได้โดยไม่ต้องมีเหตุในการจับ แต่ศาลรัฐธรรมนูญตีความกฎหมายนี้อย่างเคร่งครัด ว่าต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ข้อใด ข้อหนึ่งในสามข้อข้างต้น¹⁴

ศาลเท่านั้นที่มีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาได้ และอัยการมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งขัง การควบคุมตัวโดยคำสั่งศาลนี้มีได้มีข้อกำหนดระยะเวลาการควบคุมตัวขึ้นสูงไว้ อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องหาห้ามสิทธิขอประกันตัวได้

ในกรณีที่ผู้ต้องหามิได้ถูกศาลพิพากษาลงโทษ เขามีสิทธิได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากรัฐ ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ซึ่งมักจะได้รับในอัตราที่ต่ำ การจะได้รับความเสียหายอย่างสูงจะต้องฟ้องเป็น คดีแพ่ง

3.2.2.8 การค้นและยึด

การค้นและการยึดสิ่งของสามารถทำได้โดยคำสั่งของอัยการ หรือในเวลาฉุกเฉินโดยตำรวจ ยกเว้นการค้นและยึดไปรษณีย์ภัณฑ์ ซึ่งจะต้องอาศัยคำสั่งศาล เว้นแต่ในกรณีฉุกเฉิน อัยการอาจสั่งให้ยึดไว้ได้ไม่เกิน 3 วัน หลังจากนั้นจะต้องมีคำสั่งจากศาลมิฉะนั้นการยึดจะสิ้นผล

¹³ Strafprozeßordnung (StPO). Section 112 (3).

¹⁴ สุรสิทธิ์ แสงวีโรจนพัฒน์. (2556). อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 11. หน้า 129.

อัยการจะต้องส่งไปรษณีย์ภัณฑ์ที่ยังมิได้เปิดไปยังศาล สิ่งของที่กฎหมายให้ความคุ้มครองเป็นพิเศษ จะเปิดออกดูไม่ได้ เช่น ความลับในวิชาชีพของแพทย์ นักบวช และ ทนายความ เป็นต้น

การค้นบ้าน ที่ทำงาน หรือสิ่งของผู้ต้องสงสัย อาจทำได้โดยอาศัยหมายค้น และ แสดงรายละเอียดการค้น ซึ่งจะต้องออกโดยศาลเท่านั้น เว้นแต่การค้นในกรณีฉุกเฉินซึ่งไม่อาจขอหมายค้นได้ทันทั่วทั้งที่ อัยการหรือตำรวจอาจออกหมายค้นได้ด้วยตนเอง ในทางปฏิบัติการค้นส่วนใหญ่จะออกหมายโดยตำรวจหรืออัยการ ทำให้ข้อยกเว้นของกฎหมายกลับกลายมาเป็นหลักในการปฏิบัติ

3.2.2.9 หลักทั่วไปในการพิจารณาคดีอาญา

ประการแรก การสันนิษฐานว่าผู้ต้องสงสัยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence)

การสันนิษฐานขึ้นอยู่กับระดับขั้นตอนการพิจารณาคดีในชั้นสอบสวนหรือชั้นศาล ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐมีภาระการพิสูจน์ความผิด

ประการที่สอง หลักแห่งการออกคำบังคับ (Instruction)

หลักในเรื่องนี้แตกต่างจากหลักแห่งการเจรจา เพราะจะมีผลผูกพันเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในกระบวนการพิจารณาทั้งหมด ที่จะต้องค้นหาความจริง รวมทั้งศาลก็ต้องผูกพัน ตามพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอต่อศาล ผู้ต้องหาและจำเลยจะเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำ พิพากษาของศาลว่าเขากระทำความผิด

ประการที่สาม หลักแห่งสิทธิที่จะพิสูจน์ตนเอง (Right to be heard)

ผู้ต้องหาสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นของตน ได้ตามที่กฎหมายบัญญัติให้หลักประกันไว้ทั้งในรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประการที่สี่ หลักการดำเนินคดีอาญาดำเนินคดีด้วยความรวดเร็ว (Acceleration)

กำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องดำเนินคดีโดยรวดเร็วดังนั้นการพิจารณาคดีอาญา จะไม่มีวันหยุดของศาล แต่การพิจารณาคดีโดยรวดเร็วนี้จะต้องไม่กระทบกระเทือนการเตรียมคดีของทนายจำเลยหรือคดีทั้งหมด

ประการที่ห้า หลักการฟ้องคดีโดยกฎหมายและโดยคุณพินิจ (Legality and Opportunity)

อัยการมีหน้าที่ตามกฎหมายต้องฟ้องคดีเสมอ ถ้ามีพยานหลักฐานเพียงพอแสดงว่าผู้ต้องหากระทำความผิด หลักการใช้คุณพินิจในการฟ้องคดีจะใช้กับคดีหุโทษเท่านั้น

ประการที่เจ็ด หลักการกล่าวหา (Accusation)

อัยการมีหน้าที่สอบสวนก่อนการพิจารณาคดีในศาลและมีหน้าที่นำคดีมาฟ้องยังศาล ถ้าไม่มีข้อหาอย่างเป็นทางการศาลจะพิจารณาคดีไม่ได้ คำฟ้องจะเป็นสิ่งกำหนดกระบวนการพิจารณาคดีในศาล

3.2.2.10 การรับฟังพยานหลักฐาน

ประการแรก การพิจารณาพยานหลักฐานโดยอิสระ (Free Evaluation of Evidence)

ศาลมีอำนาจชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐานโดยอิสระ และไม่ต้องผูกพันตามคำรับสารภาพของจำเลย ยกเว้นการรับฟังพยานเอกสารของทางราชการ จะพิสูจน์เป็นอย่างอื่นไม่ได้ เว้นแต่เป็นพยานหลักฐานเท็จเท่านั้น

ประการที่สอง หลักแห่งความใกล้ชิด (Immediacy)

การรับฟังพยานหลักฐานจะต้องกระทำต่อหน้าศาลสดๆ พยานหลักฐานที่จะลงโทษ จำเลยจะต้องเป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีเท่านั้น แต่มีข้อยกเว้นที่ศาลอาจใช้พยานหลักฐาน โดยอ้อมได้ในบางกรณี

ประการที่สาม หลักการรับฟังพยานหลักฐานโดยปราศจากข้อสงสัย (in dubio pro reo)

นอกจากหลักของคำบังคับและการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว การลงโทษ จำเลย จะต้องมิพยานหลักฐานที่รับฟังได้ ถ้ายังมีข้อสงสัยศาลต้องพิพากษาปล่อยตัวจำเลย ศาลจะเป็นผู้ใช้ดุลพินิจว่าข้อสงสัยนั้นมีเหตุอันควรสงสัยหรือไม่

3.2.3 สาธารณรัฐฝรั่งเศส

การดำเนินคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสนั้น ไม่ได้แบ่งแยกอำนาจการสอบสวนออกจาก การฟ้องร้องคดี อย่างเช่นระบบกฎหมายไทย แต่ระบบการดำเนินคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส ถือว่า ผู้ที่มีอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาคือพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นไปตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดย รัฐอย่างแท้จริง ดังนั้นในระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสจึงไม่ได้แบ่งแยกอำนาจสอบสวนออกจาก การฟ้องร้องคดี อัยการเป็นผู้รับผิดชอบการสอบสวนซึ่งอาจจะสอบสวนด้วยตัวเองหรือมอบให้ตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการสอบสวนก็ได้¹⁵

¹⁵ ศติศ ไชยโย. (2555). *ความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ: ว่าด้วยกระบวนการให้ คำปรึกษาแนะนำในการดำเนินคดีสำคัญ*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 28.

ในสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้นจะมีกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา กระบวนการพิจารณาคดีต้องเป็นไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เมื่อผู้ต้องหาถูกฟ้องยังศาลแล้ว จะมีฐานะเป็นจำเลยในทันที เพราะว่าการฟ้องคดีอาญาในฝรั่งเศส เป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ พนักงานอัยการซึ่งเป็นพนักงานของรัฐเท่านั้นที่จะนำคดีมาฟ้องร้องได้ ส่วนผู้เสียหายจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมฟ้องคดีได้เฉพาะในกรณีที่กฎหมายกำหนด เท่านั้น

นอกจากนี้ในสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น ตำรวจมีอำนาจหน้าที่ในการสอบสวนเบื้องต้น และรวบรวมข้อเท็จจริง เพื่อที่จะทราบว่ามีความผิดเกิดขึ้นหรือไม่ และมีผลอย่างไรในการดำเนินคดีอาญา เพราะจะทำให้พนักงานอัยการพิจารณาว่าสมควรจะดำเนินคดีอาญาหรือไม่ โดยพนักงานอัยการอาจจะยุติเรื่องไว้หากเห็นว่าการกระทำ ไม่เป็นความผิดอาญา หรือไม่ความจริง หรืออาจส่งฟ้องต่อศาลโดยตรง หากมีพยานหลักฐานหรือผู้กระทำความผิดรับสารภาพและหากเป็นเรื่องที่มีความยุ่งยากซับซ้อน ก็อาจจะทำคำร้องให้ผู้พิพากษาสอบสวนน้อยลงไปด้วย ซึ่งในการสอบสวนเบื้องต้นนี้ ตำรวจสอบสวนจะมีอำนาจในการสอบสวนอย่างจำกัดมาก โดยเฉพาะอำนาจที่จะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังต่อไปนี้

ประการแรก การถามปากคำบุคคล (Audition des personnes) ตำรวจสอบสวนสามารถถามปากคำบุคคลต่าง ๆ ได้ เช่น ผู้เสียหาย ตลอดจนผู้ถูกกล่าวหาหรือต้องสงสัยว่าเป็น ผู้กระทำความผิด แต่ไม่ต้องสาบานตนและบุคคลเหล่านั้นมีสิทธิที่จะให้ถ้อยคำหรือไม่ก็ได้ ถ้าถ้อยคำ ที่ให้นั้นเป็นเท็จ ก็จะไม่ฟ้องผู้ต้องหาฐานแจ้งความเท็จไม่ได้เช่นเดียวกัน

ประการที่สอง การค้นเคหสถานและการยึดของกลาง (Constatations materuelles et investigations) ตำรวจสอบสวน อาจทำการค้นหรือทำการตรวจสถานที่และยึดสิ่งของไว้ หากได้รับความยินยอมจากเจ้าของสถานที่และต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร ในระหว่าง 06.00 - 12.00 น. เว้นแต่ในบางกรณี เช่น มีเสียงร้องให้ช่วยจากในบ้าน ก็อาจทำการค้นนอกเวลาที่กำหนดไว้ได้ นอกจากนี้จะต้องทำบันทึกการสอบปากคำและบันทึกการค้นหรือยึดของกลางด้วย โดยจะต้องลงรายละเอียดเกี่ยวกับวัน เวลาและให้ผู้ถ้อยคำอ่านและลงลายมือชื่อด้วย

ประการที่สาม การควบคุมตัว (Garde a vue) หากมีความจำเป็น ตำรวจสอบสวนมีสิทธิควบคุมตัว ผู้ต้องสงสัยโดยมิเหตุผลอันควรไว้ หากเห็นว่า การควบคุมตัวไว้จะมีประโยชน์ในการถามคำให้การเพิ่มเติมหรือว่าหากปล่อยตัวไปจะทำให้การสอบสวนของตำรวจเสียหาย

ตำรวจสอบสวนจะควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยไว้ได้ไม่เกิน 24 ชั่วโมง โดยต้องได้รับอนุมัติจากพนักงานอัยการเป็นลายลักษณ์อักษร

การดำเนินคดีอาญาของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law นั้น ยึดถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นหลักการสำคัญ โดยมีเจ้าพนักงานของรัฐคืออัยการทำหน้าที่ดำเนินคดี

อาญาในนามของรัฐ ซึ่งฝรั่งเศสเป็นชาติแรกที่จัดให้มีอัยการและเป็นแบบอย่างของอัยการในประเทศอื่นๆ ในภาคพื้นยุโรป ในการดำเนินคดีอาญาพนักงานอัยการเป็นผู้ใช้อำนาจในนามของสังคม เอกชนจะฟ้องคดีอาญาเองโดยตรงไม่ได้ แต่ผู้เสียหายอาจฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้อง เพื่อบังคับให้อัยการฟ้องคดีอาญาให้การถอนฟ้องของอัยการใช้ระบบดุลพินิจ อัยการจะฟ้องคดีก็ต่อเมื่อเห็นสมควรและเพื่อประโยชน์ของสังคม มาตรา 40 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า “อัยการรับคำร้องทุกข์และคำกล่าวโทษ และพิจารณาว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไป” อัยการจึงไม่จำเป็นจะต้องฟ้องทุกเรื่องไป เมื่อเห็นว่าความผิดนั้นเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ไม่คุ้มกับ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีที่จะต้องเสียไป และไม่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนโดยตรง

เมื่ออัยการเห็นว่า การกระทำนั้นเป็นความผิดและสมควรสั่งฟ้องก็จะดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจต่อไป ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเองโดยตรงไม่ได้แต่ฟ้องได้โดยทางอ้อม คือฟ้องทางแพ่งต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาและการดำเนินคดีแพ่ง ณ ศาลที่พิจารณาคดีอาญาจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีการดำเนิน คดีอาญาพร้อมกัน จึงมีผลให้อัยการต้อง ดำเนินคดีอาญาไปด้วย

การดำเนินคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสนั้นได้แยกกระบวนการพิจารณาออกเป็น 2 ขั้นตอน กล่าวคือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง ขั้นตอนก่อนการฟ้องคดีอาญา ซึ่งเป็นขั้นตอนในการหาข้อเท็จจริงก่อนฟ้อง โดยมี องค์กรตำรวจ พนักงานอัยการ และผู้พิพากษาไต่สวน ทำหน้าที่ค้นหารวบรวมพยานหลักฐาน และ ข้อเท็จจริงในคดี

ขั้นตอนที่สอง ขั้นตอนการพิจารณา ขั้นตอนนี้ศาลตัดสินจะเป็นผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการพิจารณาคัดสินคดีที่ได้มีการสืบสวนสอบสวนตามองค์กรข้างต้น

ทั้งนี้ ประเทศฝรั่งเศสได้มีการแบ่งประเภทความผิดดังต่อไปนี้

ประเภทที่ 1 ความผิดประเภท *contravention* คือ ความผิดอาญาที่ไม่ร้ายแรงมีอัตราโทษเพียง ปรับหรือจำคุกสิทธิบางอย่างของจำเลย ความผิดประ

ประเภทที่ 2 ความผิดประเภท *delit* คือ ความผิดอาญาที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 2 เดือนจนถึงโทษ จำคุกสูงสุด 10 ปี

ประเภทที่ 3 ความผิดประเภท *crime* คือ ความผิดที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 10 ปีถึงจำคุกตลอดชีวิต

หากกล่าวถึงระบบการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาของฝรั่งเศสแล้ว จะพบว่าระบบการสืบสวนสอบสวนคดีของฝรั่งเศสจะมีองค์กรที่เข้ามาเกี่ยวข้องถึง 3 องค์กร คือ ตำรวจฝ่ายคดี (*police judiciaire*) พนักงานอัยการ (*ministere public*) และผู้พิพากษาไต่สวน (*judge distruction*)

โดยแต่ละองค์กรจะมีความเชื่อมโยงกัน โดยมีการตรวจสอบและกำกับดูแล การสอบสวนระหว่างตำรวจฝ่ายคดีกับพนักงานอัยการและศาล

จะเห็นได้ว่า การสอบสวนคดีอาญาของฝรั่งเศส ตำรวจฝ่ายคดีถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ ของการสอบสวน โดยเฉพาะการสอบสวนความผิดซึ่งหน้าและการสอบสวนเบื้องต้นก็เป็นส่วนสำคัญของการไต่สวนเบื้องต้นถูกส่งมาให้ผู้พิพากษาไต่สวน โดยคำร้องของพนักงานอัยการถือได้ว่าการทำงานของตำรวจฝ่ายคดีเป็นกลไกของการอำนวยความยุติธรรมโดยอยู่ภายใต้อำนาจอัยการ ทั้งนี้ ตำรวจฝ่ายคดีจะเริ่มเข้ามาทำหน้าที่เมื่อได้มีการกระทำความผิดขึ้น ซึ่งตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศส ได้บัญญัติแบ่งตำรวจฝ่ายคดีออกเป็น 2 ระดับ คือ

ระบบแรก เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี (Les officiers de police judiciaire)

อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 14 มีอำนาจต่างๆ ได้แก่ รับคำร้องทุกข์ (Les plaints) และคำกล่าวโทษ (Les denonciations) ทำการสอบสวนในเบื้องต้น อำนาจการสอบสวนมีขอบเขตที่กว้างขวาง ในกรณีที่ทำกรสอบสวนความผิดอุกฉุกฎโทษและความผิดมัจฉิมมาโทษ ร้องขอความช่วยเหลือจากกองกำลังสาธารณะ ปฏิบัติการตามคำร้องขอส่งประเด็นการสอบสวน (Commissions crematoires) และอำนาจควบคุมตัว

ระบบที่สอง เจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดี (Les agents de police judiciaire) มีหน้าที่เสมือนเป็นผู้ช่วยของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี กล่าวคือมีอำนาจในฐานะผู้ช่วยเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีตามประมวลวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 20 ทำให้มีอำนาจลงบันทึกการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นและมีอำนาจบันทึกคำให้การของพยาน อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีไม่มีอำนาจในการควบคุมตัวผู้ต้องสงสัย

ทั้งนี้ การปฏิบัติงานของตำรวจฝ่ายคดีมิได้เป็นการทำงานที่เป็นอิสระจากพนักงานอัยการและ ผู้พิพากษาไต่สวนดังที่ได้กล่าวข้างต้นว่าสามองค์กรดังกล่าวจะมีความเชื่อมโยงกัน ในลักษณะที่เป็นการปฏิบัติงานที่มีคลยสัมพันธ์ แต่ทั้งนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับประเภทของการสอบสวนซึ่งทำให้อำนาจการสอบสวนของตำรวจฝ่ายคดีในแต่ละประเภทจะ แตกต่างกัน

โดยการสอบสวนคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

ประเภทแรก การสอบสวนความผิดซึ่งหน้า

การสอบสวนความผิดในกรณีนี้ อำนาจการสอบสวนของตำรวจฝ่ายคดีและพนักงานอัยการจะมีมากกว่ากรณีการสอบสวนเบื้องต้นซึ่งจะได้กล่าวต่อไป โดยการสอบสวนวิธีนี้จะมีการรวรัดพิเศษ โดยเฉพาะ (Money coercitifs) ทำให้สามารถรวบรวมพยานหลักฐานที่เพิ่งเกิดขึ้น เพื่อรวบรวมร่องรอยพยานหลักฐานซึ่งยังใหม่ ๆ สดๆ และสามารถพิสูจน์ความได้โดยมีความผิดพลาด

น้อยโดยความผิดซึ่งหน้าจะนำมาใช้ในกรณีที่เป็นความผิดอาญาโทษ (crime) หรือความผิดมิชยโทษ (delit)

เมื่อตำรวจฝ่ายคดีทราบถึงการกระทำความผิดซึ่งหน้าแล้ว ตำรวจฝ่ายคดีต้องแจ้งเรื่องไปให้พนักงานอัยการ โดยทันทีและตำรวจฝ่ายคดีต้องรีบเดินทางไปยังสถานที่เกิดเหตุเมื่อเดินทางไปถึงแล้ว เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจดำเนินการที่เป็นประโยชน์ในการสอบสวนที่จำเป็นสำหรับการตรวจตราเก็บรักษาวัตถุหรือสิ่งของทั้งหลายที่สามารถใช้เป็นพยานหลักฐาน ในการค้นหาความจริงได้ อำนาจนี้เป็นอำนาจที่กฎหมายได้บัญญัติให้อำนาจแก่ตำรวจฝ่ายคดีไว้ ทั้งนี้การให้อำนาจตำรวจฝ่ายคดีเนื่องมาจากเหตุผลของความเร่งด่วนในการแสวงหาและ รวบรวมพยานหลักฐานซึ่งเกี่ยวกับการกระทำความผิด จึงทำให้การสอบสวนนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับการสอบสวนของผู้พิพากษาไต่สวนในการสอบสวนเบื้องต้น

อย่างไรก็ตาม อำนาจดังกล่าวนี้ก็ถูกจำกัดระยะเวลา คือ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 53 วรรคสอง ได้กำหนดระยะเวลาสำหรับการดำเนินการไว้ไม่เกิน 8 วัน

เมื่อพนักงานอัยการทราบเรื่องจากตำรวจฝ่ายคดีแล้ว สามารถใช้ดุลพินิจได้ว่าจะไปควบคุมการสอบสวนด้วยตนเองหรือไม่ หากอัยการที่ได้รับแจ้งมาถึงที่เกิดเหตุอำนาจสอบสวนจะเป็นอำนาจของพนักงานอัยการทันที และพนักงานอัยการสามารถสั่งให้ตำรวจฝ่ายคดีทำการสอบสวนต่อไป นอกจากนี้ หากผู้พิพากษาไต่สวนมายังที่เกิดเหตุ อำนาจการสอบสวนจะเป็นของผู้พิพากษาไต่สวน หรือผู้พิพากษาไต่สวนอาจมอบให้ตำรวจทำการสอบสวนแทนได้

ประเภทที่สอง การสอบสวนเบื้องต้น

อำนาจในการสอบสวนเบื้องต้น ตำรวจฝ่ายคดีจะมีหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐาน เช่นเดียวกับการสอบสวนความผิดซึ่งหน้า เพื่อที่จะทราบว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นหรือไม่ โดยเป็นการกลั่นกรองคดีเบื้องต้นทำให้คดีขึ้นสู่ศาลหรือผู้พิพากษาไต่สวนน้อยลง ทั้งนี้ การสอบสวนเบื้องต้น อาจเริ่มต้นโดยพนักงานอัยการเมื่อได้รับคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษแล้วส่งเรื่องให้เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการสอบสวน หรือเป็นกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีได้รับแจ้งเรื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีหรือมีคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษแล้วส่งเรื่องให้พนักงานอัยการ และพนักงานอัยการได้มีคำสั่งเป็น ลายลักษณ์อักษรให้เจ้าพนักงานตำรวจ ฝ่ายคดีดำเนินการสอบสวนต่อไป

ทั้งนี้ ลักษณะของการสอบสวนกรณีนี้จะมีมาตรการที่กระทบกระเทือนสิทธิของบุคคล ผู้ต้องสงสัยหรือผู้ต้องหาน้อยกว่ากรณีแรก เนื่องจากไม่มีลักษณะเป็นการบังคับเพราะขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ถูกสอบสวนว่าจะให้ความร่วมมือหรือไม่ กล่าวคือ อำนาจในการสอบสวนของตำรวจฝ่ายคดีมีจำกัด โดยเฉพาะอำนาจที่จะกระทบต่อเสรีภาพของประชาชนเนื่องจากต้อง

ได้รับความยินยอมจากผู้มีส่วนได้เสียก่อนจะกระทำใดๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสอบสวนเบื้องต้น

ดังนั้น ในการสอบสวนเบื้องต้นผู้สอบสวนมีอำนาจสอบถามปากคำบุคคลซึ่งสามารถจะให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่คดี เช่น ผู้เสียหายผู้ที่ตำรวจเห็นว่าอาจเป็นพยาน ได้ตลอดจนผู้ที่ถูกกล่าวหา หรือต้องสงสัยว่าเป็นผู้กระทำผิด ผู้ที่ให้ถ้อยคำไม่ต้องสาบานตัวและจะปฏิเสธไม่ยอมให้ถ้อยคำก็ได้ ถ้าปรากฏในภายหลังว่าถ้อยคำดังกล่าวเป็นเท็จก็จะฟ้องร้องผู้นั้นฐานแจ้งความเท็จไม่ได้ ถ้าผู้ที่จะถูกสอบสวนไม่ยอมมาให้การจะบังคับให้ผู้นั้นมาให้การไม่ได้ เพราะการสอบสวนไม่มีลักษณะการบังคับ แต่ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ถูกสอบสวนเองว่าจะให้ความร่วมมือหรือไม่

ผู้ที่มีอำนาจในการสอบสวนเบื้องต้นได้ คือ เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีภายใต้การควบคุมของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี โดยตั้งต้นคดีเองตามความเห็นสมควร หรือโดยคำสั่งของอัยการแห่งสาธารณรัฐ แม้ว่าในการสอบสวนเบื้องต้นเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีจะมีอำนาจมากขึ้น แต่กฎหมายก็ไม่ได้ให้อำนาจบางประการไว้คือ อำนาจการควบคุมตัวหรือการกักตัวหรือการทำคำร้อง เนื่องจากอำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี ในกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีได้เริ่มทำการสอบสวนเบื้องต้นโดยดุลพินิจของตนเอง ตามกฎหมายวิธีพิจารณาอาญาฝรั่งเศส มาตรา 75 - 1 ได้กำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีมีหน้าที่รายงานความก้าวหน้าของการสอบสวนเบื้องต้นให้อัยการแห่งสาธารณรัฐทราบภายใน หกเดือนนับแต่วันที่เริ่มทำการสอบสวน

ผลของการสอบสวนเบื้องต้น จะมีผลต่อการดำเนินคดีอาญา กล่าวคือ ข้อเท็จจริงที่ได้จากการสอบสวน จะทำให้พนักงานอัยการพิจารณาว่าจะดำเนินคดีอาญาต่อไปหรือไม่ หากเห็นว่าการกระทำ ไม่เป็นความผิดหรือไม่เป็นความจริงหรืออาจส่งฟ้องต่อศาลโดยตรงได้ หากมีพยานหลักฐาน หรือผู้กระทำความผิดรับสารภาพและหากเป็นเรื่องที่มีความยุ่งยาก สลับซับซ้อน ก็อาจทำคำร้องให้ผู้พิพากษาไต่สวนทำการสอบสวนได้

ประเภทที่สาม การสอบสวนโดยผู้พิพากษาไต่สวน

การสอบสวนโดยผู้พิพากษาไต่สวน เป็นวิธีพิจารณาคดีอาญาชั้นก่อนพิจารณาของระบบกฎหมายฝรั่งเศสโดยเฉพาะ และการไต่สวนนี้มีความแตกต่างจากการสอบสวนบางประการ คือ การไต่สวนกระทำได้โดยไม่จำกัดเวลาในการดำเนินงาน การกระทำของผู้พิพากษาไต่สวนมีความหลากหลายและมีขอบเขตที่ไม่จำกัดเหมือนการสอบสวนของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี การไต่สวนจะกระทำได้ต่อเมื่อได้มีการเริ่มคดีอาญากับบุคคลที่อยู่ในกระบวนการไต่สวนจะไม่ใช้อยู่

ในฐานะของผู้ต้องสงสัยหรือผู้เสียหายอีกต่อไป แต่จะมีฐานะเป็นผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหาและคู่ความฝ่ายแพ่ง

กรณีนี้จะเป็นการสอบสวนคดีที่อยู่ยากซับซ้อนหรือเป็นความผิดร้ายแรง โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศส บัญญัติให้การสอบสวนคดีความผิดอุกฤษฏ์โทษ (crime) โดยผู้พิพากษาไต่สวนเสมอ (มาตรา 79) แต่ความผิดมัธยมโทษ (delit) และลหุโทษ (contravention) ไม่บังคับว่าจะต้องสอบสวนโดยผู้พิพากษาไต่สวน และกฎหมายยังบัญญัติให้ผู้เสียหายมีโอกาสร้องขอโดยตรงต่อผู้พิพากษาไต่สวนให้เปิดการสอบสวนได้ แต่เงื่อนไขในการสอบสวนกรณีนี้ คือ เมื่ออัยการมีคำร้องขอ

ทั้งนี้ อำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนดำเนินการไปตามหลัก “การดำเนินคดีแบบไต่สวน” (procedure inquisitoire) คือ ต้องมีการบันทึกการสอบสวนเป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นการทำโดยไม่เปิดเผยและไม่มีการเชิญพยาน โดยวัตถุประสงค์ของการสอบสวนกรณีนี้ คือ เพื่อให้การสอบสวนคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อน ได้กระทำโดยบุคคลที่มีความชำนาญทั้งทางด้านตัวบทกฎหมายและเป็นบุคคลที่มีความสามารถที่จะหาสาเหตุของการกระทำความผิดก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล

บทบาทของผู้พิพากษาสอบสวน คือ การดำเนินการสอบสวนซึ่งเขาเห็นว่าเป็นประโยชน์สำหรับการพิสูจน์ความจริงที่จะนำไปสู่คำพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด หรือบริสุทธิ์ได้หรือไม่ เมื่อพนักงานอัยการร้องขอต่อผู้พิพากษาไต่สวนให้ทำการสอบสวนก่อนเปิดการสอบสวนผู้พิพากษาอาจมีคำสั่งไม่เปิดการสอบสวน (Ordonnance de noninformer/order not to investigate) (มาตรา 86 C.P.P.) เช่น คดีนั้นขาดอายุความ หรือเมื่อทำการสอบสวนแล้ว ข้อเท็จจริงที่ปรากฏตามพยานหลักฐาน การกระทำนั้นไม่เป็นความผิดอาญา

แม้ว่าผู้พิพากษาไต่สวนจะมีความเป็นอิสระในการสอบสวน แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ก็กำหนดวิธีการคานอำนาจโดยพนักงานอัยการว่าจะมีการสอบสวนต่อเมื่อพนักงานอัยการขอให้สอบสวน แม้จะเป็นกรณีความผิดซึ่งหน้า ทั้งนี้ อำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนเป็นอำนาจที่จะสอบสวนใน “การกระทำ” ผู้พิพากษาไต่สวนจึงอาจเปลี่ยนแปลงข้อหาไต่สวนได้และถ้าปรากฏจากการสอบสวนว่ามีการกระทำอื่นนอกเหนือจากคำร้อง ผู้พิพากษาไต่สวนจะต้องส่งคำร้องทุกข์และสำนวนไปให้อัยการทันทีเพื่อให้อัยการยื่นคำร้องเพิ่มเติมให้สอบสวนการกระทำที่พบใหม่นั้น ซึ่งในการตรวจสอบคำฟ้องอุทธรณ์หรือตรวจสอบ ความถูกต้องของกระบวนการตรวจสอบคดีทบทวนการตรวจสอบคดีและตรวจสอบความผิดพลาด ของผู้พิพากษาไต่สวน จะมีศาลอุทธรณ์ไต่สวนซึ่งเป็นแผนกหนึ่งของศาลอุทธรณ์ทำหน้าที่นี้

คดีที่กฎหมายบังคับให้ผู้พิพากษาไต่สวนต้องทำการสอบสวนก่อนฟ้อง มีลักษณะเป็นคดีประเภท crime ทุกเรื่อง คดีที่กฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะให้ต้องสอบสวนโดยผู้พิพากษาไต่

สวน คดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้เยาว์ คดีที่ยังไม่ทราบหรือยังไม่ปรากฏตัวผู้กระทำความผิด และคดีที่ผู้ต้องหาถูกฟ้องให้ต้องกักกัน

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าการสอบสวนของตำรวจฝ่ายคดีจะมีการสอบสวนเบื้องต้น และการสอบสวนในกรณีความผิดซึ่งหน้า การสอบสวนของผู้พิพากษาไต่สวนจะมีการสอบสวน ในเฉพาะคดีบางประเภทที่กำหนดไว้หรือ ตามคำของอัยการเท่านั้น โดยผู้พิพากษาไต่สวนจะทำหน้าที่ในการสอบสวนคดีที่มีความยุ่งยาก ซับซ้อนแต่หากผู้พิพากษาคนใดทำหน้าที่สอบสวนในคดีใดแล้วจะทำการนั่งพิจารณาในคดีที่ตนทำการสอบสวนไม่ได้ ซึ่งเป็นระบบที่ให้ศาลทำการตรวจสอบตนเอง แต่ก็ยังต้องอาศัยอัยการเพื่อร่วมมือและถูกตรวจสอบโดยอัยการ เพราะเมื่อสรุปสำนวนการสอบสวนแล้ว ก็ต้องส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการทำการฟ้องและดำเนินคดีต่อไป และเมื่อคดีได้เข้าสู่ขั้นตอนหลังการฟ้องคดีอาญามี หลักว่าจะต้องกระทำโดยเปิดเผย เว้นแต่การพิจารณาคดีโดยเปิดเผยจะเป็นอันตรายต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรม อันดี ศาลอาจสั่งให้พิจารณาคดีโดยลับได้ และการพิจารณาคดีต้องกระทำต่อหน้าจำเลยเพื่อ เปิดโอกาสให้จำเลยต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

ส่วนในขั้นตอนการพิจารณาภายหลังจากที่อัยการได้ยื่นฟ้องต่อศาลแล้ว ในประเทศฝรั่งเศส แบ่งศาลออกเป็นศาลไต่สวนและศาลตัดสิน ซึ่งศาลไต่สวนโดยผู้พิพากษาไต่สวนจะเป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบอำนาจดำเนินคดีในชั้นก่อนฟ้องในการสอบสวนโดยผู้พิพากษาไต่สวนผู้พิพากษาไต่สวนจะมีภาระหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานและตรวจสอบว่าพยานหลักฐานเพียงพอที่จะกล่าวหาผู้กระทำความผิดเพื่อเปิดการพิจารณาได้หรือไม่¹⁶

ในการพิจารณาว่าจะฟ้องคดีใดต่อศาลได้นั้น ผู้พิพากษาต้องตรวจคำฟ้องของพนักงานอัยการ รวมทั้งข้อมูลและพยานหลักฐานที่อยู่ในสำนวนการสอบสวนที่ยื่นมาพร้อมกับคำฟ้อง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในประเทศฝรั่งเศสอัยการแต่ผู้เดียวมีอำนาจฟ้องคดีอาญารายกรณีจะฟ้องคดีอาญาด้วยตนเองโดยตรงไม่ได้ แต่รายกรณีทางฟ้องคดีอาญาได้โดยทางอ้อมโดยขอเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งในคดีอาญาเรื่องนั้น ซึ่งจะเป็นผลให้อัยการต้องฟ้องคดีอาญาเช่นกัน เหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากรูปแบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสซึ่งบัญญัติขึ้นโดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ค.ศ. 1808 (Code d'instruction criminelle) เป็นตัวอย่างที่มีอิทธิพลต่อการบัญญัติกฎหมายของประเทศต่างๆ กล่าวโดยเฉพาะการนำระบบอัยการเข้ามาใช้ในการดำเนินคดี

¹⁶ ปกป้อง ศรีสนิท. (2555). *คำอธิบายกฎหมายอาญาระหว่างประเทศ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา. หน้า 164.

อาญาซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาจากฝรั่งเศสจากนั้นจึงมีการนำไปใช้ในประเทศต่างๆ แต่อาจมีการจัดองค์กรและอำนาจหน้าที่ในรายละเอียดที่แตกต่างกันไป พื้นฐานของการดำเนินคดีอาญาในรูปนี้อยู่ที่การจำแนกความแตกต่างระหว่างการฟ้องคดีอาญากับการฟ้องคดีแพ่ง ที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา และเนื่องจากการดำเนินคดีอาญาของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law นั้น ยึดถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นหลักการสำคัญ โดยมีเจ้าพนักงานของรัฐ คือ อัยการทำหน้าที่ดำเนินคดีอาญาในนามของรัฐ ดำรงเป็นเพียงผู้ช่วยอัยการในการดำเนินการสอบสวนเท่านั้น และ โดยระบบแล้วที่พนักงานอัยการจะเข้ามามีส่วนในการสอบสวนตั้งแต่ต้นคดี ด้วยเหตุนี้ ปัญหาเขตอำนาจสอบสวนในชั้นของตำรวจจึงไม่เป็นสาระสำคัญ และไม่มีผลต่ออำนาจฟ้องของพนักงานอัยการแต่อย่างใด

3.2.4 ญี่ปุ่น

การดำเนินคดีอาญาในญี่ปุ่นเป็นไปตามรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ค.ศ. 1948 ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วย การจับกุม สอบสวน ควบคุมตัว การฟ้อง พิเคราะห์ และพิพากษาคดีตามกระบวนการของกฎหมายในระบบซีวิลลอว์ อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1946 ซึ่งมีผลใช้บังคับ เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1947 ได้วางหลักประกันสิทธิเกี่ยวกับผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาไว้หลายประการ ในหมวดที่ 3 ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่าเป็นกฎบัตรแห่งสิทธิของญี่ปุ่น (Japanese Bill of Rights) ดังนั้นการดำเนินคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงสอดคล้องกับ บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิดังกล่าวมาข้างต้นได้แก่

ประการแรก บุคคลจะไม่สูญเสียชีวิตหรือเสรีภาพหรือถูกลงโทษทางอาญาใดๆ เว้นแต่จะ เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย¹⁷

ประการที่สอง บุคคลมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีโดยศาลยุติธรรม¹⁸

ประการที่สาม บุคคลจะไม่ถูกจับโดยปราศจากหมายจับซึ่งออกโดยผู้พิพากษาที่มีอำนาจเท่านั้น และหมายจับจะต้องระบุความผิดซึ่งบุคคลนั้นถูกกล่าวหา เว้นแต่บุคคลนั้นจะถูกจับในขณะที่กระทำความผิด¹⁹

¹⁷ Japan's Constitution of 1946.

Article 31. No person shall be deprived of life or liberty, nor shall any other criminal penalty be imposed, except according to procedure established by law.

¹⁸ Japan's Constitution of 1946.

Article 32. No person shall be denied the right of access to the courts.

¹⁹ Japan's Constitution of 1946.

ประการที่สี่ บุคคลจะไม่ถูกจับหรือถูกคุมขังโดยปราศจากการแจ้งข้อหาให้เขาทราบ หรือโดยปราศจากสิทธิในการพบทนายความในทันทีหรือถูกคุมขังโดยไม่มีเหตุอันควร และเหตุแห่งการถูกคุมขังจะต้องเสนอต่อศาลในทันทีโดยเปิดเผยต่อหน้าผู้ถูกคุมขังและทนายความของเขา²⁰

ประการที่ห้า บุคคลมีสิทธิที่จะอยู่อย่างปลอดภัยในเคหสถานของเขา เอกสาร และสิ่งของใดๆ ของเขาจะต้องไม่ถูกค้นหรือยึด เว้นแต่จะมีหมายอาญาซึ่งออกโดยมีเหตุอันสมควร และระบอบสถานที่และสิ่งของที่จะค้นหรือยึด หรือตามที่ได้บัญญัติยกเว้นไว้ในมาตรา 33 รวมทั้งการค้น หรือยึดแต่ละครั้งจะต้องมีหมายซึ่งออกโดยผู้พิพากษาที่มีอำนาจในแต่ละครั้ง²¹

ประการที่หก การทรมานหรือการลงโทษด้วยความทารุณ โหดร้ายจะกระทำมิได้²²

ประการที่เจ็ด บุคคลจะไม่ถูกบังคับให้รับสารภาพ คำรับสารภาพโดยการบังคับ ทรมาน หรือ ข่มขู่ หรือ คำรับสารภาพ ภายหลังจากการถูกจับหรือคุมขังโดยการหน่วงเหนี่ยวถ่วงเวลาให้ล่าช้า มิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน นอกจากนั้นบุคคลจะไม่ถูกพิพากษาลงโทษในกรณีที่มีข้อพิสูจน์ เพียงคำรับสารภาพของเขาเท่านั้น²³

Article 33. No person shall be apprehended except upon warrant issued by a competent judicial officer which specifies the offense with which the person is charged, unless he is apprehended, the offense being committed.

²⁰ Japan's Constitution of 1946.

Article 34. No person shall be arrested or detained without being at once informed of the charges against him or without the immediate privilege of counsel; nor shall he be detained without adequate cause; and upon demand of any person such cause must be immediately shown in open court in his presence and the presence of his counsel.

²¹ Japan's Constitution of 1946.

Article 35. The right of all persons to be secure in their homes, papers and effects against entries, searches and seizures shall not be impaired except upon warrant issued for adequate cause and particularly describing the place to be searched and things to be seized, or except as provided by Article 33.

Each search or seizure shall be made upon separate warrant issued by a competent judicial officer.

²² Japan's Constitution of 1946.

Article 36. The infliction of torture by any public officer and cruel punishments are absolutely forbidden.

²³ Japan's Constitution of 1946.

Article 38. No person shall be compelled to testify against himself.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้รับรองสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวข้างต้นในบทบัญญัติมาตราต่าง ๆ ทุกขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ปี ค.ศ. 1948 ได้เจริญรอยตามระบบกฎหมายภาคพื้นยุโรป เช่นเดียวกับกฎหมายในสมัยปฏิรูปเม็กซิโก ซึ่งได้นำแบบอย่างมาจากกฎหมายของเยอรมันและฝรั่งเศส หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว กฎหมายอังกฤษและอเมริกาจึงได้เข้ามามีอิทธิพลในระบบกฎหมายญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากลักษณะที่สำคัญหลาย ประการ คือ

1) โครงสร้างของกฎหมายได้เปลี่ยนจากระบบไต่สวนมาเป็นระบบกล่าวหา โจทก์และจำเลยมีฐานะเท่าเทียมกัน ศาลจะพิจารณาคดีโดยไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใด อัยการเป็นองค์กรอิสระจากศาล โดยพื้นฐานของกฎหมาย ระบบของญี่ปุ่นเป็นระบบกล่าวหา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 256 บัญญัติว่าการฟ้องคดีอาญาจะต้องทำเป็นคำฟ้องต่อศาล พยานเอกสารหรือสิ่งอื่นใด ซึ่งจะทำให้ศาลคาดคะเนได้ล่วงหน้าจะนำมาผนวกหรืออ้างถึงในคำฟ้องมิได้

2) การใช้มาตรการบังคับใดๆ จะต้องทำกระทำโดยหมายของศาลเท่านั้น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับปัจจุบัน บัญญัติให้ตำรวจมีอำนาจหน้าที่สอบสวนคดีอาญา และคดีอาญาส่วนใหญ่สอบสวนเบื้องต้นโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในขณะที่เดียวกันกฎหมายบัญญัติให้อัยการมีอำนาจหน้าที่โดยอิสระที่จะสอบสวนคดีอาญาได้ด้วยตนเอง (มาตรา 189 , 191)

เมื่อตำรวจสอบสวนคดีอาญาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ตำรวจจะส่งสำนวนให้อัยการทันที พร้อมกับเอกสารและพยานหลักฐานทั้งปวง (มาตรา 246 , 203 ,211 ,216) อัยการผู้รับผิดชอบในคดี จะทำการพิจารณาอย่างละเอียดอีกครั้ง และอาจสั่งให้สอบสวนเพิ่มเติมหรือถ้าจำเป็น อัยการอาจทำการสอบสวนด้วยตนเองจนกว่าจะได้พยานหลักฐานเพียงพอในการสั่งฟ้องหรือไม่ ฟ้องคดีนั้น

ในระหว่างทำการสอบสวน ถ้ามีความจำเป็นอัยการสอบปากคำผู้ต้องหาและพยานก็ได้ก่อนการสั่งคดีอาญาทุกครั้งอัยการญี่ปุ่นมักจะสอบปากคำพยานและผู้ต้องหาด้วยตนเองเสมอ

ในคดีทุจริตและประพฤติชอบในวงราชการที่เกี่ยวกับผู้มีอิทธิพลทางการเมือง หรือนักการเมือง คดีอาญาทางเศรษฐกิจและคดีหลบเลี่ยงภาษี อัยการมักจะเริ่มสอบสวนคดีด้วยตนเอง โดยมีผู้ช่วยอัยการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ ผู้ช่วยอัยการจะเป็นข้าราชการในสำนักงานอัยการ

Confession made under compulsion, torture or threat, or after prolonged arrest or detention shall not be admitted in evidence.

No person shall be convicted or punished in cases where the only proof against him is his own confession.

การที่อัยการญี่ปุ่นมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาด้วยตนเองได้ มีเหตุผลที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก การสอบสวนเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการฟ้องคดีอาญา การสอบสวนของอัยการทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม จึงมีความจำเป็นเพื่อให้เกิดความยุติธรรมและเพื่อให้ดำเนินการฟ้องคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการที่สองคือ อัยการมีสถานภาพที่เป็นอิสระคล้ายคลึงกับผู้พิพากษาและสถานะนี้ ได้รับมาโดยกฎหมายอัยการจึงได้รับการคุ้มครองจากอิทธิพลภายนอกในการปฏิบัติหน้าที่รวมทั้งสอบสวนคดีอาญาด้วย

3.2.4.1 การสอบสวนและการจับ

เจ้าหน้าที่ตำรวจสอบสวนซึ่งมียศสูงกว่าเจ้าตำรวจที่สังกัดส่วนราชการอื่น หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งทำหน้าที่สอบสวนคดีอาญาตามกฎหมายมีอำนาจหน้าที่สอบสวนคดีอาญา และรวบรวมพยานหลักฐาน พนักงานอัยการถ้ามีความจำเป็นอาจสอบสวนคดีอาญาด้วยตนเอง หรือผู้ช่วยพนักงานอัยการ โดยคำสั่งของพนักงานอัยการมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาได้เช่นเดียว กัน อย่างไรก็ตามมีข้อยกเว้นว่าคดีอาญาว่า ร้อยละ 99 เจ้าหน้าที่ตำรวจ และตำรวจสอบสวน เป็นผู้ทำการสอบสวน

ผู้เสียหายในคดีอาญาอาจร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่หรือพนักงานอัยการและบุคคลใดก็ได้ ตามที่เชื่อว่าได้เกิดกระทำความผิดคดีอาญาร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานอัยการ ด้วยวาจาหรือทำเป็นหนังสือก็ได้

โดยหลักการแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่น เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานอัยการจะต้องทำการสอบสวนคดีอาญาอย่างกว้างขวางด้วยตนเองก่อนจะใช้วิธี บังคับ โดยการจับกุมผู้กระทำความผิด และการจับผู้กระทำความผิดจะใช้เมื่ออยู่ภายใต้พฤติการณ์ พิเศษ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 197) เท่านั้น

แม้ว่าโดยพฤติการณ์เจ้าหน้าที่อาจจับกุมผู้กระทำความผิดแล้วนำมาควบคุมตัวได้ก็ตามแต่เจ้าหน้าที่ในองค์กรยุติธรรมต่างๆ ทั้งตำรวจและอัยการ มักจะไม่ใช้วิธีการบังคับตรวจใดที่ การสอบสวนคดีอาญาสามารถกระทำได้โดยไม่ต้องจับและควบคุมตัวผู้กระทำความผิด

โดยหลักผู้กระทำความผิดจะถูกจับเมื่อมีหมายจับซึ่งออกโดยผู้พิพากษาที่มีอำนาจ เท่านั้น และผู้พิพากษาจะออกหมายจับเมื่อมีเหตุอันสมควรเชื่อได้ว่าบุคคลผู้ต้องสงสัยเป็นผู้กระทำความผิด (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 199) เจ้าหน้าที่ซึ่งจะขอให้ศาลออกหมายจับได้จะต้องเป็นพนักงานอัยการ ผู้ช่วยพนักงานอัยการหรือตำรวจซึ่งมียศสูงกว่าสารวัตร ตำรวจ (Police Inspector) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งจะต้องเป็นหัวหน้าตำรวจระดับ 6 ถึงระดับสูงสุดนับ จาก 11-11 ลำดับ

ในกรณีความผิดซึ่งหน้า ซึ่งบุคคลใดก็สามารถจับกุมผู้กระทำความผิดได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 213) ถ้าผู้จับมิใช่อัยการ ผู้ช่วยอัยการ หรือระดับหัวหน้าตำรวจเขาจะต้องส่งมอบตัวผู้ถูกจับให้แก่อัยการหรือตำรวจในทันที

นอกจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นจะควบคุมตำรวจผู้อายืนขอหมายจับจาก ผู้พิพากษาผู้มีอำนาจ โดยการกำหนดชั้นยศและตำแหน่งไว้สูงแล้ว กฎหมายยังกำหนดข้อจำกัดการจับไว้อีกด้วย กล่าวคือความผิดที่มีโทษปรับหรือจำคุกไม่สูงเกินกว่าที่ กฎหมายกำหนดก็จับไม่ได้

ในการขอหมายจับจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขดังนี้ คือ ประการแรก ผู้ต้องหาไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งหรือไม่ปฏิบัติตามหมายเรียกของพนักงานสอบสวนโดย ไม่มีเหตุผลอันสมควร และประการที่สอง การจับผู้กระทำความผิดซึ่งหน้า จะจับได้ต่อเมื่อไม่ทราบที่อยู่หรือชื่อของผู้กระทำความผิดหรือมีเหตุผลอันสมควรเชื่อได้ว่าผู้กระทำความผิดจะหลบหนี

ในความผิดที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต โดยบังคับใช้แรงงานหรือไม่บังคับใช้แรงงาน หรือความผิดที่มีโทษจำคุกสามปีหรือสูงกว่า ถ้ามีพยานหลักฐานสมควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นกรณีฉุกเฉินที่ไม่อาจขอหมายจับจากศาลได้ พนักงาน อัยการ ผู้ช่วยพนักงานอัยการหรือตำรวจสอบสวน อาจจับผู้ต้องหาได้โดยแสดงเหตุผลไว้เป็นหนังสือ (มาตรา 64) เมื่อจับผู้ต้องหาแล้ว ให้ดำเนินการขอหมายจับจากศาลตามกระบวนการของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 64 ถ้าศาลไม่ออกหมายจับให้ เจ้าพนักงานผู้จับจะ ต้องปล่อยผู้ต้องหาในทันที

เป็นที่น่าสังเกตว่าการขอหมายจับในระบบกฎหมายของญี่ปุ่นมิใช่เป็นคำสั่งแต่เป็นการ ขออนุญาตทำการจับกุมผู้ต้องหา ดังนั้นแม้จะมีหมายจับ พนักงานสอบสวนก็อาจใช้ดุลพินิจจับหรือไม่จับผู้ต้องหาก็ได้ ก่อนจะทำการจับกุมผู้ต้องหาพนักงานสอบสวนจึงต้องพิจารณาองค์ประกอบของกฎหมาย และพฤติการณ์แวดล้อมในคดีโดยคำนึงถึง อายุ สิ่งแวดล้อม ลักษณะความผิดและปัจจัยอื่น ๆ ประกอบด้วย

ในปี ค.ศ. 1995 จำนวนผู้ถูกจับและควบคุมตัวในชั้นสอบสวนซึ่งเป็นคดีที่อัยการ ใช้ดุลพินิจ สั่งคดี (ฟ้องไม่ฟ้อง ชะลอการฟ้องหรือปล่อย) ทั้งหมด 335,554 ราย ตำรวจจับผู้ต้องหาส่งตัวให้อัยการ 95,310 ราย อัยการจับผู้ต้องหา 350 ราย คิดเป็นร้อยละ 28.5 ของจำนวนคดีที่ 1 อัยการสั่งฯ ตำรวจจับแล้วปล่อยตัว 5,978 ราย ไม่จับผู้ต้องหาจำนวน 233,916 ราย ในจำนวนผู้ที่ถูกจับอัยการยื่นคำขอให้ศาลไต่สวนเพื่อฝากขัง และศาลอนุญาต 87,058 ราย ไม่ได้รับอนุญาต

มีข้อสังเกตว่าตำรวจและอัยการญี่ปุ่นใช้มาตรการจับและควบคุมตัวผู้ต้องหาค่อนข้างน้อย ในคดีที่ขอให้ศาลสั่งขังเกือบทั้งหมดได้รับอนุญาต การควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่ในชั้น

สอบสวนมีกระบวนการตรวจสอบอย่างจริงจังทั้งในทางกฎหมายและทางปฏิบัติทำให้เจ้าพนักงานไม่อาจควบคุมตัวผู้ต้องหาที่ไม่มีเหตุอันควรไว้ในอำนาจของตนได้²⁴

เมื่อผู้จับกุมถูกนำตัวไปยังสถานีตำรวจแล้วเขาจะได้รับการแจ้งข้อเท็จจริงที่ทำให้เขาถูกจับและสิทธิต่างๆ เช่นสิทธิที่จะมีทนายความ รวมทั้งจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ถูกจับอธิบายข้อเท็จจริงด้วย ถ้าเขาประสงค์จะชี้แจง เจ้าหน้าที่จะต้องแจ้งสิทธิที่จะไม่ให้การแก่ผู้ต้องหา ก่อนเริ่มทำการสอบสวน

3.2.4.2 การประกันตัว

ในชั้นพนักงานสอบสวนและชั้นอัยการ ผู้ต้องหาคดีอาญาในระบบกฎหมายของญี่ปุ่นจะไม่มีสิทธิขอประกันตัว ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมของญี่ปุ่นจึงมีกลไกในการกลั่นกรองผู้ต้องหาคดีอาญา ซึ่งถูกจับและสอบสวนแล้วมิให้ถูกคุมขังโดยไม่ผ่านกระบวนการพิจารณาและวินิจฉัยของศาล โดยเฉพาะการควบคุมผู้ต้องหาเกินกว่าอำนาจควบคุมของพนักงานสอบสวนและอัยการ อย่างไรก็ตามผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะขอให้ปล่อยชั่วคราวได้เมื่อ อัยการได้ฟ้องคดีต่อศาลแล้ว

กล่าวโดยสรุปคดีอาญาส่วนใหญ่ การสอบสวนเบื้องต้นหรือทั้งหมดกระทำโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่สอบสวน (Judicial Police) เช่น สำนักงานรักษาความปลอดภัย ทางทะเลและเจ้าหน้าที่ควบคุมยาเสพติด เป็นต้น เจ้าหน้าที่ตำรวจจะส่งคดีพร้อมเอกสารและพยานหลักฐานทั้งหมดให้อัยการดำเนินการต่อไป อัยการผู้รับผิดชอบคดีจะตรวจสอบสำนวนและขอให้ทำการสอบสวนเพิ่มเติมหรือสอบสวนด้วยตนเอง ในขณะเดียวกันก็ขอให้ตำรวจทำการสอบสวนต่อไปด้วยถ้าหากมีความจำเป็น

ข้อยกเว้นจากกระบวนการปฏิบัติดังกล่าว ได้แก่

ประการแรก การดำเนินคดีในความผิดเล็กน้อย เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่จำเป็นต้องส่งคดีไปให้อัยการพิจารณาสั่งคดี ถ้าเห็นว่าไม่สมควรจะฟ้องผู้ต้องหา แต่จะต้องส่งรายงานให้อัยการทราบ เป็นรายเดือน

ประการที่สอง ความผิดกฎหมายจราจรเล็กน้อย เช่น จอดรถผิดกฎจราจร ขับรถเร็วเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจใช้อำนาจปกครองเปรียบเทียบปรับได้

3.2.4.3 การควบคุมตัวในชั้นพนักงานสอบสวนและชั้นอัยการ

พนักงานสอบสวนได้ทำการสืบสวนความผิดอาญา และจับกุมผู้ต้องหาได้แล้ว และเมื่อเห็นว่าจำเป็นต้องควบคุมผู้ต้องหาไว้ในระหว่างการดำเนินคดี จะต้องนำผู้ต้องหาพร้อม

²⁴ จิราธร เจริญวุฒิ. (2549). *วิวัฒนาการการสอบสวนคดีอาญา: ศึกษาบทบาทของพนักงานอัยการ*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 129.

ด้วยพยานหลักฐานที่รวบรวมได้ในเบื้องต้นไปยังสำนักงานอัยการที่มีเขตอำนาจเหนือคดีนั้นภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่จับกุม เพื่อให้พนักงานอัยการพิจารณาว่าสมควรจะยื่นคำร้องต่อศาลให้สั่งควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือไม่²⁵ เมื่ออัยการได้รับตัวผู้ต้องหาแล้วพนักงานอัยการมีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาได้อีก 24 ชั่วโมง เมื่อครบกำหนดระยะเวลาควบคุมตัวในขั้นนี้ (รวม 72 ชั่วโมงแล้ว) ถ้าพนักงานอัยการมีความจำเป็นจะควบคุมตัวผู้ต้องหาเพื่อทำการสอบสวนต่อไปอีก พนักงานอัยการจะต้องยื่นคำร้องต่อศาลขออนุญาตควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ได้อีกอย่างมาก 2 ครั้งๆ ละ 10 วัน (ให้นับวันที่ยื่นคำขอในจำนวน 10 วัน ด้วย) ซึ่งระยะเวลาที่พนักงานอัยการจะดำเนินการสอบสวนและฟ้องคดีรวมกันแล้วไม่เกิน 23 วัน ชั้นตอนต่างๆ ที่ดำเนินการ โดยพนักงานอัยการนั้นถือเป็นการตรวจสอบอำนาจของฝ่ายบริหาร โดยในระหว่างดำเนินการดังกล่าว

3.2.4.4 การไต่สวนการควบคุมตัวผู้ต้องหา

ในกรณีที่อัยการมีความจำเป็นจะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ต่อไปเพื่อทำการวินิจฉัยว่าจะฟ้องหรือไม่ฟ้องคดีอัยการจะร้องขอต่อศาลให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ได้อีกไม่เกิน 10 วัน โดยเสนอคำร้องพร้อมสำนวนการสอบสวนต่อศาล ผู้พิพากษาจะอ่านสำนวนการสอบสวน และจะทำการสอบสวนผู้ต้องหาเป็นการลับ ทั้งนี้ผู้พิพากษาจะแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบรวมทั้งแจ้งคำขอให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้และเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาชี้แจงข้อเท็จจริงต่างๆ ด้วย

องค์ประกอบของกฎหมายในการสั่งควบคุมตัวผู้ต้องหา ผู้พิพากษาจะพิจารณาองค์ประกอบ 2 ประการ คือ ประการแรก มีเหตุอันสมควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดที่ถูกกล่าวหา และประการที่สอง ในคดีนี้ผู้ต้องหา มีลักษณะและพฤติการณ์ดังต่อไปนี้หรือไม่ ซึ่งพิจารณาต่อไปว่ามีลักษณะ ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง หรือมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องหาจะเข้าไปยุ่งเหยิงต่อพยานหลักฐาน หรือขัดขวางการผดุงความยุติธรรม หรือเหตุอันควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องหาจะหลบหนี ถ้าเข้าองค์ประกอบดังกล่าวศาลก็จะออกหมายให้ขังผู้ต้องหาไว้ตามคำขอเป็น เวลา 10 วัน นับแต่วันที่ยื่นขอให้ขังพร้อมกับแจ้งให้ทนายความหรือผู้แทนของผู้ต้องหาทราบ

ในกรณีที่อัยการมีความจำเป็นจะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ต่อไปอีกเมื่อครบกำหนด 10 วันดังกล่าว อัยการจะต้องยื่นคำขอพร้อมแสดงเหตุผลและความจำเป็นเพื่อให้ศาล ขยายระยะเวลาการควบคุมตัวผู้ต้องหาออกไปอีก 10 วัน

²⁵ สมนึก เขมทองคำ และรุณิชา สาลีพันธ์, พอพันธ์ สนเจริญ. (2560). “ระบบตรวจสอบการใช้ดุลพินิจในการสั่งคดีอาญาของพนักงานอัยการของประเทศไทย โดยองค์กรภายนอกเปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่น”. *วารสารวิชาการเฉลิมกาญจนา*, 4 (ธันวาคม). หน้า 227.

คำขอให้ขยายเวลาอีก 10 วันนี้ ศาลจะต้องพิจารณาด้วยความรอบคอบถึงพฤติการณ์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงการควบคุมได้สำหรับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหา กฎหมายบัญญัติให้สิทธิของผู้ต้องหาไว้คือ มีสิทธิยื่นอุทธรณ์คำสั่งควบคุมได้ มียื่นคำร้องขอให้มีการพิจารณาเหตุในการควบคุมตัวเขาโดยเปิดเผยในศาล มียื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งเพิกถอนคำขอให้ควบคุมตัวเขาถ้าศาลยกคำร้อง เขายัง มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งของศาลต่อไปได้ มีสิทธิยื่นคำร้องโดยทำเป็นคำขอให้ศาลสูงพิจารณาการควบคุมตัวโดยมิชอบด้วย กฎหมาย (Writ of Habeas Corpus)

ผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมตัวมีสิทธิพบทนายความได้เป็นการส่วนตัวรวมทั้งมีสิทธิส่งและรับเอกสารและสิ่งของอื่นๆ ได้ นอกจากนั้นผู้ต้องหา ญาติพี่น้องและทนายความของเขาอาจร้องขอให้ศาลแสดงเหตุผลในการควบคุมเขาไว้ก็ได้

3.2.4.5 การควบคุมการใช้อำนาจดุลพินิจของพนักงานอัยการ

มาตรการควบคุมการใช้ดุลพินิจในการสั่งไม่ฟ้องคดีอาญาของอัยการญี่ปุ่นมี 2 วิธีวิธีที่หนึ่ง การไต่สวนการฟ้องคดี (Inquest of Prosecution)

กฎหมายการไต่สวนการฟ้องคดีอาญา ค.ศ. 1948 บัญญัติรายละเอียดและขั้นตอนต่างๆ ในการคัดเลือกคณะบุคคลจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในท้องที่ต่าง ๆ ให้ทำหน้าที่คณะกรรมการไต่สวนการใช้ดุลพินิจของอัยการ โดยพิจารณาว่าการสั่งไม่ฟ้องคดีของอัยการมีความเหมาะสมเพียงใด และเสนอแนะหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปรับปรุงในการดำเนินคดีอาญาของอัยการ

คณะกรรมการไต่สวนการใช้ดุลพินิจของอัยการ เป็นองค์กรอิสระจัดตั้งโดยกฎหมาย เมื่อผู้เสียหายในคดีอาญาหรือบุคคลอื่นยื่นคำร้องให้พิจารณาการใช้ดุลพินิจสั่งไม่ฟ้องของอัยการ คณะกรรมการจะดำเนินการสอบสวนหรือคณะกรรมการอาจพิจารณาทำการสอบสวนเรื่องนั้นด้วยตนเองก็ได้ ถ้ากรรมการพิจารณาแล้วลงมติโดยเสียงข้างมากให้ดำเนินการสอบสวน

ปัจจุบันคณะกรรมการดังกล่าวมีสำนักงานประมาณ 200 แห่งทั่วประเทศ คณะกรรมการประกอบด้วยกรรมการ 11 คน ซึ่งคัดเลือกโดยการจับสลากจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

การสอบสวนการใช้ดุลพินิจไม่ฟ้องคดีอาญาของอัยการ ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นว่า ไม่เหมาะสม คณะกรรมการจะส่งผลการพิจารณาไปยังหัวหน้าสำนักงานอัยการในเขตท้องที่นั้น เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป แม้ว่าการพิจารณาของคณะกรรมการจะเป็นเพียงคำแนะนำให้อัยการพิจารณาการฟ้องคดีเท่านั้น แต่ความเห็นดังกล่าวจะนำไปสู่การทบทวนคำสั่งไม่ฟ้องคดีใหม่โดยอัยการ ผู้มีประสบการณ์หรืออัยการอาวุโสอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง สถิติการ

ใต้สวนการไม่ฟ้องคดีของอัยการ ในญี่ปุ่นจะมีจำนวนน้อยมากหรือประมาณร้อยละ 0.3 เท่านั้น ที่คณะกรรมการขอให้ทบทวนคำสั่งไม่ฟ้องหรือเสนอแนะให้ฟ้องคดี

ประการที่สอง การฟ้องคดีโดยสถาบันที่เทียบเท่าอัยการ (Analogical Institution of Prosecution)

มาตรการป้องกันการไม่ฟ้องคดีของอัยการอีกวิธีหนึ่งคือ การให้สถาบันที่เทียบเท่าเป็นผู้ฟ้องคดีแทนในกรณีที่อัยการสั่งไม่ฟ้องคดีอาญาบางประเภท เช่น คดีเจ้าพนักงานใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบหรือเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายกระทำการด้วยความทารุณโหดร้าย หรือใช้กำลังรุนแรงต่อผู้เสียหาย ความผิดเหล่านี้ เป็นความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ ตามประมวลกฎหมายอาญาของญี่ปุ่นและกฎหมายป้องกันกิจกรรมที่บ่อนทำลายต่อสาธารณะ

ในคดีความผิดดังกล่าว ถ้าผู้เสียหายไม่พอใจคำสั่งไม่ฟ้องคดีอาญาของอัยการ ผู้เสียหายอาจร้องขอต่อศาล (District Court) ซึ่งมีเขตอำนาจในท้องที่นั้นให้พิจารณาคดีซึ่งอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องนั้นได้ ศาลซึ่งได้รับคำร้องจะพิจารณาและมีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ มีคำสั่งว่าคำร้องนั้นชอบด้วยระเบียบแบบแผนที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ หรือสิทธิในการยื่นคำร้องขาดอายุความ หรือมีเหตุตามกฎหมายหรือไม่ หรือ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าไม่มีมูล ศาลจะยกคำร้องนั้นเสีย ถ้าคดีมีมูล ศาลจะส่งเรื่องไปให้ศาลที่มีอำนาจดำเนินการพิจารณาคดีนั้นต่อไป

เมื่อศาลมีคำสั่งให้ดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 266 และ มาตรา 267 แล้ว ศาลจะแต่งตั้งให้ทนายความดำเนินคดีนั้นแทนอัยการต่อไป อย่างไรก็ตามการฟ้องคดีอาญาด้วยวิธีนี้มีจำนวนไม่มากนักในระหว่างปี ค.ศ.1984-1988 รวม 5 ปี มีผู้ร้องขอให้ศาลพิจารณาคดีทั้งสิ้น 3,000 ราย ในจำนวนนี้ ศาลมีคำสั่งให้ดำเนินคดีเพียง 3 รายเท่านั้น

3.3 กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชั้นตำรวจและชั้นพนักงานอัยการ

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอเนื้อหาของกฎหมายในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชั้นตำรวจและชั้นพนักงานอัยการ ซึ่งมีกฎหมายที่สำคัญได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

3.3.1 ประมวลกฎหมายอาญา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil law) แม้ได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (common law) มาบ้างก็ตาม แต่ในการวินิจฉัย เรื่องความรับผิดชอบอาญาของบุคคลที่กระทำด้วยความมกมายนั้น จะเน้นศึกษาโครงสร้าง ความผิดอาญาในระบบซีวิลลอว์ (civil law) เป็นสำคัญ ซึ่งโครงสร้างความผิดอาญาในระบบ กฎหมายซีวิลลอว์ (Civil law)

นั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญสามประการเสมอ คือ การ กระทำนั้นครบองค์ประกอบ ภายนอกและครบองค์ประกอบภายในตามที่กฎหมายมาตรานั้นๆ บัญญัติไว้หรือไม่ การกระทำไม่มี เหตุยกเว้นความผิดหรือผู้กระทำมีอำนาจกระทำหรือไม่ และการ กระทำนั้นไม่มีเหตุยกเว้นโทษ หรือผู้กระทำมีความชั่วหรือไม่

3.3.1.1 องค์ประกอบภายนอก

ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร²⁶ ให้คำจำกัดความ “องค์ประกอบภายนอก” ว่า หมายถึง สิ่งที่เป็นส่วนประกอบภายนอกที่ประกอบอยู่ในความผิดฐานใดฐานหนึ่ง เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ ส่วนจิตใจ ของผู้กระทำความผิด ประกอบด้วย (1) ผู้กระทำความผิด (2) การกระทำ (3) กรรมของการกระทำ (handlungsobjekt) (4) ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล และ (5) คุณธรรมทางกฎหมาย (Rechtsgut)

ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศกัทธิ²⁷ เรียกองค์ประกอบภายนอกว่า สารสำคัญหรือ องค์ประกอบทางการกระทำ (element materiel) โดยอธิบายว่า ความผิดทั้งหลายที่กฎหมาย บัญญัติไว้ นั้นเกิดขึ้นได้แต่โดยบุคคลกระทำ กรรมหรือการกระทำซึ่งเป็นความผิดต้องแสดงออกมา ภายนอก จึงจะมีผลอันอาจกระทบกระเทือนความสงบเรียบร้อยของชุมชน เพียงคิดอยู่ในใจจะชั่วร้ายเพียงใดก็ไม่อาจเป็นความผิดได้ จนกว่าจะมีการกระทำเกิดขึ้นตามที่คิดนั้น ดังนั้น หลักมูลฐาน ของความรับผิดทางอาญามีขึ้นได้แต่โดยการกระทำ

ศาสตราจารย์ ดร. ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ²⁸ อธิบายเรื่องการครบองค์ประกอบ ภายนอก ของความผิดว่า ตามกฎหมายอาญา องค์ประกอบของความผิดเป็นส่วน สำคัญในการ วินิจฉัย ดังนั้น เมื่อมีการกระทำและการกระทำดังกล่าวเท่าที่ปรากฏภายนอกเข้าองค์ประกอบของ ความผิดด้วย

รองศาสตราจารย์ ดร. โกเมศ ขวัญเมือง²⁹ อธิบายว่า องค์ประกอบภายนอกนั้น เป็น การ พิจารณาเกี่ยวกับตัวผู้กระทำ ผลของการกระทำ กรรมของการกระทำ และความสัมพันธ์ ระหว่าง การกระทำและผล ตลอดจนข้อเท็จจริงอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการกระทำนั้น

โดยองค์ประกอบประการแรกที่สำคัญขององค์ประกอบภายนอก คือ

²⁶ คณิต ณ นคร. (2560). *กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 188.

²⁷ จิตติ ดิงศกัทธิ. (2555). *คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 ตอน 1*. กรุงเทพฯ: เนติบัณฑิตยสภา. หน้า 48.

²⁸ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ. (2561). *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคความผิดและลหุโทษ* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 69.

²⁹ โกเมศ ขวัญเมือง. (2550). *กฎหมายอาญาขั้นสูง*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 85.

1) ผู้กระทำ

ศาสตราจารย์ ดร. เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์³⁰ อธิบายเรื่อง “ผู้กระทำ” ว่า ความรับผิดชอบในทางอาญานั้น จะเกิดขึ้นแก่บุคคลเท่านั้น ตัวและสิ่งของย่อมไม่มีความรับผิดชอบในทางอาญา ลงโทษปรับและริบทรัพย์สินนั้น ก็เป็นการลงโทษแก่บุคคล ซึ่งเป็นเจ้าของค่าปรับหรือเจ้าของทรัพย์สินที่ถูกริบนั่นเอง

ซึ่ง “ผู้กระทำ” โดยปกติกฎหมายจะใช้คำว่า “ผู้ใด” ซึ่งก็หมายความว่าจะเป็นใครก็ได้ไม่จำกัด แต่หากกฎหมายมุ่งที่จะลงโทษบุคคลใดโดยเฉพาะก็จะระบุโดยชัดเจนในบทบัญญัตินั้นๆ เช่น ระบุว่า หลึงใจ (มาตรา 301) หรือผู้ใดเป็นเจ้าของพนักงาน (มาตรา 147-166 และมาตรา 200-205) หรือ ชายใดตามที่ปรากฏในพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร เหล่านี้เป็นต้น

ดังนั้น ในความผิดต่อชีวิต มาตรา 288 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฆ่าผู้อื่น” บุคคลใดๆ ก็ตามย่อมสามารถเป็นผู้กระทำความผิดฐานนี้ได้ทั้งสิ้น อันเป็นการแสดงว่ากฎหมายมาตรานี้มุ่งประสงค์จะลงโทษบุคคลทุกคนไม่เฉพาะเจาะจงว่าต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในฐานะหรือเพศใด

2) การกระทำ

ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร³¹ ให้คำจำกัดความคำว่า “การกระทำ” ว่าเป็น การกระทำ หรือการเคลื่อนไหวร่างกายของมนุษย์ที่มีเจตจำนงควบคุม (willed movement) ดังนั้น การเคลื่อนไหวร่างกายของคนนอนหลับและไม่รู้สึกตัวจึงไม่เป็นการเคลื่อนไหวร่างกายที่มีเจตจำนง ควบคุมไม่เป็นการกระทำตามกฎหมาย

ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศกัทธิ³² อธิบายว่า การกระทำเป็นเหตุการณ์อันอยู่ภายใต้บังคับของจิตใจมนุษย์ และแยกออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

2.1) อิริยาบถ (origin, movement) ได้แก่ การเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหว ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายโดยรู้สำนึกกล่าวคือ การเคลื่อนไหวโดยจิตใจบังคับ หรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยจิตใจบังคับเช่นเดียวกัน คำว่ารู้สำนึกนั้น หมายถึง รู้สึกว่ากำลังเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายอยู่ แต่เพียงแค่นั้นยังไม่พอหากต้องสามารถบังคับการเคลื่อนไหวร่างกายนั้นได้ด้วย

2.2) พฤติการณ์ประกอบอิริยาบถ (circumstances) การเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหว อิริยาบถอันเดียวกัน ย่อมมีผลแตกต่างกันแล้วแต่พฤติการณ์ประกอบ เช่น การกำมือ งอ

³⁰ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์. (2551). คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1 (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด จีรัชการพิมพ์. หน้า 73.

³¹ คณิต ณ นคร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 26. หน้า 204.

³² จิตติ ดิงศกัทธิ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 51.

แขน กระดิกนิ้ว จะเป็นการยิงปืนก็ต่อเมื่อมีพฤติกรรมเช่นนั้นประกอบ คือ มีปืนที่ยิงได้อยู่ในมือ และจะ เป็นการฆ่าคนได้ก็เมื่อมีพฤติกรรมเพิ่มขึ้น คือ มีคนอยู่ในวิถีกระสุน พฤติกรรมใดจะมี ความสำคัญในกฎหมายหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของกฎหมายในกรณีนั้นๆ และ

2.3) ผลจากอิริยาบถและพฤติกรรมประกอบนั้น (Consequences) การกระทำ ผิดยอมสำเร็จลง เมื่อมีผลเกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวอิริยาบถในพฤติกรรม ประกอบนั้น ผลที่ว่ามี 2 ประเภท คือ ผลที่เป็นความประสงค์ใกล้ชิด (butimmediat) ซึ่งรวมอยู่ในการกระทำนั้นเอง และผลสุดท้าย (resultat) ซึ่งเกิดต่างหากจากอิริยาบถนั้นอีกส่วนหนึ่ง สำหรับผล ประการแรกนั้นไม่มีปัญหาที่ต้องพิจารณาเป็นการพิเศษเพราะผลนั้นคือ การกระทำที่สำเร็จอยู่ในตัว เพียงแต่ทำสำเร็จลงเมื่อใดก็เป็นผลของการกระทำเมื่อนั้น หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นความรับผิดชอบที่ไม่ ต้องการผลนั้นเอง ส่วนผลประเภทหลังคือ ผลสุดท้ายหรือผลที่กฎหมายบัญญัติเป็นหลักเกณฑ์ของ ความผิดที่ต้องเกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวอิริยาบถนั้น หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็น ความรับผิดชอบที่ต้องการผลนั้นเอง

ศาสตราจารย์ ดร. ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ³³ อธิบายว่า การกระทำ ได้แก่ การพิจารณา ว่าได้มีการกระทำตามความหมายของกฎหมายอาญาหรือไม่ เพราะการกระทำตามกฎหมายอาญา อาจไม่เหมือนกับการกระทำในความหมายทั่วไป ซึ่งหมายความเพียงการเคลื่อนไหว ร่างกาย ภายใต้อำนาจบังคับเท่านั้น ตามกฎหมายอาญากฎการกระทำจำเป็นจะต้องเป็นการเคลื่อนไหวร่างกาย ภายใต้อำนาจบังคับและควบคุมได้ นอกจากนี้การกระทำตามกฎหมายอาญายัง รวมตลอดถึงการงด เว้นการจกต้องกระทำเพื่อป้องกันผลด้วย

ศาสตราจารย์ ดร. เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์³⁴ ให้คำจำกัดความ “การกระทำ” ว่า หมายถึง การเคลื่อนไหวร่างกายหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึก กล่าวคือ อยู่ภายใต้บังคับ ของจิตใจ และ “โดยรู้สำนึก” หรือ “อยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ” หมายความว่า (1) มีความคิด ที่จะ กระทำ (2) มีการตกลงใจที่จะกระทำ ตามที่คิดไว้ และ (3) ได้กระทำไป (โดยการเคลื่อนไหวหรือ โดยไม่เคลื่อนไหวร่างกาย) ตามที่ตกลงใจอันสืบเนื่องมาจากความคิด ดังนั้นหากการเคลื่อนไหว หรือการไม่เคลื่อนไหวร่างกายไม่ได้เป็นผลมาจากการตกลงใจอันสืบเนื่องมาจากความคิด ก็ไม่ถือว่าเป็น “รู้สำนึก” หรือ “อยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ” เท่ากับไม่มี “การกระทำ” ตามความหมายมาตรา 59

เมื่อความผิดอาญามาตรา 288 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฆ่าผู้อื่น” มีการกระทำ คือ “การ ฆ่า” ซึ่งการฆ่านั้น ประมวลกฎหมายอาญามีได้บัญญัติให้คำจำกัดความว่า “การฆ่า” จะต้องเป็นการ

³³ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 73.

³⁴ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 80.

กระทำด้วยวิธีการใด ดังนั้น แม้เป็นการฆ่าตามความเชื่อความมโนของผู้กระทำความผิดแต่เพียงฝ่ายเดียวก็ตาม หากการกระทำดังกล่าวเมื่อกระทำไปถึงที่สุดแล้วในบั้นปลายสามารถทำให้เกิดผลคือ “ความตาย” ของผู้อื่นได้ หรือ แม้กระทั่งในบั้นปลายการกระทำนั้นไม่อาจบรรลุผลได้ อย่างแน่แท้เพราะความมโนก็ตาม ยังคงถือว่า เป็นการฆ่า ตามมาตรา 288 ทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นไป ตามมาตรา 81 วรรค 2 ประกอบมาตรา 81 วรรค 1

เช่น การใช้ปืนยิงผู้อื่น โดยมีเจตนาฆ่า ไม่ว่าผลจะเกิดหรือไม่ก็เป็นการฆ่าผู้อื่น หากผลเกิดย่อมสมประสงค์ผู้กระทำเป็นความผิดสำเร็จตามมาตรา 288 หากผลไม่เกิดสมประสงค์ผู้กระทำย่อมต้องรับผิดฐานพยายามตามมาตรา 80

3) วัตถุประสงค์ของการกระทำ

ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร³⁵ ให้คำอธิบายว่า “กรรมของการกระทำ” (handlungsobjekt) คือ สิ่งที่ถูกหมายบัญญัติไว้ในความผิดแต่ละฐาน ซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือสิ่งของก็ได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์ในทางรูปธรรมของความผิดฐานนั้นๆ เป็นต้นว่าในความผิดฐานฆ่าผู้อื่นตามมาตรา 288 “กรรมของการกระทำ” คือ “มนุษย์ (ผู้อื่น)” และ ความผิด ฐานใดฐานหนึ่งที่มีกรรมของการกระทำโดยทั่วไปจะเป็น “ความผิดที่ต้องการผล”

รองศาสตราจารย์ ดร. เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์³⁶ ให้คำจำกัดความ “วัตถุประสงค์ของการกระทำ” ว่าหมายถึง สิ่งที่ผู้กระทำมุ่งหมายกระทำต่อ เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตามมาตรา 288 วัตถุประสงค์ของการกระทำ คือ “ผู้อื่น” ความผิดฐานลักทรัพย์ และความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ตามมาตรา 334 และ มาตรา 358 วัตถุประสงค์ของการกระทำ คือ “ทรัพย์ของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย”

เมื่อความผิดอาญาตามมาตรา 288 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฆ่าผู้อื่น” มีวัตถุประสงค์หรือกรรมของการกระทำ คือ “ผู้อื่น” ย่อมหมายความว่าผู้ใดก็ได้ไม่จำกัดเพศ หรือฐานะของบุคคล ข้อสำคัญ “ผู้อื่น” ในที่นี้ต้องมีชีวิตตัวผู้กระทำความผิดเองเท่านั้น ดังนั้น เมื่อผู้กระทำได้มีการกระทำ คือ “การฆ่า” แล้ว แม้ว่าการกระทำนั้นไม่สามารถบรรลุผลได้อย่างแน่แท้ด้วยความมโนเพราะเหตุแห่งวัตถุประสงค์ก็ตาม ผู้กระทำยังคงต้องรับโทษ ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 81 วรรค 2 ประกอบมาตรา 81 วรรค 1

3.3.1.2 องค์ประกอบภายใน

ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร³⁷ อธิบายเรื่อง “องค์ประกอบภายใน” ว่า เนื่องจากการกระทำของมนุษย์นั้น ยังมีสิ่งที่เป็นส่วนภายในหรือส่วนที่เป็นอัตตวิสัย (Subjektiv หรือ

³⁵ คณิต ณ นคร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 26. หน้า 205.

³⁶ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 89.

³⁷ คณิต ณ นคร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 26. หน้า 112.

Subjective) รวมอยู่ด้วย ฉะนั้น ในองค์ประกอบความผิดนอกจากจะมีองค์ประกอบภายนอกแล้ว ยังมีองค์ประกอบภายในอีกด้วย

ซึ่ง “องค์ประกอบภายใน” คือ สิ่งที่เป็นส่วนภายในตัวผู้กระทำความผิดหรือเป็นสิ่งที่เป็นส่วนจิตใจที่ประกอบอยู่ในความผิดฐานใดฐานหนึ่ง และส่วนขององค์ประกอบภายในที่สำคัญ ประการหนึ่ง คือ “เจตนา” ของผู้กระทำความผิด

ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศกัทธิย์³⁸ เรียก “องค์ประกอบภายใน” ว่า “สาระสำคัญทางจิตใจ” โดยอธิบายว่า การกระทำซึ่งเกิดผลอย่างหนึ่งขึ้นนั้น แม้ผลที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างเดียวกัน ผู้กระทำ การนั้นแต่ละคนอาจมีความชั่วร้ายต่างกัน ได้มาก แล้วแต่ว่าจิตใจของผู้กระทำเป็นอย่างไร การกระทำให้คนตายอาจเป็นเพราะอุบัติเหตุ ประมาท ไม่เจตนาฆ่า เจตนาฆ่า หรือไตร่ตรองไว้ก่อนก็ได้ ตามปกติจะถือว่าบุคคลกระทำความผิดได้ก็ต่อเมื่อเขาได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่บางกรณี ที่ อาจถือว่าเป็นความผิดเพราะกระทำโดยประมาทหรือมีเหตุผลพิเศษที่กฎหมายบัญญัติให้ลงโทษ ทั้ทั้งที่กระทำโดยไม่มีเจตนา

ศาสตราจารย์ ดร. เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์³⁹ อธิบายว่า เมื่อ “องค์ประกอบภายนอก” คือ สิ่งที่สามารถมองเห็น ได้หรือสัมผัสได้ เพราะเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอก เช่น แดงยิงคำตาย การกระทำของแดงครบองค์ประกอบภายนอกของความผิดฐานฆ่าคนตายเพราะเป็นที่เห็นกันได้ว่า แดง คือ “ผู้ใด” การยิง คือ “การฆ่า” คำ คือ “ผู้อื่น” ส่วน “องค์ประกอบภายใน” นั้น ตรงข้าม เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็น ได้หรือสัมผัสได้ เพราะเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจของผู้กระทำการที่แดงยิงคำตายนั้น ไม่มีผู้ใดสามารถมองเห็นจิตใจของแดงได้ ว่าการกระทำไปโดยเจตนาหรือประมาท เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ภายใน ในการพิจารณาเรื่อง “เจตนา” หรือ “ประมาท” จึงต้องอาศัยพฤติการณ์ต่างๆ ที่ผู้กระทำแสดงออกมภายนอกเป็นหลักในการวินิจฉัยสภาพจิตใจของผู้กระทำในขณะที่กระทำ

องค์ประกอบภายในที่สำคัญซึ่งจะนำมาใช้วินิจฉัยการกระทำความผิดด้วยความมกมาย นั้น ได้แก่ เจตนา และประมาท ดังนี้

ประการแรก เจตนา

เมื่อการกระทำเท่าที่ปรากฏออกมาเพียงอย่างเดียว แม้จะเกิดผลเสียหายเหมือนกัน แต่ผู้กระทำความผิดอาจมีความรับผิดชอบแตกต่างกันออกไปหรืออาจไม่มีความผิดเลย มาตรา 59

³⁸ จิตติ ดิงศกัทธิย์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 55.

³⁹ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 74.

กำหนดให้บุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติโดยชัดแจ้งให้ต้องรับผิดชอบแม้กระทำโดยไม่มีเจตนา⁴⁰

มาตรา 59 บัญญัติเรื่องเจตนาไว้ในวรรค 2 และ วรรค 3 ดังนี้

“การกระทำโดยเจตนา ได้แก่การกระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะที่เดียวกัน ผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ ต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้”

ดังนั้น เจตนาประกอบด้วยส่วนประกอบ 2 ส่วนคือ ส่วนรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบ ของความผิด หรืออาจเรียกสั้นๆ ว่า “ส่วนรู้” กับส่วนประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผล หรืออาจ เรียกสั้นๆว่า “ส่วนต้องการ” ดังต่อไปนี้

ส่วนแรก การรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด

ในส่วนขององค์ประกอบภายในซึ่ง คือ เจตนา นั้น ต้องปรากฏในขั้นแรกว่า ผู้กระทำได้ กระทำโดยรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด ปัญหาสำคัญที่ต้องวินิจฉัย คือ การรู้ข้อเท็จจริงนั้นจะต้องมีขอบเขตเพียงใดจึงจะถือว่าผู้กระทำมีเจตนาแล้ว เพราะหากถือว่า ผู้กระทำจะต้องรู้ข้อเท็จจริงในรายละเอียดทุกส่วนแล้ว การลงโทษผู้กระทำความผิดอาจจะไม่บรรลุลผลหรืออาจจะลงโทษบุคคลได้เฉพาะรายเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ นักกฎหมายจึงได้วางหลักเกี่ยวกับการรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดว่า การรู้ข้อเท็จจริงนั้น ผู้กระทำเพียงแต่รู้ในส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงโดยทั่วๆ ไป เท่านั้นก็เพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องรู้ในรายละเอียดที่เฉพาะเจาะจง หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การรู้นั้นไม่จำเป็นต้องรู้ในรายละเอียดตามความเป็นจริงที่เรียกว่า “actual knowledge” แต่ก็ไม่ใช่เพียงแต่รู้ในสิ่งที่คาดว่าจะเป็นไปได้ (potential) เท่านั้น เพราะฉะนั้น ขอบเขตของการรู้จึงควรอยู่ระหว่าง actual knowledge และ potential knowledge เช่น ในความผิดฐานลักทรัพย์โดยมีอาวุธหากข้อเท็จจริงได้ความว่า เจ้าพนักงานตำรวจซึ่งปกติพกอาวุธอยู่แล้วและได้เข้าไปลักทรัพย์ในบ้านผู้อื่นโดยมีอาวุธนั้นติดตัวเข้าไป ก็ถือว่ากรณีเป็นการลักทรัพย์โดยมีอาวุธแล้ว”⁴¹

เมื่อหลักสำคัญประการแรกที่จะถือว่าผู้กระทำมีเจตนาได้นั้น คือ ผู้กระทำจะต้องรู้ ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิด หากผู้กระทำไม่รู้ถือว่าไม่มีเจตนา ความผิดฐานฆ่าผู้อื่นตายโดยเจตนา ตามมาตรา 288 องค์ประกอบภายนอก คือ (1) “ผู้ใด” (2) “ฆ่า”

⁴⁰ เกียรติขจร วังสวัสดิ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 110.

⁴¹ คณิต ณ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 26. หน้า 222.

และ (3) “ผู้อื่น” ส่วนองค์ประกอบภายใน คือ เจตนาการที่จะถือว่าผู้กระทำมีเจตนาตามมาตรา 288 ได้ ผู้กระทำจะต้องรู้ข้อเท็จจริงที่ว่า การกระทำของตนเป็น “การฆ่า” และ รู้ด้วยว่าวัตถุแห่งการกระทำ เป็น “ผู้อื่น” หากผู้กระทำเข้าใจไปว่า วัตถุแห่งการกระทำไม่ใช่ “ผู้อื่น เช่น เข้าใจผิดไปว่าเป็นสัตว์ หรือเป็นศพก็ไม่ถือว่ามีเจตนาฆ่าผู้อื่นอันเป็นความผิดตามมาตรา 288 ในทางกลับกัน หากผู้กระทำเข้าใจด้วยความมกมายว่า วัตถุแห่งการกระทำเป็นผู้อื่น แม้ในความจริงจะไม่มีผู้อื่นอยู่ก็ตามย่อมต้องถือว่าผู้กระทำมีเจตนาฆ่าผู้อื่นได้เช่นกัน ทั้งนี้เป็นไปตาม มาตรา 288 ประกอบ มาตรา 81 วรรค 2

การรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดนั้น มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่อง ความสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด ความสำคัญผิดในเหตุยกเว้น ความผิด และความสำคัญผิดในเหตุยกเว้นโทษ อย่างไรก็ตามอาจแยกออกจากกันได้ เพราะการที่ผู้กระทำไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดนั้นย่อมเท่ากับว่าผู้กระทำไม่มีเจตนา และในทางเดียวกัน หากผู้กระทำสำคัญผิดว่าไม่มีข้อเท็จจริงเช่นนั้นอยู่ หรือหากมีข้อเท็จจริงเช่นนั้นอยู่จริง การกระทำไม่มีความผิดหรือมีโทษน้อยลง ผู้กระทำย่อมได้รับประโยชน์จากความเข้าใจหรือความสำคัญผิดนั้นตามมาตรา 62

ส่วนที่สอง ประสงค์ต่อผล

องค์ประกอบประการต่อมาอันเป็นหัวใจของเจตนาคือ “ส่วนต้องการ” การเกิดขึ้นจริง ของข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด โดยกฎหมายแบ่ง “ส่วนต้องการการเกิดขึ้นจริง ขององค์ประกอบของความผิด” ของเจตนา ออกเป็น 2 ระดับ คือ เจตนาประสงค์ต่อผล หรือ “เจตนาโดยตรง” (dolus directus) และเจตนาย่อมเล็งเห็นผลหรือ “เจตนาโดยอ้อม” (dolus eventualis)

ศาสตราจารย์ ดร. ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ⁴² อธิบายว่า “การประสงค์ต่อผล” คือ เพียงแต่ ผู้กระทำกระทำโดยรู้สำนึกเท่านั้นยังไม่พอ เช่น ขณะยิงปืนผู้กระทำรู้สำนึกตลอดเวลาว่ากำลังทำอะไร แต่ผู้กระทำอาจประสงค์ต่อผลได้หลายประการ เช่น ยิงปืนขึ้นฟ้า ยิงเป้า ยิงเพื่อเป็นสัญญาณ ยิงสัตว์ หรือยิงคน เป็นต้น ดังนั้นผู้กระทำจะต้องประสงค์ให้เกิดผลด้วย คือ ประสงค์ให้คนตาย ทั้งนี้ไม่ว่าผลนั้นจะเกิดสมประสงค์หรือไม่ก็ตามเพียงแต่ผลนั้นอาจเป็นไปได้ก็เพียงพอแล้ว ส่วนการวินิจฉัยว่า ผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือไม่นั้น ต้องอาศัยหลัก “กรรมยอมเป็นเครื่องชี้เจตนา” กล่าวคือ ต้องพิจารณาจากเหตุหลายๆอย่างประกอบกัน เช่น ดูอาวุธที่ใช้ ฤดูกาลขณะแห่งการกระทำ วัตถุประสงค์อื่นๆ เป็นต้น

⁴² ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 90.

ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศภัทย์⁴³ อธิบายว่าเจตนาโดยตรง (dol direct) คือ ความประสงค์ต่อผลที่ผู้กระทำมีอยู่ในขณะที่กระทำ ถ้าข้อเท็จจริงปรากฏว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผลแห่งการกระทำนั้นแล้ว ผลนั้นน่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ ไม่เป็นข้อสำคัญ ด้วยเหตุนี้แม้ผลที่ประสงค์นั้นจะไม่อาจบรรลุผลได้อย่างแน่แท้ก็ยังสามารถถือว่ากระทำโดยเจตนา อาจเป็นความผิดฐานพยายามได้ตามมาตรา 81 อย่างไรก็ตามความประสงค์ต่อผลนั้น หมายความว่าผู้กระทำมิใช่เพียงแต่กระทำโดยรู้สำนึกเท่านั้น หากต้องประสงค์ให้มีการกระทำและผลของการกระทำนั้นด้วย (Ja faute conscient et Voulu)

รองศาสตราจารย์ แสวง บุญเฉลิมวิภาส⁴⁴ ให้ความหมายของคำว่า “เจตนาประสงค์ต่อผล” (dolus directus) ว่าหมายถึง ความประสงค์ที่จะให้เกิดผลขึ้นตามที่ตั้งใจนั้นโดยตรง กล่าวคือ ผู้กระทำได้กระทำโดยมุ่งหมายหรือมีความต้องการที่จะให้ความผิดเกิดขึ้น เช่นในการยิง คน ผู้กระทำได้มุ่งหมายที่จะให้ความตายเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น อนึ่งความมุ่งหมายหรือความต้องการในเรื่องประสงค์ต่อผลนี้อาจเป็นความต้องการที่แท้หรือความต้องการที่รองลงมา ก็ได้ เช่น ก. ต้องการฆ่า ข. จึงใช้อาวุธปืนยิง ข. ถึงแก่ความตายและโดยที่การยิงนั้นกระสุนปืนได้ทะลุเสื้อของ ข. ด้วย ดังนี้ ความต้องการที่แท้ คือ ชีวิตของ ข. ความต้องการรองลงมา คือ ความเสียหายที่ เสื้อ ข. ในทางตำราจึงได้แยกเจตนาประสงค์ต่อผลออกเป็นสองระดับ คือ

ระดับแรก เจตนาประสงค์ต่อผลโดยตรง (unmittelbarer Vorsatz หรือ dolus directus ersten Grades) ผู้กระทำตั้งใจกระทำการอันเป็นความผิดอาญาหรือกระทำการอันเป็นเงื่อนไข ขององค์ประกอบความผิดอาญาซึ่งก่อให้เกิดผลเสียหายตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยมีเป้าหมาย ที่ต้องการให้บรรลุผล แต่จะบรรลุผลนั้นแน่นอนหรือเพียงอาจจะบรรลุผลนั้นได้หรือบรรลุผล ในทันทีทันใดหรือเป็นการกระทำเพียงขั้นตอนหนึ่งก่อนก็ได้

ระดับที่สอง เจตนาประสงค์ต่อผลโดยอ้อม (mittelbarer Vorsatz หรือ dolus directus Zweiten Grades) ผู้กระทำมีเจตนากระทำการอย่างหนึ่ง แต่การกระทำให้เกิดผลดังเจตนา นั้น จำเป็นจะต้องเกิดผลข้างเคียงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ ผู้กระทำได้กระทำโดยคาดเห็น ได้ล่วงหน้าว่าผลนั้นจำเป็นต้องเกิดขึ้นจากการกระทำของเขา แต่ยังไม่กระทำการนั้น เช่น ก. ต้องการ ฆ่า ข. จึงใช้อาวุธปืนยิง ข. ถึงแก่ความตายโดยการยิงนั้นกระสุนปืนได้ทะลุเสื้อของ ข. ด้วย ดังนี้ ความต้องการที่แท้ คือ ชีวิตของ ข. ความต้องการที่รองลงมา คือ ความเสียหายของเสื้อ ข. ดังนั้น ก. จึงมีความผิดฐานฆ่า ข. โดยเจตนา โดยตรงเช่นเดียวกัน คือ เป็นเจตนาประสงค์ต่อผลใน

⁴³ จิตติ ดิงศภัทย์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 60.

⁴⁴ แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2551). *หลักกฎหมายอาญา*. กรุงเทพฯ: วิทยุชน. หน้า 93.

ระดับที่สอง แต่ตามแนวคำพิพากษาของไทย มักจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นเรื่องเจตนา เล็งเห็นผล

เจตนาประสงค์ต่อผลมีความสำคัญมากในการวินิจฉัย เรื่อง การกระทำ ความผิดด้วย ความมรรยา ในกรณีการไล่ผีปีศาจออกจากร่างกายมนุษย์ที่มีการกระทำล่วงละเมิดต่อ เนื้อตัว ร่างกายของมนุษย์ที่เชื่อว่าถูกผีปีศาจสิงนั้น เช่น การตีไล่ผีปอบออกจากร่าง ความประสงค์ ของ จำเลยที่ต้องการไล่ผีปอบตามความเชื่ออย่างมรรยาของตนจึงเป็น “เจตนาโดยตรง” ซึ่งถือเป็น ความต้องการลำดับต้น ในขณะที่เดียวกัน การตีจนผู้ตายถึงแก่ความตายนั้นก็เป็น “เจตนาโดยตรง” ของจำเลยเช่นกันแต่เป็นความต้องการในลำดับรองลงมาเท่านั้น เป็นต้น

ส่วนที่สาม เล็งเห็นผล

เจตนาเล็งเห็นผลหรือเจตนาอ้อมเล็งเห็นผล (dolus eventualis) นั้น เป็นการ พิจารณา รองลงมาจากรื่องประสงค์ต่อผล กล่าวคือ หากข้อเท็จจริงไม่ได้ความว่า ผู้กระทำได้ กระทำโดยมุ่งหมายที่จะให้ผลเกิดโดยตรงแล้ว จึงจะพิจารณาว่าเป็นเรื่องที่ผู้กระทำเล็งเห็นผลการ กระทำนั้นได้ หรือไม่ โดยพิจารณาจากจิตใจผู้กระทำ

ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศกัทธิ⁴⁵ อธิบายว่า “เล็งเห็นผล” หรือเจตนาโดยอ้อม (dolus indirect) คือ การที่ผู้กระทำอ้อมเล็งเห็นผลของการกระทำ ปัญหาเรื่องเจตนามักเกิดขึ้นในลักษณะ เล็งเห็นผลนี้ เพราะตามปกติย่อมไม่อาจทราบได้ชัดเจนว่าผู้กระทำประสงค์อะไร ศาลได้แต่ พิจารณาจาก กรรมและพฤติการณ์ภายนอกแล้ว จึงวินิจฉัยเจตนาของผู้กระทำจากพฤติการณ์ เหล่านั้น ในการวินิจฉัยเจตนาอ้อมเล็งเห็นผลนั้นย่อมต้องพิจารณาว่าโดยปกติบุคคลในฐานะ เช่นเดียวกับผู้กระทำจะเล็งเห็นผลหรือไม่?

ศาสตราจารย์ ดร. ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ⁴⁶ อธิบายว่า “การเล็งเห็นผล” หมายความว่า ผู้กระทำกระทำโดยรู้สำนึก และขณะเดียวกันผู้กระทำอ้อมเล็งเห็นผลของการกระทำ นั้น กล่าวคือ ผู้กระทำอาจไม่ประสงค์ให้ผลเกิดโดยตรงหากแต่โดยลักษณะของการกระทำผู้กระทำ อ้อมเล็งเห็นได้ว่าจะก่อให้เกิดผลขึ้น คำที่ว่า “อ้อมเล็งเห็นผล” มีความหมายอยู่ในตัวแล้วว่า ผลที่ เกิดอาจไม่แน่นอน แต่ก็มิใช่จะไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย คงเป็นเพียงผลนั้นอาจเป็นไปได้ในความรู้สึก ของผู้กระทำ ก็พอแล้ว

⁴⁵ จิตติ ดิงศกัทธิ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 65.

⁴⁶ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 105.

ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องเล็งเห็นผลนั้นมีความเห็นแบ่งออกได้เป็น 3 ความเห็น ดังนี้

ความเห็นแรก ผู้กระทำน่าจะเห็นแล้วว่า ผลจะเกิด ยังขึ้นทำ เช่น จำเลยขับรถด้วยความเร็วไปตาม ถนนที่มีคนพลุกพล่าน เห็นได้ว่าอาจชนคนได้ จำเลยก็ไม่ลดความเร็วลง ดังนี้ถือว่าจำเลยเล็งเห็นผล (ความเห็นนี้กว้างไป ใกล้เคียงกับการกระทำโดยประมาทอย่างมาก)

ความเห็นที่สอง ผู้กระทำเห็นว่าผลจะเกิด แต่ผู้กระทำยังยอมรับผลไว้ล่วงหน้า เช่น จำเลยขับรถด้วยความเร็วไปตามถนนที่มีคนพลุกพล่าน เห็นได้ว่าอาจชนคนตายได้แต่จำเลยก็ไม่ลดความเร็วลง โดยคิดว่าชนเป็นชน ดังนี้จำเลยเห็นและยอมรับผลไว้ล่วงหน้า (ความเห็นนี้แคบไป เพราะถ้ายอมรับผลล่วงหน้า ก็แสดงว่าต้องเกิดแน่ๆ จะกลายเป็นประสงค์ต่อผลไป และยอมไม่มีใครคิดเช่นนี้ในขณะที่กระทำ)⁴⁷

ความเห็นที่สาม ผู้กระทำเห็นแล้วว่าผลจะเกิดขึ้น ผู้กระทำไม่ใส่ใจในผลนั้น หมายความว่า ผู้กระทำไม่ ถึงกับยอมรับผลเสียทีเดียว แต่ไม่ว่าผลจะเกิดหรือไม่ก็ช่าง จำเลยขอขับรถเร็วตามใจปรารถนาบนถนนที่มีคนพลุกพล่านก็แล้วกัน เป็นการเล็งเห็นผลได้เพราะไม่ใส่ใจ (ความเห็นนี้น่าจะเหมาะสมที่สุด)

ประการที่สอง ประมาท

ปัญหาเรื่อง “ประมาท” นั้น จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อในกรณีใดกรณีหนึ่งนั้นไม่มี “เจตนาประสงค์ต่อผล” และไม่อาจพิสูจน์ “เจตนาเล็งเห็นผล” ได้อย่างมั่นใจ แต่กรณีก็ไม่ได้หมายความว่าความเล็งเห็นผลไปถึงว่า เมื่อการกระทำใดการกระทำหนึ่งเป็นการกระทำที่มีใจ “การกระทำโดยเจตนา” แล้ว การกระทำนั้น คือ “การกระทำโดยประมาท” เสมอไป แต่หมายความว่า เมื่อการกระทำใดเป็นการกระทำที่มีใจ “กระทำโดยเจตนา” แล้ว กรณีจะต้องพิจารณาต่อไปว่าการกระทำนั้นเป็น การกระทำที่ “กระทำโดยประมาท” หรือไม่

เรื่องการกระทำโดยประมาทนั้น มาตรา 59 วรรค 4 บัญญัติว่า

“การกระทำโดยประมาท ได้แก่กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจาก ความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำ อาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่”

ศาสตราจารย์ ดร. ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ อธิบายว่า ผู้ที่มีสิ่งที่มีสภาพอันตรายอยู่กับตัว เช่น การถือมีดหรือถือปืน การขับรถด้วยความเร็วสูงในถนนสาธารณะ เป็นต้น เมื่อจะไปเกี่ยวข้องกับคนอื่นต้องใช้ความระมัดระวังตามสภาพและพฤติการณ์ ดังนั้น บุคคลจะปฏิเสธความ

⁴⁷ จิตติ ดิงศภัทย์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 77.

รับผิดชอบทางอาญา โดยอ้างว่าตนมิได้กระทำโดยเจตนาอันมีเพียงพอเสียแล้ว เพราะความประมาทปราศจากความระมัดระวังของบุคคลย่อมแสดงให้เห็นถึงจิตใจที่ละเลยต่อความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นแก่ชุมชนหรือบุคคลอื่น การไม่ระมัดระวังในเรื่องนี้จึงเป็นการงดเว้นหน้าที่เพื่อป้องกันผลอย่างหนึ่ง

การพิจารณาความประมาทของบุคคลนี้เป็นการพิจารณาในทางภาวะวิสัย (objective) โดยมองถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นเพื่อกำหนดความรับผิดชอบของผู้กระทำ กล่าวคือ จะมีความผิดได้ ก็ต่อเมื่อมีผลเกิดขึ้น

“การกระทำโดยประมาท” ตามมาตรา 59 วรรค 4 นั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ องค์ประกอบแรก ได้แก่ “ความระมัดระวังตามวิสัย” ซึ่งหมายความว่าผู้กระทำจะมี วิสัยที่จะใช้ความระมัดระวังได้เพียงใด ซึ่งแยกพิจารณาได้ดังนี้

2.1) วิสัยคนธรรมดาสามัญ ซึ่งต้องแยกออกตาม อายุ เพศ การศึกษาอบรม ความชัดเจน แห่งชีวิต และอื่นๆ ทั้งนี้เพราะเด็กย่อมมิมีวิสัยที่จะใช้ความระมัดระวังได้อย่างเด็ก จะหวังให้เด็กใช้ความระมัดระวังอย่างผู้ใหญ่ย่อมไม่ได้ สตรีย่อมใช้ความระมัดระวังได้อย่างสตรี เช่นกันบุรุษก็มีวิสัยที่จะใช้ความระมัดระวังได้อย่างบุรุษ ด้วยเหตุนี้ในการวินิจฉัยว่าผู้กระทำใช้ความระมัดระวังตามวิสัยและพฤติการณ์หรือไม่ จึงต้องเองคนที่มีอายุ เพศ การศึกษาอบรม ความชัดเจนแห่งชีวิต และอื่นๆ เทาเทียบกันกับผู้กระทำทุกประการเป็นเครื่องวัดการกระทำอันเดียวกัน อาจเป็นประมาท สำหรับคนหนึ่ง เพราะเป็นวิสัยของคนนั้นที่จะใช้ความระมัดระวัง และไม่เป็นประมาทสำหรับอีกคนหนึ่ง เพราะมิใช่เป็นวิสัยของอีกคนหนึ่งที่จะต้องใช้ความระมัดระวังนั้นก็

2.2) วิสัยบุคคลผู้มีวิชาชีพ ความระมัดระวังของผู้มีวิชาชีพ เช่น เป็นแพทย์ เป็นนายช่าง เป็นต้น ก็ต้องใช้ความระมัดระวังอันเป็นวิสัยที่บุคคลผู้มีวิชาชีพนั้นๆ จะพึงใช้โดยปกติ ทั้งนี้คือจะต้องพิจารณาว่า โดยปกติผู้มีวิชาชีพนั้นๆสามารถใช้ความระมัดระวังได้เพียงใด

องค์ประกอบข้อที่สอง “ความระมัดระวังตามพฤติการณ์” คือ นอกจากบุคคลจะต้องมีความระมัดระวังตามวิสัยแล้ว ยังจะต้องปรากฏว่าบุคคลจะต้องมีความระมัดระวังตามพฤติการณ์อีกด้วย เพราะภายใต้พฤติการณ์ที่แตกต่างกัน บุคคลย่อมใช้ความระมัดระวังที่แตกต่างกัน เช่น ในเวลาที่เรารู้จักโจรปล้นบ้าน และโจรยิงปืนขู่เราหลายนัด เราย่อมตกใจเป็นธรรมดา เมื่อเราจะกระโดดหน้าต่างหนึ่งจะหวังให้เราใช้ความระมัดระวังตรวจตราเสียก่อนว่า จะมีคนยืนอยู่ได้หน้าต่างย่อมเป็นไปได้ ฉะนั้นถ้าเรากระโดดลงมาจากคนที่ยืนอยู่ใกล้หน้าต่างงาหัก จะถือว่าเราได้กระทำโดยประมาทไม่ได้⁴⁸

⁴⁸ เกียรติขจร วัฒนสวัสดิ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 170.

และองค์ประกอบประการสุดท้าย คือ “ผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่” หมายความว่า เพียงที่ผู้กระทำในภาวะเช่นนั้นจะขาดความระมัดระวังตามวิสัยและพฤติการณ์ ก็ยังไม่เพียงพอที่จะถือว่าผู้กระทำประมาทจะต้องปรากฏด้วยว่าผู้กระทำอาจ ใช้ความระมัดระวังเช่นนั้น แต่หาได้ใช้เพียงพอไม่ทั้งนี้เพราะกฎหมายอาญาจะลงโทษบุคคลก็ต่อเมื่อตัวเขาเองจะสามารถทำดีกว่านั้นได้ หากแต่ไม่ทำเอง

3) ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (causation)

ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (causation) นั้น เป็นปัญหาของ “ความผิดที่ต้องการผล” และ “ความผิดที่ผู้กระทำต้องรับโทษหนักขึ้นเนื่องจากผล” ซึ่งสำหรับกรณีความรับผิดที่ผู้กระทำต้องรับโทษหนักขึ้นเนื่องจากผลนั้น ได้มีบัญญัติไว้ในมาตรา 63 แล้ว ซึ่งบัญญัติว่า

“ถ้าผลของการกระทำความคิดใดทำให้ผู้กระทำต้องรับโทษหนักขึ้น ผลของการกระทำ ความคิดนั้นต้องเป็นผลที่ตามธรรมชาติย่อมเกิดขึ้นได้”

คำอธิบายในทางตำราของนักวิชาการ และการวินิจฉัยของศาลว่า ต้องนำทฤษฎีใดมาใช้ในการ พิจารณาวินิจฉัยข้อเท็จจริงต่างๆที่เกิดขึ้น เมื่อความคิดที่ต้องการผลนั้น การกระทำจะเป็นความคิดสำเร็จเมื่อการกระทำนั้นมีผล ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เกิดขึ้น และผลนั้นจะทำให้ผู้กระทำต้องรับผิดเมื่อการกระทำนั้นเป็นเหตุ ก่อให้เกิดผลนั้นขึ้น ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล

3.3.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เมื่อมีการร้องทุกข์ กล่าวโทษ หรือปรากฏเหตุอันควรสงสัยว่ามีการกระทำความผิดอาญาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นต่อพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนมีหน้าที่เริ่มกระบวนการสอบสวนด้วยการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และทำความเข้าใจว่าสมควรส่งฟ้องหรือไม่ ไปยังพนักงานอัยการเพื่อดำเนินการต่อไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การสอบสวนต้องเริ่มเมื่อรู้ถึงความสงสัยว่ามีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น กล่าวคือ จะรู้จากการร้องทุกข์ หรือการกล่าวโทษ ปรากฏเหตุตามกฎหมายแก่เจ้าพนักงานนั่นเอง

เมื่อมีการร้องทุกข์หรือการกล่าวโทษย่อมเป็นที่แน่นอนว่า พนักงานสอบสวนต้องดำเนินการสอบสวน ปัญหาจึงมีว่า กรณีที่พนักงานสอบสวนรู้เอง พนักงานสอบสวนจะต้องทำการสอบสวนหรือไม่ ซึ่งในข้อนี้ไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อย่างไรก็ตามการจะพิจารณาว่าพนักงานสอบสวนจะต้องทำการสอบสวนหรือไม่ ควรต้องพิจารณาฐานความผิดอาญาประกอบ กล่าวคือ ความผิดอาญาบางฐานเกี่ยวข้องกับประโยชน์ ส่วนได้เสียของสาธารณชนหรือความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนโดยส่วนรวมเป็นอย่างมาก ซึ่งการรู้เองในกรณี

ความผิดเช่นว่านี้ พนักงานสอบสวนต้องดำเนินการสอบสวน ถ้าไม่ดำเนินการหรือไม่เริ่มในเวลาอันควรพนักงานสอบสวนอาจมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 189 ได้ ตรงกันข้ามถ้าเป็นความผิดอาญาที่ประโยชน์ส่วนได้เสียของสาธารณชนหรือความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนส่วนรวมไม่ถูกรบกวนกระทบกระเทือนมากมายถึงขนาดพนักงานสอบสวนก็ ย่อมจะยังไม่ดำเนินการสอบสวน จนกว่าจะได้มีการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษเสียก่อน

จะเห็นได้ว่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130 นั้น การสอบสวนกระทำโดยผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วย ซึ่งแสดงว่าโดยหลักแล้วการสอบสวนเริ่มจากการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหลายที่ปรากฏให้ได้เริ่มจากการสอบสวนตัวผู้ต้องหาไม่ และเมื่อพนักงานสอบสวนได้รวบรวมพยานหลักฐานจนน่าเชื่อว่าผู้ต้องหาจะได้กระทำความผิดตามที่ถูกร้องกล่าวหาและอาจต้องฟ้องผู้ต้องหาต่อไปแล้ว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 กำหนดให้ต้องสอบสวนตัวผู้ต้องหาในความผิดนั้นก่อน มิฉะนั้นแล้วพนักงานอัยการจะยื่นฟ้องคดีนั้นไม่ได้ กรณีจึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องสอบสวนผู้ต้องหา และมีความจำเป็นต้องใช้มาตรการบังคับกับผู้ต้องหา

การสอบสวนปากคำผู้ต้องหาเคยเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมาแล้ว กล่าวคือ ในคดีอาญาเรื่องหนึ่งพนักงานสอบสวนได้สรุปสำนวนการสอบสวนเพราะเห็นว่าผู้ต้องหามิได้กระทำความผิดโดยมิได้มีการสอบสวนปากคำผู้ต้องหา แล้วส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการพิจารณาตามขั้นตอนต่อไป ครั้นเมื่อพนักงานอัยการได้ตรวจพิจารณาสำนวนการสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการเห็นว่าควรจะได้ฟังคำให้การของผู้ต้องหา ก่อนที่จะได้สั่งคดีไปอย่างไรอย่างหนึ่ง คือ สั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา พนักงานอัยการจึงได้สั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติม โดยให้สอบปากคำผู้ต้องหา แต่พนักงานสอบสวนเห็นว่าพนักงานอัยการไม่มีอำนาจที่จะสั่งดังกล่าวและ ในที่สุดข้อขัดแย้งนี้ ได้เข้าไปสู่การพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกา นอกจากนี้ในการสอบสวนผู้ต้องหานั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 พนักงานสอบสวนต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบก่อนเสมอ การสอบสวนปากคำผู้ต้องหาจึงโยงใยไปถึงการแจ้งข้อหาด้วย

เมื่อคดีใดเกิดขึ้นหรืออ้างหรือเชื่อว่าได้เกิดขึ้นก็ตกเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องเริ่มดำเนินคดีนั้น กล่าวคือ ทำการตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือเริ่มสอบสวนคดีนั้น และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130 การสอบสวนกระทำโดยผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วย โดยที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิประกอบกับผู้ถูกร้องกล่าวหาในคดีอาญาเป็นประธานในคดี การใช้มาตรการบังคับ เช่น การจับ การควบคุม หรือขังนั้น โดยทั่วไปจะใช้ได้ก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เท่านั้น ฉะนั้นการสอบสวนโดยไม่มีการ

สอบสวนปากคำผู้ต้องหาเลยจึงยอมมิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพนักงานสอบสวนได้ทำการสอบข้อเท็จจริงไปแล้วเห็นว่าผู้ต้องหามิได้กระทำความผิด พนักงานสอบสวนย่อมสามารถสรุปผลการสอบสวนส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการพิจารณาได้เลยทีเดียว เพราะเมื่อพนักงานสอบสวนเห็นว่าผู้ต้องหามิได้กระทำความผิดแล้วพนักงานสอบสวนก็ย่อมไม่มีอำนาจที่จะใช้มาตรการบังคับใดๆ แก่ผู้ต้องหาได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในกรณีดังกล่าวนี้ความจำเป็นในการสอบสวนผู้ต้องหาไม่มีอยู่แล้ว

แม้ว่าในการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหาผู้ต้องหาสิทธิที่จะไม่ให้การใดๆ เลยก็ได้ แต่ในบางกรณีหากจะได้ฟังคำให้การของผู้ต้องหาด้วยแล้วจะทำให้การตรวจสอบความจริงของเจ้าพนักงานมีความเป็นภาวะวิสัยยิ่งขึ้น ในกรณีดังกล่าวนี้ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องมีการสอบสวนปากคำผู้ต้องหา นอกจากนั้น ในกรณีที่พนักงานอัยการจะยื่นฟ้องผู้ใดผู้หนึ่งจะต้องได้รับหลักประกันว่าเขาได้ทราบและมีโอกาสแก้ตัวได้แล้วตามหลักฟังความทุกฝ่าย เหตุนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 จึงบัญญัติว่า “ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้อง คดีใดต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน” คือ จะต้องได้มีการสอบสวนข้อเท็จจริงแล้ว และได้มีการสอบสวนผู้ต้องหาแล้วด้วย พนักงานอัยการจึงจะยื่นฟ้องคดีนั้น ได้นั่นเอง

การที่เจ้าพนักงานมีความจำเป็นที่จะต้องฟังคำให้การผู้ต้องหาเพื่อให้การตรวจสอบความจริงของเรื่องของเจ้าพนักงานมีความจำเป็นภาวะวิสัยยิ่งขึ้นดังกล่าวมาแล้วนั้น มิได้ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาถูกระทบกระเทือนแต่อย่างใดทั้งสิ้น ในกรณีที่ความจำเป็นดังกล่าวเกิดขึ้นในขั้นตอนการดำเนินคดีของพนักงานอัยการแล้ว พนักงานอัยการย่อมสามารถสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบปากคำผู้ต้องหาได้ตามอำนาจหน้าที่และเมื่อพนักงานอัยการได้สั่งไป ดังกล่าวแล้วพนักงานสอบสวนคงมีเพียงอำนาจหน้าที่ที่จะเรียกหรือนำตัวผู้ต้องหามาเพื่อการสอบสวนปากคำตามคำสั่งของพนักงานอัยการเท่านั้น จะควบคุมผู้ต้องหาไม่ได้โดยเด็ดขาด เพราะเป็นกรณีที่พนักงานสอบสวนมีความเห็นควรสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาไว้แล้ว เท่ากับการสอบสวนเสร็จแล้ว และสำหรับผู้ต้องหาเองก็มีสิทธิสมบูรณ์ที่จะให้การหรือไม่ให้การอย่างไรก็ได้ อย่างไรก็ตามความร่วมมือของผู้ต้องหาในการสอบปากคำผู้ต้องหาในกรณีนี้ อาจเป็นประโยชน์แก่ ผู้ต้องหาเองได้ เพราะถ้อยคำของผู้ต้องหาอาจเป็นประโยชน์ต่อการตรวจสอบความจริงของพนักงานอัยการได้ต่อไปอีก กรณีเช่นนี้จึงหาใช่กรณีค้นหาความจริงจากผู้ต้องหาที่เป็นการต้องห้ามตามกฎหมายแต่อย่างใดไม่

การที่กฎหมายบังคับให้ต้องมี “การแจ้งข้อหา” ให้ผู้ต้องหาทราบนั้นก็สืบเนื่องมาจากสิทธิของผู้ต้องหาในการที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ในฐานะที่เขาเป็น “ประธานในคดี” และสิทธิดังกล่าว ก็คือ “สิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหา” การไม่แจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบมีผลทำให้พนักงานอัยการฟ้องคดีนั้นไม่ได้ตามนัยแห่งมาตรา 120 ที่ว่า “ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดี

ใดต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน” บทบัญญัติมาตรา 120 นี้ หมายความว่าแม้ จะได้รับรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหมดแล้ว ซึ่งตามมาตรา 130 สามารถกระทำได้โดยผู้ต้องหาไม่ จำต้องอยู่ด้วย และเมื่อกรณีฟังได้ว่าผู้ต้องหาได้กระทำตามที่ถูกกล่าวหาจริง ก็ต้องมีการ สอบปากคำผู้ต้องหา เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาแก้ข้อหาได้ กล่าวคือ ต้องมีการสอบสวนปากคำ ผู้ต้องหาตามนัยแห่งมาตรา 134 เสียก่อน พนักงานอัยการจึงจะฟ้องคดีได้ ทั้งนี้ เป็นไปตาม “หลัก ฟังความทุกฝ่าย” นั่นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เนื้อหาสำคัญของมาตรา 120 อยู่ที่ การสอบสวน ผู้ต้องหานั่นเอง แม้ว่าตามกฎหมายผู้ต้องหา “สิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การ” อย่างไม่ได้ก็ตาม แต่ถ้าผู้ต้องหาเต็มใจให้การแล้ว กรณีอาจเป็นการช่วยขจัดความผิดพลาดของการสอบสวนคดีนั้น ได้ อันจะเป็นการช่วยคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาได้แต่ต้นมือ

จากระบบการดำเนินคดีอาญาและหลักเกณฑ์วิธีการดำเนินคดีอาญาในแต่ละระบบ เห็น ได้ว่าการแจ้งข้อหาจากแนวคิดในเรื่อง “หลักฟังความทุกฝ่าย” ในระบบกล่าวหาซึ่งจะต้องมีการ แจ้งเรื่องราวอันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา และให้โอกาสพอสมควรที่จะให้ผู้ถูกกล่าวหาให้การ แก้ข้อกล่าวหา เพื่อต่อสู้คดีได้ประกอบกับเมื่อพิจารณาในแง่ของการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution)⁴⁹ ซึ่งมีหลักปรัชญาที่ว่ารัฐมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย การ ดำเนินคดี เป็น กระบวนการดำเนินคดีของรัฐ รัฐมีสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญา หน้าที่ของรัฐ ก็คือ การ อำนาจความยุติธรรมให้แก่ประชาชนในรัฐ องค์กรต่างๆ ของรัฐซึ่งมีอำนาจและหน้าที่ในการ ดำเนินคดีอาญา ได้แก่ องค์กรศาล องค์กรอัยการ และองค์กรสอบสวนต่างมีหน้าที่ในการ อำนาจ ความยุติธรรม” ในชั้นสอบสวนพนักงานสอบสวนจึงมีหน้าที่อำนาจความยุติธรรมให้แก่คู่ความ เช่นเดียวกับองค์กรอื่นๆ ดังนั้น ในการแจ้งข้อหาของพนักงานสอบสวนแก่ผู้ต้องหาที่จะต้อง มี ลักษณะที่เอื้ออำนาจความยุติธรรม อันจะทำให้ผู้ต้องหาทราบและเข้าใจข้อหาให้ความยุติธรรม แก่ ผู้ต้องหาที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหาได้อย่างเต็มที่

ดังกล่าวมาแล้วว่าหลักในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ “หลัก ฟังความทุกฝ่าย” ทั้งนี้ เพราะในการดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่ผู้ถูกกล่าวหาไม่ใช่วัตถุแห่งการชักฟอก แต่เป็น “ประธานในคดี” ที่มีสิทธิต่างๆ ในอันที่จะสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับทราบว่าเขาถูกกล่าวหาหรือถูกฟ้องว่าอย่างไร เพื่อเขาจะได้มีโอกาสแก้ข้อ กล่าวหาหรือให้การแก้คดีได้อย่างถูกต้อง ในชั้นการสอบสวนเพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ต้องหาจะ สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 จึงบัญญัติให้มี

⁴⁹ คะเน็ง ภาไชย. (2548). *กฎหมายวิธีความอาญาล่ม 1*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 52.

การแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้ต้องหาได้รับทราบว่า เขาถูกกล่าวหาว่าอย่างไร เพื่อเขาจะได้แก้ข้อกล่าวหาได้อีกอย่างถูกต้อง

ตามกฎหมายไทย การแจ้งข้อหาความผิดให้ผู้ต้องหาทราบนั้น นับว่าเป็นขั้นตอนแรกที่กฎหมายบังคับให้พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติก่อนที่พนักงานสอบสวนจะถามปากคำผู้ต้องหา เพื่อให้พนักงานสอบสวนจะได้บันทึกปากคำผู้ต้องหาไว้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 และกระบวนการนี้กฎหมายบังคับให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติเพื่อที่ผู้ต้องหาจะได้ทราบข้อหาก่อนว่าตนถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอย่างไร เพื่อจะได้ให้การต่อสู้คดีได้อย่างถูกต้อง การแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาจึงนับว่าเป็นสาระสำคัญยิ่งของการสอบสวนที่กฎหมายบังคับให้พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติ หากพนักงานสอบสวนมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้องครบถ้วน ผู้ต้องหาย่อมไม่มีโอกาสทราบและให้การแก้ข้อกล่าวหาได้ถูกต้อง ซึ่งศาลฎีกาของไทยก็ถือว่าการสอบสวนที่กระทำโดยมิได้แจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ต้องหาทราบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 นั้น ถือไม่ได้ว่ามีการสอบสวนความผิดนั้นมาก่อนและย่อมส่งผลให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 ไปด้วย

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ฌ นคร ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของการแจ้งข้อหาไว้ว่า “..ในการดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานในคดี ผู้ถูกกล่าวหาจึงมีสิทธิต่างๆ ในอันที่จะสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ผู้ถูกกล่าวหาจึงต้องได้รับทราบว่าเขาถูกกล่าวหาว่าอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อเขาจะได้มีโอกาสแก้ข้อกล่าวหาได้อย่างถูกต้องอันเป็นไปตามหลักฟังความทุกฝ่าย ซึ่งเป็นหลักประกันที่สำคัญสำหรับผู้ถูกกล่าวหา..” สำหรับผลของการไม่แจ้งข้อหาที่กล่าวไว้อีกตอนหนึ่งว่า “..การที่กฎหมายบังคับให้ต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบนั้น ก็สืบเนื่องมาจากสิทธิของผู้ต้องหาในการที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ในฐานะที่เขาเป็นประธานในคดีสิทธิดังกล่าวก็คือ สิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหาการไม่แจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบมีผลทำให้พนักงานอัยการฟ้องคดีนั้นไม่ได้ตามความในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120..”⁵⁰

มีปัญหาว่า การแจ้งข้อหา มีความหมายว่าอย่างไร ในทางปฏิบัติยังสับสนอยู่มากซึ่งในปี พ.ศ. 2484 กรมอัยการเคยให้ความเห็นเกี่ยวกับการแจ้งข้อหาไว้ว่า “การแจ้งข้อหา คือ การแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าผู้ต้องหาถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอันใดซึ่งเป็นความผิด” แต่อย่างไรก็ตามในความเห็นของฝ่ายศาลนั้น เห็นว่า ข้อหา คือ ฐานความผิด และโดยที่ในทางปฏิบัติของหน่วยงานอื่นๆ ใน

⁵⁰ เกียรติจักร วัฒนสวัสดิ์. (2553). *คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดจรัสราชการพิมพ์. หน้า 84.

กระบวนการยุติธรรมมักจะยึดถือความเห็นของฝ่ายศาลเป็นสำคัญ ปัจจุบัน องค์กรอัยการจึงมีความเห็นเช่นเดียวกับศาล

อย่างไรก็ตาม ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร ให้ความเห็นที่เห็นว่า “ข้อหากับฐานความผิด นั้นต่างกัน การแจ้งเพียงฐานความผิดโดยทั่วไปไม่อาจมีหลักประกันว่าผู้ต้องหาจะเข้าใจและสามารถแก้คดีได้อย่างถูกต้องตามสิทธิอันสืบเนื่องมาจากการฟังความทุกฝ่าย การแจ้งฐาน ความผิดที่เข้าใจกันว่า คือการแจ้งข้อหาตามที่ปฏิบัติกันในปัจจุบันจึงไม่สอดคล้องกับหลักการทางกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ถูกต้องแล้ว ข้อหา คือ เรื่องราวและเหตุการณ์ที่ผู้ต้องหา ก่อขึ้นหรืออ้างหรือเชื่อว่าได้ก่อขึ้น การแจ้งข้อหา จึงต้องหมายถึง การแจ้งเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เขาได้ก่อขึ้นและยืนยันให้เขาทราบด้วยการกระทำของเขานั้นเข้าข่ายเป็นความผิดอาญาฐานใด หากการแจ้งข้อหาเป็นการแจ้งข้อหาดังกล่าวนี้แล้ว ผู้ต้องหาย่อมสามารถเข้าใจและต่อสู้คดีได้อย่างถูกต้องเสมอ

3.3.2.1 เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในการแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหา

การแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบนั้นมีบทบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 วรรคหนึ่งและวรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมา หรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเอง หรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวน เป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว ชื่อรอง ชื่อสกุล สัญชาติ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด แล้วจึงแจ้งข้อหาให้ทราบ การแจ้งข้อหาตามวรรคหนึ่ง จะต้องมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้ใช้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดตามข้อหาที่ผู้ต้องหาได้รับ การสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นกรรมพนักงานสอบสวนต้องให้โอกาสผู้ต้องหาที่จะแก้ข้อหาและที่จะแสดงข้อเท็จจริง อันเป็นประโยชน์แก่ตนได้”

สำหรับเจ้าพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบนั้น บทบัญญัติ มาตราดังกล่าวใช้คำว่า “พนักงานสอบสวน” และ “เจ้าพนักงาน” จึงทำให้มีปัญหาว่าเจ้าพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบนั้น เป็นเจ้าพนักงานประเภทใด

เมื่อพิจารณาถ้อยคำในบทบัญญัติดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้ที่ผู้ต้องหาทราบข้อหา จากเจ้าพนักงานแล้ว และได้รับ คำเตือนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ หากผู้ต้องหาประสงค์จะให้การแก้ข้อกล่าวหาหรืออาจแสดงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับข้อหาที่ตน ก่อขึ้นหรืออ้างว่าได้กระทำความผิด และคำให้การของผู้ต้องหาดังกล่าว ก็น่าจะใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันผู้ต้องหาในชั้นศาลได้ การสอบถามผู้ต้องหาของเจ้าพนักงานดังกล่าว จึงเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อจะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษอัน

อยู่ในความหมายของคำว่า “สอบสวน” นั่นเอง⁵¹ เพียงแต่มีวิธีการที่กฎหมายบังคับให้เจ้าพนักงานต้องให้คำเตือนแก่ ผู้ต้องหาถึงถ้อยคำของเขาที่อาจใช้ยืนยันเขาในการพิจารณาได้ และการกระทำใดๆ ซึ่งเป็นการล่อลวง หรืออุบาย หรือให้คำมั่นสัญญากับผู้ต้องหาจะกระทำมิได้ ทั้งการสอบสวนจะกระทำได้ ก็แต่เฉพาะ โดยพนักงานสอบสวนเท่านั้น ดังนั้น การแจ้งข้อหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 134 จึงต้องกระทำโดยพนักงานสอบสวนเท่านั้น และผู้ศึกษาเห็นว่า พนักงานสอบสวนในกรณีนี้ แม้จะมีใช้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบก็มีอำนาจหน้าที่ในการแจ้งข้อหาได้ เพราะพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบกฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อให้มีผู้รับผิดชอบดำเนินการสอบสวนและสรุปสำนวนการสอบสวนเมื่อเห็นว่าการสอบสวนเสร็จแล้วพร้อมทำความเข้าใจเสนอพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 141, 142 และมาตรา 143 เท่านั้น พนักงานสอบสวนอื่นที่มีหน้าที่สอบสวนคดีนั้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 และมาตรา 19 แม้มีใช้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ จึงมีอำนาจหน้าที่ในการแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาได้ พนักงานสอบสวนจะต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ และต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวหาว่านั้น อาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันตัวเขาในการพิจารณาได้ก่อนทำการสอบถามผู้ต้องหา นั้น จำต้องกระทำเฉพาะการสอบถามผู้ต้องหาในครั้งแรกเท่านั้น ดังปรากฏในตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 69/2489 ซึ่งวินิจฉัยว่า “การสอบถามคำให้การของผู้ต้องหาในครั้งแรก เจ้าพนักงานได้ทำตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้ให้ปฏิบัติก่อนถามคำให้การผู้ต้องหาโดยถูกต้องแล้ว ดังนี้ เมื่อมีการสอบถามคำให้การผู้ต้องหาเพิ่มเติม เจ้าพนักงานไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามวิธีการก่อนถามคำให้การนั้นอีก

3.3.2.2 เขตอำนาจสอบสวน

การกำหนดเขตอำนาจสอบสวนของพนักงานสอบสวนที่มีอำนาจและหน้าที่ในการสอบสวนในกรณีความผิดเกิดขึ้นในราชอาณาจักรนั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 ซึ่งบัญญัติว่า “ในจังหวัดอื่นนอกจากจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ปลัดอำเภอ และข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้น นายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่า นายร้อยตำรวจตรีขึ้นไปมีอำนาจสอบสวนความผิดอาญาซึ่งได้เกิด หรืออ้างหรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของตน หรือผู้ต้องหาที่มีที่อยู่หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตนได้

⁵¹ ธานีศ เกศวพิทักษ์. (2551). *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาภาค 1-2 (มาตรา 2-157)*. กรุงเทพฯ: สยามพริ้นติ้ง. หน้า 167.

สำหรับในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ให้ข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้น นายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่านายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป มีอำนาจสอบสวนความผิดอาญาซึ่งได้เกิด หรืออ้าง หรือ เชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของตน หรือผู้ต้องหาที่อยู่หรือถูกจับภายใน เขตอำนาจของตนได้”

จากบทบัญญัติข้างต้น จะเห็นได้ว่าการกำหนดเขตอำนาจสอบสวนไว้สอดคล้อง กับ เขตอำนาจศาลตามมาตรา 22 กล่าวคือ กำหนดให้พนักงานสอบสวนที่มีอำนาจสอบสวน ได้แก่ พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่ความผิดได้เกิดขึ้น หรืออ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของ ตน หรือพนักงานสอบสวนในท้องที่ที่ผู้ต้องหาที่อยู่หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตน⁵² ซึ่งการ กำหนดเขตอำนาจดังกล่าวสอดคล้องกับหลักที่ว่า “ความผิดเกิดขึ้นที่ใดควรชำระคดีที่นั่น” เพราะ เมื่อความผิดอาญาเกิดขึ้น ในท้องที่ใด ความสงบเรียบร้อยในท้องที่นั้น จะได้รับการ กระทบกระเทือน คดีอาญาควรจะถูกชำระในเขตนั้น นอกจากนี้การชำระคดีอาญาในท้องที่ ความผิดเกิดขึ้นย่อมทำให้เกิดความสะดวกในการรวบรวมพยานหลักฐานและการหาตัวผู้ร่วม กระทำผิด ส่วนการขยายเขตอำนาจพนักงานสอบสวนและเขตอำนาจศาลให้รวมถึงท้องที่ ที่ จับผู้ต้องหาได้ ด้วยเหตุผลคือความสะดวกในการสอบสวนตัวผู้ต้องหา และการขยายอำนาจให้ รวมถึงท้องที่ที่เป็นถิ่นที่อยู่ของผู้ต้องหา ด้วยเหตุผลคือ ถิ่นที่อยู่ของผู้ต้องหาทำให้ทราบถึง เบื้องหลังในอดีตของผู้ต้องหา

จากบทบัญญัติดังกล่าว คำว่า “ได้เกิด” หมายความว่า ปราบฎว่าได้เกิดขึ้นจริง เช่น มีผู้ถูกยิงตายอยู่ในเขตของพนักงานสอบสวน ส่วนคำว่า “อ้างว่าได้เกิด” หมายความว่า มีผู้ร้อง ทักซ์ หรือผู้กล่าวโทษ หรือพยาน อ้างว่าการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตนั้น ๆ สำหรับคำว่า “เชื่อว่าได้ เกิด” หมายความว่า พนักงานสอบสวนเชื่อว่าคดีได้เกิดในเขตอำนาจพื้นที่ของตน เช่น คดีเกิด ในท้องที่ คาบเกี่ยวกัน แต่พนักงานสอบสวนเชื่อว่าการกระทำผิดได้เกิดในเขตของตน

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติเกี่ยวกับเขตอำนาจสอบสวนของพนักงานสอบสวนที่มี หน้าที่ทำการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า ตาม มาตรา 18 นั้น เป็นการกำหนดเขตอำนาจสอบสวนในกรณีปกติที่ความผิดเกิดขึ้นในท้องที่เดียว ทั่วไปนั้น พนักงานสอบสวนที่มีเขตอำนาจหน้าที่ในการสอบสวน ได้แก่

- 1) พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ความผิดอาญาได้เกิดภายในเขตอำนาจของตน
- 2) พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่อ้างว่าความผิดอาญาได้เกิดภายในเขตอำนาจ ของตน

⁵² ณรงค์ ใจหาญ. (2552). *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 154.

3) พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่เชื่อว่าความผิดอาญาได้เกิดภายในเขตอำนาจของตน

4) พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ผู้ต้องหาอยู่ที่อยู่ในเขตอำนาจของตน

5) พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับภายในเขตอำนาจของตน

สำหรับพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบนั้น กรณีนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้มีการแบ่งเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบในกรณีทั่วไปไว้ โดยบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 วรรคสาม และวรรคสี่ ดังนี้

“ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติในมาตรา 19 มาตรา 20 และมาตรา 21 ความผิดอาญาได้เกิดในเขตอำนาจพนักงานสอบสวนคนใด โดยปกติให้เป็นหน้าที่พนักงานสอบสวนผู้นั้นเป็นผู้รับผิดชอบในการสอบสวนความผิดนั้นๆ เพื่อดำเนินคดี เว้นแต่เมื่อมีเหตุจำเป็นหรือเพื่อความสะดวก จึงให้พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ผู้ต้องหาอยู่ที่หรือถูกจับ เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการสอบสวน

ในเขตท้องที่ใดมีพนักงานสอบสวนหลายคน การดำเนินการสอบสวนให้อยู่ในความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนผู้เป็นหัวหน้าในท้องที่นั้น หรือผู้รักษาการแทน”

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่า จุดเกาะเกี่ยวของอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวน คือ ที่เกิดเหตุที่อยู่ของผู้ต้องหาและที่ผู้ต้องหาถูกจับ โดยถือที่เกิดเหตุเป็นจุดเกาะเกี่ยวที่สำคัญ เว้นแต่เมื่อมีเหตุจำเป็นหรือเพื่อความสะดวก จึงให้พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ผู้ต้องหาอยู่ที่หรือถูกจับเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการสอบสวน⁵³

“เหตุจำเป็น” เช่น ความปลอดภัยของการดำเนินคดี “ความสะดวก เช่น พยานหลักฐานต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในท้องที่ที่ผู้ต้องหาอยู่ที่หรือถูกจับ

ในคดีความผิดอันยอมความได้หรือความผิดต่อส่วนตัว พนักงานสอบสวนที่รับผิดชอบ โดยปกติ ก็คือ พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่เกิดเหตุเช่นเดียวกัน เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็นหรือเพื่อความสะดวก

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 19 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ในกรณีดังต่อไปนี้

1) เป็นการไม่แน่ว่าการกระทำผิดอาญาได้กระทำในท้องที่ใดในระหว่างหลายท้องที่

⁵³ คณิต ณ นคร. (2555). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 250.

- 2) เมื่อความผิดส่วนหนึ่งกระทำในท้องที่หนึ่ง แต่มีอีกส่วนหนึ่งในอีกท้องที่หนึ่ง
- 3) เมื่อความผิดนั้นเป็นความผิดต่อเนื่องและกระทำต่อเนื่องกันในท้องที่ต่าง ๆ เกินกว่าท้องที่หนึ่งขึ้นไป
- 4) เมื่อเป็นความผิดซึ่งมีหลายกรรม กระทำลงในท้องที่ต่าง ๆ กัน
- 5) เมื่อความผิดเกิดขึ้นขณะผู้ต้องหากำลังเดินทาง
- 6) เมื่อความผิดเกิดขึ้นขณะผู้เสียหายกำลังเดินทาง พนักงานสอบสวนในท้องที่หนึ่งท้องที่ใดที่เกี่ยวข้องมีอำนาจสอบสวนได้”

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 19 นั้น เป็นการกำหนดเขตอำนาจสอบสวนของพนักงานสอบสวนที่มีหน้าที่ทำการสอบสวนในกรณีพิเศษที่ท้องที่ ที่ความผิดเกิดมีจุดเกาะเกี่ยวกันหลายพื้นที่ ในกรณีที่เป็นกรณีไม่แน่ว่าการกระทำผิดอาญาได้กระทำในท้องที่ใดในระหว่างหลายท้องที่ หรือเมื่อความผิดส่วนหนึ่งกระทำในท้องที่หนึ่ง แต่มีอีกส่วนหนึ่งในอีกท้องที่หนึ่ง หรือเมื่อความผิดนั้นเป็นความผิดต่อเนื่องและกระทำต่อเนื่องกันในท้องที่ต่าง ๆ เกินกว่าท้องที่หนึ่งขึ้นไป หรือเมื่อเป็นความผิดซึ่งมีหลายกรรม กระทำลงในท้องที่ต่าง ๆ กัน หรือเมื่อความผิดเกิดขึ้นขณะผู้ต้องหากำลังเดินทาง หรือเมื่อความผิดเกิดขึ้นขณะผู้เสียหายกำลังเดินทาง ซึ่งพนักงานสอบสวนในท้องที่หนึ่งท้องที่ใดที่เกี่ยวข้องมีอำนาจสอบสวนได้ทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวได้ให้อำนาจพนักงานสอบสวนในท้องที่หนึ่งท้องที่ใด ที่เกี่ยวข้องมีอำนาจสอบสวนได้ ซึ่งหมายความว่าพนักงานสอบสวนทุกท้องที่ที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่เกิดขึ้นหลายท้องที่ตามมาตรา 19 (1) - (6) นั้นเอง และย่อมมีอำนาจสอบสวนความผิดฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งเกิดขึ้นนอกเขตท้องที่ของตนได้ด้วย หากว่ามีอำนาจสอบสวนเฉพาะฐานความผิดที่เกิดขึ้นภายในเขตอำนาจของตนเท่านั้น ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1180/2537 ซึ่ง วินิจฉัยว่า “เมื่อการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์เกิดที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี แม้ความผิดฐานรับของโจรจะเกิดที่อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี แต่ก็เป็นความผิดที่ได้กระทำต่อเนื่องกัน พนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรอำเภอไทรโยค จึงมีอำนาจสอบสวนจำเลยที่ 2 และ ที่ 3 ในข้อหารับของโจรได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 19 และเมื่อ พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนจำเลยที่ 2 และที่ 3 ที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอไทรโยค ซึ่งอยู่ใน เขตอำนาจของศาลจังหวัดกาญจนบุรี โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องจำเลยที่ 2 ที่ 3 ต่อศาลจังหวัด กาญจนบุรี

อย่างไรก็ตามกรณีมาตรา 19 เมื่อพิจารณาจากหลักการแบ่งเขตพื้นที่เพื่อกำหนดตัวพนักงานสอบสวนที่มีหน้าที่ในการสอบสวนแล้ว ผู้ศึกษามีข้อสังเกตว่า หากเป็นกรณีท้องที่ ที่ความผิดเกิดมีจุดเกาะเกี่ยวกันหลายพื้นที่ตามมาตรา 19 นี้ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ท้องที่ที่มีอำนาจ

สอบสวนในกรณีนี้นั้นจะต้องเป็นห้องที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่ระบุไว้ตามมาตรา 19 (1) - (6) เท่านั้น ห้องที่อื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง แม้จะเป็นห้องที่ผู้ต้องหาหรือผู้ต้องหาที่อยู่ในเขตอำนาจ หรือห้องที่ที่ถูกจับภายในเขตอำนาจหากมิใช่ห้องที่เกี่ยวข้องตาม (1) - (6) แล้ว ก็ไม่มีอำนาจสอบสวนทั้งสิ้น ซึ่ง ต่างกับกรณีตามมาตรา 18 ที่นอกจากห้องที่ความผิดเกิดแล้ว ยังให้อำนาจพนักงานสอบสวน ห้องที่ห้องที่ผู้ต้องหาหรือผู้ต้องหาที่อยู่ในเขตอำนาจ หรือห้องที่ที่ถูกจับภายในเขตอำนาจนั้น มีอำนาจ สอบสวนได้ด้วยทั้งๆ ที่มาตรา 19 (1) - (6) เป็นเพียงบทขยายห้องที่ที่ความผิดเกิดขึ้นทั้งสิ้นว่าหากมีความผิดเกิดขึ้นหลายห้องที่ก็ให้ทุกห้องที่มีอำนาจสอบสวนทุกความผิดที่เกี่ยวข้องได้ใน ฐานะห้องที่ที่ความผิดเกิดส่วนห้องที่ผู้ต้องหาหรือผู้ต้องหาที่อยู่ในเขตอำนาจ หรือห้องที่ที่ถูกจับภายในเขตอำนาจนั้น กลับไม่มีบัญญัติไว้ กรณีนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าห้องที่ผู้ต้องหาหรือผู้ต้องหาที่อยู่ในเขตอำนาจ หรือห้องที่ที่ถูกจับภายในเขตอำนาจน่าจะยังมีอำนาจสอบสวนได้เช่นเดิมตามมาตรา 18 เพราะมาตรา 19 นั้น น่าจะแปลความว่าเป็นบทขยายห้องที่ที่ความผิดเกิดตามมาตรา 18 เท่านั้น นอกจากนี้ การที่ศาลฎีกาแปลความลักษณะดังกล่าวกลับจะเป็นการจำกัดเขตอำนาจสอบสวน กรณีที่ห้องที่ที่ความผิดเกิดมีจุดเกาะเกี่ยวกันหลายพื้นที่ตามมาตรา 19 ให้แคบลงกว่ากรณีความผิดเกิดขึ้นในห้องที่เดียวตามมาตรา 18 เพราะหากจะพิจารณาลงไปแล้ว ในหนึ่งคดีห้องที่ที่มีอำนาจสอบสวนคดีตามมาตรา 18 นั้น จะมีถึงห้าห้องที่ตั้งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนความผิด ตามมาตรา 19 หากแปลความดังที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าห้องที่ที่มีอำนาจสอบสวนในกรณีนี้จะต้อง เป็นห้องที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่ระบุไว้ตามมาตรา 19 (1) - (6) เท่านั้น ดังที่กล่าวมาแล้ว ก็จะกลายเป็นว่า หากข้อเท็จจริงปรากฏความผิดเกิดขึ้นสองห้องที่ เช่น ลักทรัพย์ห้องที่หนึ่ง แต่รับของ โจรอีกห้องที่หนึ่ง ซึ่งศาลฎีกาไทยถือว่าเป็นความผิดที่ต่อเนื่องกันตามมาตรา 19 (3) ห้องที่ที่ทรัพย์หายไปกับห้องที่ที่มีการรับของ โจรเท่านั้นที่จะมีอำนาจสอบสวนคดีนี้ได้ ดังนั้น กรณีนี้เท่ากับว่ามีเพียงพนักงานสอบสวนสองห้องที่ที่มีอำนาจหน้าที่สอบสวน คือ ห้องที่ที่ทรัพย์หายไปกับห้องที่ที่รับของ โจรซึ่งต่างจากมาตรา 18 ที่สอบสวนได้ถึงห้าห้องที่เพราะรวมเอาห้องที่ผู้ต้องหาหรือผู้ต้องหาที่อยู่ และห้องที่ผู้ต้องหาถูกจับด้วย กรณีไม่น่าจะเป็นไปตามความประสงค์ของกฎหมายเพราะ มาตรา 19 น่าจะเป็นบทบัญญัติเพื่อประโยชน์ในการขยายห้องที่ที่ความผิดเกิดตามมาตรา 18 ให้กว้างขึ้นเท่านั้น ส่วนห้องที่ผู้ต้องหาหรือผู้ต้องหาที่อยู่ในเขตอำนาจ หรือห้องที่ที่ถูกจับภายในเขตอำนาจนั้น น่าจะยังมีอำนาจสอบสวนตามมาตรา 18 ได้เช่นเดิม เพราะมาตรา 18 ต้องถือเป็นหลักใหญ่ในการกำหนดเขตอำนาจสอบสวนในกรณีความผิดเกิดขึ้นในราชอาณาจักร

การแบ่งเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินคดีในกรณีพิเศษที่ห้องที่ที่ความผิดเกิดมีจุดเกาะเกี่ยวกันหลายพื้นที่ ซึ่งพนักงานสอบสวนในห้องที่ใด

ห้องที่หนึ่ง ที่เกี่ยวข้องมีอำนาจสอบสวนได้ มีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 19 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า

“ในกรณีข้างต้นพนักงานสอบสวนต่อไปนี้เป็นผู้รับผิดชอบในการสอบสวน

(ก) ถ้าจับผู้ต้องหาได้แล้ว คือพนักงานสอบสวนซึ่งห้องที่จับได้อยู่ในเขตอำนาจ

(ข) ถ้าจับผู้ต้องหาขังไม่ได้ คือพนักงานสอบสวนซึ่งห้องที่พบการกระทำผิดก่อนอยู่ในเขตอำนาจ”

บทบัญญัติมาตรา 19 นี้ เป็นการกำหนดให้ต้องมีพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบทำคดีหากมีปัญหากันในระหว่างพนักงานสอบสวนหลายห้องที่มีอำนาจสอบสวนเท่านั้น แต่มิได้หมายความว่าพนักงานสอบสวนที่เคยมีอำนาจสอบสวนอยู่แล้วต้องหมดอำนาจไปเพราะบทบัญญัติของมาตรานี้ไม่

กล่าวโดยสรุป ในการปฏิบัติหน้าที่ในการสอบสวนคดีอาญานั้น โดยปกติจะมีการแบ่งเขตพื้นที่ของพนักงานสอบสวนที่มีหน้าที่ในการสอบสวน ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีบทบัญญัติเรื่องเขตพื้นที่ของพนักงานสอบสวนไว้ในมาตรา 18, 19 และมาตรา 20 และได้บัญญัติเรื่องเขตอำนาจศาลไว้ในมาตรา 22 ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ความหมายของคำว่า “พนักงานสอบสวนที่มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน” นั้น ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ฌ นคร⁵⁴ ได้อธิบายคำว่า “พนักงานสอบสวน” ว่ามีความหมายเป็น 2 นัย กล่าวคือ นัยหนึ่งหมายถึง ตัวบุคคลหรือตัวพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่สอบสวนกับอีกนัยหนึ่ง หมายถึง องค์กระดำเนินการคดีอาญาที่มีอำนาจหน้าที่สอบสวน ซึ่งคำว่า “พนักงานสอบสวนที่มีอำนาจและหน้าที่” ในที่นี้ หมายถึง องค์กระสอบสวน มิใช่ตัวเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่สอบสวน” ดังนั้น จึงสอดคล้องกับหลักที่ว่า “อำนาจสอบสวนเป็นอำนาจเดียวมีอาจแบ่งแยกออกเป็นส่วนๆ ได้ ส่วนการกำหนดเขตอำนาจสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น เป็นเพียงการแบ่งเขตพื้นที่ เพื่อกำหนดตัวพนักงานสอบสวนที่มีหน้าที่ในการสอบสวนเท่านั้น เพื่อป้องกันการเกี่ยงจนการทำหน้าที่ของพนักงานสอบสวน และป้องกันมิให้สิทธิของบุคคลที่จะถูกสอบสวนถูกระทบกระเทือน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและจากการกระทำของเจ้าพนักงาน ด้วยเหตุที่เจ้าพนักงานอาจอาศัยอำนาจสอบสวนดังกล่าวทำการสอบสวนผู้ต้องหาออกเขตที่มีจุดเกาะเกี่ยวกับการ กระทำความคิดอันจะส่งผลให้สิทธิของผู้ต้องหาถูกระทบกระเทือนโดยการกระทำของอำนาจรัฐ ได้ ดังนั้น เขตอำนาจสอบสวนโดยหลักแล้วต้องถือว่าเป็นอำนาจเดียวมิได้แบ่งแยกออกเป็นส่วนๆ ได้

⁵⁴ คณิต ฌ นคร. (2552). *ชำระหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตำรวจ-อัยการ-ศาล*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 54.

ในการกำหนดเขตอำนาจสอบสวนของพนักงานสอบสวนนั้น นอกจากจะมีผลถึงเขตอำนาจของพนักงานอัยการในการสั่งคดีแล้ว ยังมีผลถึงเขตอำนาจของศาลในการชำระคดีอาญาในด้านพื้นที่ (ratione loci) อีกด้วย อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตประการสำคัญเกี่ยวกับเรื่อง เขตอำนาจฟ้องร้องของพนักงานอัยการ ซึ่งมีได้มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังเช่นอำนาจสอบสวนดังกล่าว แต่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติองค์กรอัยการและ พนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 เป็นการเฉพาะซึ่งตามมาตรา 11 บัญญัติว่า “ให้มีพนักงานอัยการไว้ เป็นนายแผ่นดินประจำศาลต่างๆนอกจากศาลทหารตามกรอบอัตรากำลังที่ ก.อ. กำหนดตามความจำเป็นและเหมาะสม” และมาตรา 12 วรรคสอง บัญญัติว่า “ในท้องที่ที่ตั้งศาลจังหวัด ศาลแขวงหรือศาลเยาวชนและครอบครัว ยกเว้นในเขตกรุงเทพมหานครให้มีสำนักงานอัยการ จังหวัดประจำศาลแต่ละศาลมีเขตพื้นที่ตามที่ ก.อ. ประกาศกำหนด โดยมีพนักงานอัยการคนหนึ่ง เป็นหัวหน้าเรียกว่า “อัยการจังหวัด” ดังนั้น เขตอำนาจของพนักงานอัยการจึงอิงกับเขตอำนาจของศาลในการพิจารณาคดี ซึ่งเขตอำนาจของศาลตามมาตรา 22 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น กำหนดให้ศาลที่มีอำนาจชำระคดีอาญา คือ ศาลที่ความผิดอาญาเกิดขึ้น เชื่อว่าได้เกิดขึ้นหรืออ้างว่าได้เกิดขึ้นอยู่ในเขตอำนาจ หรือศาลแห่งท้องที่ที่จำเลยมีที่อยู่หรือจำเลยถูกจับ ได้อยู่ในเขตอำนาจรวมทั้งศาลที่พนักงานสอบสวนได้ทำการสอบสวนคดีนอกเหนือจากศาลดังกล่าว

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ไม่มีบทบัญญัติที่ให้ความหมายของคำว่า “เขตอำนาจสอบสวนคดีอาญา” อย่างชัดเจน และไม่มียกเว้นที่ที่กำหนดถึงผลของการสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนที่ไม่มีเขตอำนาจไว้ว่า หากเป็นการสอบสวนที่กระทำโดยพนักงานสอบสวนที่ไม่มีเขตอำนาจหรือหน้าที่ในการสอบสวนแล้ว จะส่งผลให้การสอบสวนนั้น ไม่ชอบเสียไปทั้งหมด หรือเป็นเพียงการสอบสวนที่ไม่ชอบในส่วนที่ไม่ใช่สาระสำคัญ ไม่มีผลถึงกับทำให้การสอบสวนเสียไปทั้งหมด พนักงานอัยการยังมีอำนาจฟ้องได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 อย่างไรก็ตาม คงมีแต่เพียงแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ได้วินิจฉัยไว้ว่า “การสอบสวนโดยพนักงานที่ไม่มีเขตอำนาจนั้น มีผลร้ายแรงถึงขนาดทำให้การสอบสวนเสียไปทั้งหมด ถือว่าทั้งคดีไม่มีการสอบสวนคดีนั้นมาก่อน ส่งผลให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องตามมาตรา 120 โดยไม่มีการพิจารณาประเด็นอื่น เช่น ประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบ ของการพิพากษายกฟ้องกับมาตรฐานการอำนวยความยุติธรรมทางอาญา ประเด็นเกี่ยวกับสิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปหรือไม่อย่างไร หรือประเด็นเกี่ยวกับสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย เป็นต้น แต่อย่างไร

โดยหลักแล้ว เมื่อมีการกระทำเกิดขึ้นในท้องที่แห่งใด ย่อมส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนในท้องที่นั้น ถือได้ว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นในท้องที่นั้น เจ้าพนักงาน

แห่งท้องที่ที่ความผิดเกิดขึ้น จึงต้องมีภาระหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย การสืบสวน สอบสวนการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าว ด้วยเหตุนี้เองท้องที่ที่ความผิดเกิดขึ้นจึงถือว่าเป็นท้องที่ที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่สำคัญที่จะรับผิดชอบในการสอบสวนความผิดที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นไปตามหลักที่ว่า “ความผิดเกิดขึ้นที่ใดควรชำระคดีที่นั่น” ทั้งนี้ เพราะเมื่อความผิดอาญาเกิดขึ้นในท้องที่ใด ความสงบเรียบร้อยในท้องที่นั้นจะได้รับการกระทบกระเทือน ดังนั้น คดีอาญาที่เกิดขึ้นนั้นควรจะ ถูกชำระในเขตนั้นด้วย นอกจากนี้การชำระคดีอาญาในท้องที่ความผิดเกิดขึ้นย่อมทำให้เกิดความ สะดวกในการรวบรวมพยานหลักฐานและการหาตัวผู้ร่วมกระทำความผิด ส่วนการขยายเขตอำนาจ พนักงานสอบสวนและเขตอำนาจศาลให้รวมถึงท้องที่ที่จับผู้ต้องหาได้ ด้วยเหตุผลคือ ความสะดวก ในการสอบสวนตัวผู้ต้องหา และการขยายอำนาจให้รวมถึงท้องที่ที่เป็นถิ่นที่อยู่ของผู้ต้องหา ด้วย เหตุผลคือถิ่นที่อยู่ของผู้ต้องหาทำให้ทราบถึงเบื้องหลังในอดีตของผู้ต้องหา

สำหรับความหมายของคำว่า “เขตอำนาจสอบสวน” หรือ “เขตอำนาจของ พนักงานสอบสวน” นั้น ปัจจุบันยังเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันในทางวิชาการว่า ความหมายที่แท้จริง ของ คำจำกัดความดังกล่าวว่ามีความหมายอย่างไร กล่าวคือ มีความหมายในเชิงอำนาจในการ ดำเนินคดีอาญา หรือมีความหมายในเชิงเขตพื้นที่ ทั้งตามแนวปฏิบัติขององค์กรใน กระบวนการ ยุติธรรมของไทยยังแตกต่างกันอยู่ ด้วยเหตุที่หากพิจารณาตามบทบัญญัติเกี่ยวกับ ผู้มีอำนาจ สอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยแล้ว ได้มีทั้งบทบัญญัติ ที่เกี่ยวกับ องค์กรที่มีอำนาจสอบสวน ตำแหน่งที่มีอำนาจสอบสวน และเขตท้องที่ที่มีอำนาจ สอบสวน รวมถึง อำนาจของรัฐในการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดลงนอกราชอาณาจักร กล่าวคือ⁵⁵

- 1) องค์กรที่มีอำนาจสอบสวน ได้แก่ องค์กรอัยการ อัยการสูงสุด องค์กรฝ่าย ปกครอง และองค์กรพนักงานสอบสวน
- 2) ตำแหน่งที่มีอำนาจสอบสวน ได้แก่ พนักงานอัยการ พนักงานฝ่ายปกครอง และ พนักงานสอบสวน เป็นต้น
- 3) เขตท้องที่ที่มีอำนาจสอบสวน ได้แก่ เขตท้องที่ที่ความผิดเกิดขึ้น เขตท้องที่ ผู้ต้องหา มีที่อยู่ เขตท้องที่ที่ผู้ต้องหาถูกจับ เป็นต้น
- 4) อำนาจของรัฐในการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดลงนอกราชอาณาจักร ได้แก่ การ กระทำความผิดที่มีโทษตามกฎหมายไทยกระทำลงนอกราชอาณาจักร ซึ่งประมวลกฎหมายวิธี

⁵⁵ ยิ่งพรณัฐ คำภูเวียง. (2555). *เขตอำนาจสอบสวนคดีอาญา*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 115-116.

พิจารณาความอาญาของไทยได้กำหนดให้เป็นอำนาจของอัยการสูงสุดเป็นผู้รับผิดชอบการสอบสวนในกรณีดังกล่าว

ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์นั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน” โดยผลของมาตรานี้ หากพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดโดยที่ยังไม่มีการสอบสวนคดีนั้นมาก่อน หรือหากมีการสอบสวนแต่การสอบสวนนั้นมีความบกพร่องในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ ศาลฎีกาได้วินิจฉัยตลอดมาว่า เป็นการสอบสวนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ถือเท่ากับไม่มีการสอบสวนความผิดนั้นมาก่อน และย่อมส่งผลให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องตามมาตรา 120 121 เช่น การสอบสวนที่กระทำโดยบุคคลที่มีใช้พนักงานสอบสวนตามมาตรา 2 (6) เพราะมิใช่เจ้าพนักงานที่กฎหมายกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่ทำการสอบสวน หรือ การสอบสวนที่กระทำโดยพนักงานสอบสวนที่ไม่มีเขตอำนาจ หรือการสรุปสำนวนทำความเข้าใจว่าควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องส่งไปยังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาตามมาตรา 140, 141, 142 กระทำโดยพนักงานสอบสวนที่มีใช้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ หรือพนักงานสอบสวนทำการสอบสวนในคดีความผิดต่อส่วนตัวโดยมิได้มีการร้องทุกข์ตามระเบียบอันเป็นการขัดต่อมาตรา 121 วรรคสอง หรือเป็นการสอบสวนผู้ต้องหาโดยมิได้แจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ เป็นต้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยนั้น ถือว่าการสอบสวนเป็นเงื่อนไขสำคัญในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ ซึ่งกฎหมายห้ามมิให้พนักงานอัยการฟ้อง คดีอาญาโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นมาก่อนสอบสวน การสอบสวนจึงไม่ใช่เงื่อนไขการฟ้องคดีต่อศาล โดยองค์กรอัยการเป็นส่วนหนึ่งในการ สอบสวน และมีส่วนร่วมในการสอบสวน คอยชี้แนะให้คำปรึกษาแก่เจ้าพนักงานในการรวบรวม พยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์การกระทำผิดของผู้ต้องหา⁵⁶

3.3.3 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

เดิมประเทศไทยได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์แนวทางการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชน และครอบครัว พ.ศ. 2534 ต่อมาได้มีการแก้ไขปรับปรุงหลักเกณฑ์ต่างๆ ไว้ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่ปัจจุบันได้มีการแยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรม โดยมีสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นหน่วยธุรการ ของศาลยุติธรรมที่เป็นอิสระและกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นหน่วยงาน ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม สมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการ

⁵⁶ คณิต ณ นคร. (2551). *การสอบสวนผู้ต้องหา*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 125.

จัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวให้สอดคล้องกับอำนาจหน้าที่และ โครงสร้างใหม่ประกอบกับสมควรปรับปรุงในส่วนที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิสวัสดิภาพและวิธีปฏิบัติต่อเด็ก เยาวชน สตรี และบุคคลในครอบครัว รวมทั้งใน ส่วน ของ กระบวนการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว เพื่อให้สอดคล้องกับ รัฐธรรมนูญ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อ สตรีในทุกรูปแบบ จึง จำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

จากการตราพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดี เยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ถือว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางปฏิบัติจากเดิม อย่างมากโดยเฉพาะ หลักเกณฑ์ชั้นสอบสวน ทั้งนี้เริ่มจากกระบวนการในชั้นจับกุม ดังนี้

3.3.3.1 สิทธิในชั้นจับกุม

การจับกุมเด็กนั้น โดยหลักกฎหมายห้ามมิให้จับเด็ก เว้นแต่เด็กได้กระทำความผิด ซึ่งหน้าหรือมีหมายจับหรือคำสั่งศาล และสำหรับการจับกุมเยาวชนนั้นให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ ตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติถึง การจับกุมไว้ว่า พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะ จับผู้ใด โดยไม่มีหมายจับหรือคำสั่งศาลไม่ได้ เว้นแต่เมื่อบุคคลนั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือเมื่อพบบุคคลโดยมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่า ผู้นั้นน่าจะก่อเหตุร้าย ให้เกิดภัยอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น โดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือ วัตถุอย่างอื่น อันสามารถอาจใช้ในการกระทำความผิด หรือเมื่อมีเหตุที่จะออกหมายจับบุคคลนั้น ตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา มาตรา 66(2) แต่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ ศาลออก หมายจับบุคคลนั้นได้ หรือเป็นการจับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หนีหรือหลบหนีในระหว่างถูก ปลดปล่อยชั่วคราวตามมาตรา 117

สำหรับการจับกุมเด็กซึ่งต้องหว่ากระทำความผิดกับการจับกุมเยาวชน ซึ่งต้องหา ว่ากระทำความผิดนั้น มีข้อแตกต่างกันคือ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจจับกุมเยาวชน ได้โดยไม่มีหมายหรือคำสั่งศาลในกรณีที่ต้องด้วยข้อยกเว้นของ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 (2) (3) และ(4) ด้วย แต่การจับ เด็กไม่อาจนำข้อยกเว้นดังกล่าวไปใช้ได้ เพราะมาตรา 66 วรรคหนึ่ง มีความหมายชัดเจนว่า ห้ามมิ

ให้จับกุมเด็กซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด⁵⁷ เว้นแต่เด็กนั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีหมายจับหรือคำสั่งศาล

และเมื่อมีการจับกุมเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดแล้ว กฎหมายได้กำหนดวิธีการจับกุมเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดและการนำ ตัวเด็กหรือเยาวชนผู้ถูกจับส่งพนักงานสอบสวน โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1) ให้เจ้าพนักงานผู้จับแจ้งแก่เด็กหรือเยาวชนนั้นว่าเขาต้องถูกจับและ แจ้งข้อกล่าวหาพร้อมทั้งสิทธิตามกฎหมายให้ทราบหากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ

2) จะต้องนำตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการพนักงานสอบสวนแห่งท้อง ที่ถูกจับทันที เพื่อให้พนักงานสอบสวนของท้องที่ดังกล่าวส่งตัวผู้ถูกจับ ไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบโดยเร็ว ส่วนการส่งตัวเด็กหรือเยาวชนซึ่งถูกจับของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบไปยังสถานพินิจ พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบจะดำเนินการต่อไปตามมาตรา 70 และเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้จับกุมแจ้งการจับกุมเด็กหรือเยาวชน โดยถ้าขณะจับกุมมีบิดามารดา ผู้ปกครอง บุคคล หรือผู้แทนองค์การซึ่ง เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยในขณะนั้น ให้เจ้าพนักงานผู้จับแจ้งเหตุแห่งการจับให้บุคคลดังกล่าวทราบหรือ ในกรณีความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน 5 ปี เจ้าพนักงานผู้จับจะส่งให้บุคคลดังกล่าวเป็นผู้นำตัวเด็ก หรือเยาวชนนั้น ไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนตามวรรคหนึ่งก็ได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าในขณะนั้น ไม่มีบิดามารดา ผู้ปกครองหรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็ก หรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย อยู่กับผู้ถูกจับ ให้เจ้าพนักงานผู้จับแจ้งให้บุคคลดังกล่าวคนใดคนหนึ่งทราบถึง การจับกุมใน โอกาสแรกเท่าที่สามารถจะทำได้ หรือหากผู้ถูกจับประสงค์จะติดต่อสื่อสารหรือปรึกษาหารือกับบุคคล เหล่านั้นซึ่งไม่เป็นอุปสรรคต่อการจับกุมและอยู่ในวิสัยที่จะดำเนินการได้ให้เจ้าพนักงาน ผู้จับดำเนินการให้ตามสมควรแก่กรณี โดยไม่ชักช้า

นอกจากนี้ในการจับกุมเจ้าพนักงานผู้จับยังมีหน้าที่แจ้งข้อหาแก่เด็ก หรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดซึ่งถูกจับกุม

3) ก่อนส่งตัวผู้ถูกจับให้พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับนั้น กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้จับจะต้องทำบันทึกการจับกุมโดยแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ ทั้งนี้ห้ามมิให้เจ้าพนักงานผู้จับกุมถาม

⁵⁷ อติสร นุปผเวศ. (2555). *ปัญหาตรวจสอบการจับเด็กและเยาวชน*. ผลงานส่วนบุคคลหลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 10 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 5.

คำให้การผู้ถูกจับโดยถ้ำขณะทำบันทึกดังกล่าว บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลหรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยอยู่ด้วยในขณะนั้น ต้องกระทำต่อหน้าบุคคลดังกล่าวและจะให้ลงลายมือชื่อเป็นพยานด้วยก็ได้ และถ้อยคำของเด็กหรือเยาวชนในชั้นจับกุมมิให้ศาลรับฟังเป็นพยานเพื่อพิสูจน์ความผิดของเด็กหรือเยาวชน แต่ศาลอาจรับฟังเป็นคุณแก่เด็กหรือเยาวชนได้

ทั้งนี้มาตรการการจับกุมเด็กหรือเยาวชนผู้ซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มีมาตรการที่แตกต่างไปจากเดิม โดยมีมาตรการตรวจสอบการจับกุมเพิ่มเข้า มาโดยมีมาตรการดังนี้ ในกรณีที่พนักงานสอบสวนได้รับตัวเด็กหรือเยาวชนซึ่งถูกจับให้พนักงานสอบสวนนำตัวเด็กหรือเยาวชนไปศาลเพื่อตรวจสอบการจับกุมทันที ทั้งนี้ ภายในเวลาสี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่เด็กหรือเยาวชนไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ แต่มิให้นับเวลาเดินทางปกติที่นำตัวเด็กหรือเยาวชนผู้ถูกจับจาก ที่ทำการของพนักงานสอบสวนมาศาลเข้าในเวลาที่สี่สิบสี่ชั่วโมงนั้นด้วย ทั้งนี้ใช้บังคับในกรณีที่พนักงานสอบสวนได้รับตัวเด็กหรือเยาวชนซึ่งถูกจับไม่ใช่แก่กรณีที่เด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดถูกเรียกมา ส่งตัวมา เข้าหาพนักงานสอบสวนเอง มาปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวน หรือมีผู้นำตัวเด็กหรือเยาวชนนั้นเข้ามามอบตัวต่อพนักงานสอบสวนตามมาตรา 70

ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดมีบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลหรือองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย และบุคคลหรือองค์การดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายังสามารถปกครองและดูแลเด็กหรือเยาวชนนั้นได้⁵⁸ พนักงานสอบสวนอาจมอบตัวเด็กหรือเยาวชนให้แก่บุคคลดังกล่าวไปปกครองดูแลและสั่งให้นำตัวเด็กหรือเยาวชน ไปยังศาลภายในสี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่เด็กหรือเยาวชนไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนภายหลังถูกจับ ในกรณีเช่นว่านี้หากมีพฤติการณ์น่าเชื่อว่าเด็ก หรือเยาวชนจะไม่ไปศาล พนักงานสอบสวนจะเรียกประกันจากบุคคลดังกล่าวตามควรแก่กรณีก็ได้ และในกรณีดังกล่าวไม่นำไปใช้บังคับในคดีที่พนักงานสอบสวนเห็นว่าอาจเปรียบเทียบปรับได้ กรณีนี้น่าจะหมายความว่า คดีอาญาใด หากเป็นคดีที่พนักงานสอบสวนอาจเปรียบเทียบปรับได้ ขั้นตอนในการนำตัวเด็กหรือเยาวชนไปศาลเพื่อตรวจสอบการจับกุมทันที ทั้งนี้ภายในเวลาสี่สิบสี่ชั่วโมงก็ไม่จำเป็นต้องกระทำพนักงานสอบสวนก็ดำเนินการเปรียบเทียบผู้ต้องหาไป แล้วคดีอาญานั้นก็เป็นอันยุติสิ้นสุดลงตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

⁵⁸ ณรงค์ ใจหาญ. (2560). “การคุ้มครองเด็กในการให้ปากคำคดีอาญา”. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม*. ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรมเฉลิมพระเกียรติ. หน้า 20.

3.3.3.2 สิทธิในชั้นสอบสวน

มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 และให้มีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนด 180 วันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป ซึ่งมีผลเป็นการยกเลิกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ในเรื่องมาตรการการสอบสวนเด็กและ เยาวชนผู้กระทำผิดเดิมพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 50 วรรคสาม ได้บัญญัติให้ดำเนินการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนั้น มาตรการการสอบสวนเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 จึงใช้มาตรการการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยโลม อีกทั้งมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ก็ยังได้บัญญัติให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับ แก่คดีเยาวชนและครอบครัวเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดี เยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้มีการบัญญัติถึงมาตรการการสอบสวนเด็กและ เยาวชนผู้กระทำความผิดไว้โดยเฉพาะในมาตรา 75 ซึ่งบัญญัติว่า “ในการสอบสวน ให้กระทำในสถานที่ที่เหมาะสมโดยไม่เลือกปฏิบัติและไม่ปะปนกับผู้ต้องหาอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องอยู่ในสถานที่นั้นอันมีลักษณะเป็นการประจานเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงอายุ เพศ สภาพวะของเด็กหรือเยาวชนเป็นสำคัญ และต้องใช้ภาษาและถ้อยคำที่ทำให้เด็กหรือเยาวชนสามารถเข้าใจได้ง่าย โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ถ้าเด็ก หรือเยาวชนไม่สามารถสื่อสารหรือไม่เข้าใจภาษาไทยให้จัดหาล่ามให้ตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญาหรือจัดหาเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกหรือ ความช่วยเหลืออื่นใดให้ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

ในการแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่า กระทำความผิดจะต้องมีที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชนอยู่ร่วมด้วยทุกครั้ง พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่าเด็กหรือเยาวชนมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และถ้อยคำของเด็กหรือเยาวชนอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ ทั้งนี้ เมื่อคำนึงถึงอายุ เพศ และสภาพจิตของเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดแต่ละราย

ในการแจ้งข้อหาและการสอบปากคำเด็กหรือเยาวชนตามวรรคสอง บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยจะเข้าร่วมฟังการสอบสวน ดังกล่าวด้วยก็ได้

จะเห็นได้ว่า มาตรการการสอบสวนเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิด ตามมาตรา 75 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชน และครอบครัว พ.ศ. 2553 มีหลักเกณฑ์และวิธีการดังนี้

ข้อแรก การสอบสวนต้องกระทำในสถานที่ที่เหมาะสมไม่เลือกปฏิบัติและไม่ปะปนกับผู้ต้องหาอื่นหรือมีบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องอยู่ในสถานที่ที่ทำการสอบสวน

ข้อสอง ต้องใช้ภาษาและถ้อยคำที่ทำให้เด็กหรือเยาวชนเข้าใจได้ง่าย

ข้อสาม ถ้าเด็กหรือเยาวชนไม่สามารถสื่อสารหรือไม่เข้าใจภาษาไทยให้จัดหาล่ามให้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือจัดหาเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกหรือความช่วยเหลืออื่นใดให้ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและ พัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

ข้อสี่ ในการแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำเด็กและเยาวชนจะต้องมีที่ปรึกษากฎหมายอยู่ร่วมด้วยทุกครั้ง

ข้อห้า พนักงานสอบสวนต้องแจ้งด้วยว่าเด็กหรือเยาวชนมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การและถ้อยคำของเด็กหรือเยาวชนอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

ข้อหก การแจ้งข้อหาและการสอบปากคำเด็กหรือเยาวชน บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยจะเข้าร่วมรับฟังการ สอบสวน ดังกล่าวด้วยก็ได้

ข้อสังเกต จะเห็นได้ว่าในเรื่องมาตรการการสอบสวนเด็กและเยาวชน ผู้กระทำความผิดพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชน และครอบครัว พ.ศ. 2553 กลับมิได้มีการบัญญัติให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลมเหมือนแต่เดิม และมาตรการการสอบสวนเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณา คดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มีความแตกต่างจากมาตรการการสอบสวนเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ ในมาตรการการสอบสวนเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ไม่ได้มีการบัญญัติให้นักสังคมสงเคราะห์หรือนักจิตวิทยา พนักงานอัยการ และบุคคลที่เด็กร้องขอเข้าร่วมในการสอบสวนเด็กและเยาวชนด้วย เพียงแต่บัญญัติให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคล หรือผู้แทน

องค์การซึ่งเด็กและเยาวชนอยู่ด้วยจะร่วมรับฟังการสอบสวนเด็กหรือเยาวชนก็ได้เท่า นั้น แต่ทั้งนี้มีการบัญญัติเพิ่มเติมให้ในการแจ้งข้อหาและการถามปากคำผู้ต้องหาที่เป็นเด็กและเยาวชนจะต้องมีที่ปรึกษากฎหมายอยู่ร่วมด้วยทุกครั้ง และกรณีดังกล่าว สำนักงานอัยการสูงสุดก็ได้มีหนังสือเวียนแจ้งถึงแนวทางปฏิบัติในการสอบสวน ผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชนตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ว่าในการแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหว่ากระทำความผิดตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 75 ต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ ประกอบมาตรา 134/2 ด้วย โดยอาศัยความตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ที่ได้บัญญัติให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาใช้บังคับแก่คดีเยาวชนและครอบครัวเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้

3.3.4 พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547

พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ตราขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อการแก้ปัญหา การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่มีความซับซ้อนและมีลักษณะพิเศษในการสืบสวนยิ่งกว่าคดีอาญาธรรมดา โดยสืบเนื่องจากสถานการณ์โลกมีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาด้านเทคโนโลยี ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมการเมือง วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการก่ออาชญากรรม ซึ่งพัฒนาจากการใช้ความรุนแรงเป็นอาชญากรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่ามหาศาล ส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก การใช้เทคโนโลยีคุณภาพสูงและช่องว่างทางกฎหมายปิดบังความผิดของตน มีอิทธิพลและเครือข่ายองค์กรโยงโยทั้งภายในและภายนอกประเทศทำให้ยากต่อการสืบสวนสอบสวนดำเนินคดี จึงต้องมีการจัดตั้งกรมสอบสวนคดีพิเศษ และกำหนดให้มีพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ ซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการสืบสวนคดีอาญา และการก่ออาชญากรรมอื่นๆ มาเป็นผู้สืบสวนสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐาน เป็นการเฉพาะ

ทั้งนี้พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 กำหนดให้มีคณะกรรมการคดีพิเศษ เรียกโดยย่อว่า “กคพ.”⁵⁹ ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นรองประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงยุติธรรม ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงพาณิชย์ อัยการสูงสุด ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา เจ้ากรมพระธรรมนูญ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

⁵⁹ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547. มาตรา 5.

นายกสภานายความ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนเก้าคน และในจำนวนนี้ต้องมีบุคคลซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านเศรษฐศาสตร์ การเงินการธนาคาร เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกฎหมาย อย่างน้อยด้านละหนึ่งคนเป็นกรรมการ และกำหนดให้อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ เป็นกรรมการและเลขานุการ และให้อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษแต่งตั้งข้าราชการในกรมสอบสวนคดีพิเศษจำนวนไม่เกินสองคนเป็นผู้ช่วยเลขานุการ

นอกจากนี้ ลักษณะคดีใดจะเป็นพิเศษนั้น พระราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดให้คดีที่จะเป็นคดีพิเศษได้นั้น ต้องเป็นคดีความผิดทางอาญา ในลักษณะต่อไปนี้ คือ

ประการแรก คดีความผิดทางอาญาตามกฎหมายที่กำหนดไว้ในบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ และที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยการเสนอแนะของ กกพ. โดยคดีความผิดทางอาญาตามกฎหมายดังกล่าว จะต้องมีลักษณะ เป็นคดีความผิดทางอาญาที่มีความซับซ้อน จำเป็นต้องใช้วิธีการสืบสวนสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานเป็นพิเศษ⁶⁰ เป็นคดีความผิดทางอาญาที่มีหรืออาจมีผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือระบบเศรษฐกิจหรือการคลังของประเทศ⁶¹ เป็นคดีความผิดทางอาญาที่มีลักษณะเป็นการกระทำความผิดข้ามชาติที่สำคัญหรือเป็นการกระทำขององค์กรอาชญากรรม⁶² เป็นคดีความผิดทางอาญาที่มีผู้ทรงอิทธิพลที่สำคัญเป็นตัวการ ผู้ใช้หรือผู้สนับสนุน⁶³ หรือคดีความผิดทางอาญาที่มีพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ซึ่งมิใช่พนักงานสอบสวนคดีพิเศษหรือเจ้าหน้าที่คดีพิเศษเป็นผู้ต้องสงสัยเมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่า น่าจะได้กระทำความผิดอาญาหรือเป็นผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหา⁶⁴

อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 กำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับคดีพิเศษ ให้พนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีอำนาจสืบสวนและสอบสวนคดีพิเศษ และเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ หรือพนักงานสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อีกทั้งยังกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่คดีพิเศษทำหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานสอบสวนคดีพิเศษในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับคดีพิเศษ ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวให้เจ้าหน้าที่คดีพิเศษเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หรือพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และในกรณีจำเป็นอธิบดีจะสั่งให้ข้าราชการหรือลูกจ้างกรมสอบสวนคดีพิเศษผู้หนึ่งผู้ใดที่

⁶⁰ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547. มาตรา 21 (ก).

⁶¹ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547. มาตรา 21 (ข).

⁶² พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547. มาตรา 21 (ค).

⁶³ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547. มาตรา 21 (ง).

⁶⁴ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547. มาตรา 21 (จ).

มิใช่พนักงานสอบสวนคดีพิเศษ หรือเจ้าหน้าที่คดีพิเศษปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ หรือเจ้าหน้าที่คดีพิเศษเพื่อปฏิบัติงานเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่เกี่ยวกับการสืบสวนเป็นการเฉพาะก็ได้

นอกจากนี้ในการสืบสวนและสอบสวนคดีพิเศษคดีใดมีเหตุจำเป็นต้องใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเป็นพิเศษ อธิบดีอาจแต่งตั้งบุคคลซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านนั้นเป็นที่ปรึกษาคดีพิเศษได้⁶⁵

จากเนื้อหาของสนธิสัญญา ข้อตกลง หรือกติการะหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอบสวนทางอาญา ตลอดจนนำเสนอกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอบสวนทางอาญาที่ผู้เขียนได้นำเสนอมาข้างต้น ถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในระบบกฎหมายสากลและระบบกฎหมายไทย ทั้งนี้ผู้เขียนจะได้นำข้อมูลที่ได้อภิปรายไว้ เพื่อชี้ให้เห็นสภาพปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญาโดยพนักงานสอบสวนในสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติในประเทศไทย และนำเสนอข้อเสนอแนะ ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม ต่อไป

⁶⁵ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547. มาตรา 30.